



T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT ANABİLİM DALI

İSKANDİNAV DESTANLARI VE TÜRK DESTANLARI
GENEL ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

LİSANS BİTİRME TEZİ

MELİKE ARSLAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ali BAYKAN

KONYA
2017

İÇİNDEKİLER

1.ÖNSÖZ.....	1
2.GİRİŞ.....	2

1.BÖLÜM

İSKANDİNAV DESTANI'NIN KÖKENLERİ	3
İskandinav Masalları	5
1.1.Bosa Masalı / Hervarar Masalı/ Snorre'nin Edda'sı	6
1.2. Ynglinge Masalı / Nazım Edda	9

2.BÖLÜM

TÜRK DESTANI'NIN KÖKENLERİ	15
İslamiyetten Önceki Türk Destanları	16
2.1. Yaradılış Destanı	16
2.2. Alper Tonga Destanı	17
2.3.Şu Destanı	20
2.4. Oğuz Kağan Destanı.....	22
2.5.Bozkurt Destanı	26
2.6. Ergenekon Destanı	27
2.7. Uygur Destanları	28
2.8. Türeyiş Destanları	29
2.9. Göç Destanı.....	30
2.10. Han Orba Destanı	31
2.11. Köktürk Destanı	34
İslamiyetten Sonraki Türk Destanları	34
2.12. Satuk Buğra Han Destanı/ Manas Destanı	35
2.13. Cengizname Destanı	38
2.14. Timur Destanı	40

2.15. Edige Destanı	40
2.16. Seyid Battal Gazi Destanı	41
2.17. Danişmendname Destanı	42
2.18. Köroğlu Destanı	43
2.19. Dede Korkut Destanı	44

3.BÖLÜM

İskandinav Destanları ve Türk Destanları'nın Ortak Motif Yapıları	47
3.1. İskandinav Destanları'nda Kuzgun (Karga) Motifi	47
3.2. Türk Destanları'nda Kuzgun (Karga) Motifi	48
3.3. İskandinav Destanları'nda Kurt Motifi.....	50
3.4. Türk Destanları'nda Kurt Motifi	51
3.5. İskandinav Destanları'nda Hayat Ağacı Motifi	53
3.6. Türk Destanları'nda Hayat Ağacı Motifi	54
3.7. İskandinav Destanları'nda Sihir Motifi	56
3.8. Türk Destanları'nda Sihir Motifi	57
3.9. İskandinav Destanları'nda At Motifi	58
3.10. Türk Destanları'nda At Motifi	59
3.11. İskandinav Destanları'nda Yılan Motifi.....	61
3.12. Türk Destanları'nda Yılan Motifi.....	62
3.13. İskandinav Destanları'nda Kılıç Motifi.....	63
3.14. Türk Destanları'nda Kılıç Motifi	64
3.15. İskandinav Destanları'nda Keçi Motifi	67
3.16. Türk Destanları'nda Keçi Motifi	69
3.17. İskandinav Destanları'nda Dini Motifler	70
3.18. Türk Destanları'nda Dini Motifler	71

4.BÖLÜM

İskandinav Destanları Ve Türk Destanları'ndaki Kahramanlık Özellikleri.....	73
4.1. Kökenleri	73
4.2. Aesir, Vanir Ve Diğer Krallar	74
4.3. İskandinav Destanı'ndaki Kahramanların Özellikleri	75
4.4. Tanrı Odin	76
4.5. Aşk Tanrıçası Freiyja	79
4.6. Tanrıça Lemminkainen.....	81
4.7. Valkürler.....	82
4.8. Valhalla.....	83
4.9. Thor	84
4.10. Baldr.....	87
4.11. Loki.....	89

5.BÖLÜM

Türk Destanlar'ndaki Kahramanlık Özellikleri	90
5.1. Kökenleri.....	91
5.2. Türk Destanları'ndaki Kahramanlık Özellikleri	92
5.3. Gök Tanrı	93
5.4. Kayra Han	94
5.5. Ürün Aar Toyon.....	94
5.6. Yayık.....	95
5.7.Suyla/ Utkucu	96
5.8. Yıldırım Tanrısı / Umay	97
5.9. Erlik	98
5.10. Ülgen.....	99

6.BÖLÜM

İskandinav Destanları Ve Türk Destanları Yazıtlarının Benzerliği	100
6.1. İsveççe'nin Türkçe İle Benzerlikleri	100
6.2. İskandinavya'da Runik Yazı	101
6.3. İskandinavya'daki En Eski Runik Yazıtların Türkçe Olduğuna Dair Kalıntılar	102
6.3.1. Klyver Yazıtı.....	102
6.3.2. Möjbro Taşı.....	102
6.3.3. İstaby Taşı.....	103
6.4. Farklı Coğrafyalarda Runik Yazıtlar	105
6.4.1. Faroe Adaları.....	105
6.4.2. İzlanda	105
6.4.3. Grönland.....	105
6.4.4. A.B.D.....	106
6.5. İsveç, Kun Tamgalı Balta	107
6.6. Stocholm, İsveç Yazıtlarından	108

7.BÖLÜM

Manika Anlayışının İskandinav Ve Türk Destanları Üzerindeki Etkileri.....	
7.1.İskandinav Destanları'nda Ve Türk Destanları'nda Manika Anlayışı.....	109
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA.....	

ÖNSÖZ

Öncelikle değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ali BAYKAN'a tüm katkıları, önerileri ve sabrı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmayı yönlendirerek, zamanlarını benden esirgemeyen arkadaşlarım Ela MENGE, Gonca VURAL, Musa ALTUNKAYA ve Oktay ÖZTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

Lisans dönemim boyunca desteklerini esirgemeyen hocalarıma, eğitim hayatım boyunca yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Melike ARSLAN

Konya-2017

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, İskandinav ve Türk destanlarındaki kökenlerin, Tanrıların, motiflerin, yazıtların benzer yönlerinin ele alındığını incelemektir. İskandinav destanları için İsveççe'nin Türk Kökenleri Üzerine ve İskandinav Mitleri adlı eserler, Türk destanları içinse Türk Mitolojisi ve Türk Mitolojisinin Ana Hatları adlı eserleri, iki destanın ortak yapılarını belirlemek amacıyla karşılaştırılacaktır.

Bu çalışmayı hazırlarken bu eserler dışında ayrıca birçok makale ve denemelerden kaynak alınacaktır. Çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İskandinavların kökenleri, sagaları, masalları hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde Türk destanlarının kökenleri, İslamiyet öncesi ve sonrası ortaya çıkan destanlar hakkında bilgi verilecektir.

Üçüncü bölümde İskandinav ve Türk mitolojisinin ortak motif yapıları hakkında karşılaştırma yapılacaktır.

Dördüncü bölümde İskandinav mitolojisinde geçen Tanrılar ve kahramanların özelliklerinin neler olduğu hakkında bilgi verilecektir. Beşinci bölümde Türk mitolojisinde geçen Tanrılar ve kahramanların özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Altıncı bölümde İskandinav yazıtları ve Türk yazıtları arasında karşılaştırma yapılacaktır. İskandinav çevresinde bulunan Türk yazıtları ile ilgili örnekler sunulacaktır.

Yedinci bölümde İskandinav ve Türk mitolojisinde ortak bir ritüel olan Manika Anlayışı'nın ne olduğu hakkında bilgi verilecektir.

Sonuç kısmında ise yapılacak olan tüm çalışma hakkında yorum ve fikir analizi verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İskandinav Destanları'nın Kökenleri

‘İskandinavlar’ sözcüğünü duyduklarında İngilizlerin aklına hemen, MS 800 ile 1100 yılları arasındaki üç yüz yıllık süre zarfında dört bir yanı fethetmiş, sömürgeleştirilmiş, yağmalamış, ticaretle uğraşmış ve hatta kimileyin İskandinavya'nın doğusunda ve batısında yerleşim yerleri kurmuş olan gözü pek ve acımasız Viking halkı gelir. Bu insanların pagan bir dinleri ve epey karmaşık bir pagan mitolojileri olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Fakat bu din ve ona eşlik eden mitlerle ilgili öğelerin ne kadarının gün ışığına çıkarılabileceği pek açık değildir. Zira Vikingler pek okuryazar insanlar değillerdi ve arkalarında bıraktıkları yazıtları saymazsak, inançlarının ancak bir kısmını, mitlerinin ise pek azını kayda geçirmişlerdir.

Bugün Vikingler hakkında sahip olduğumuz bütün bilgiler ya Viking çağından ya da Viking sonrası çağlardan kalmadırlar. Viking çağından kalma bilgilerimiz ise İskandinavya kaynaklıdır. İskandinavya dışındaki kaynaklar, Vikinglerin düşüncelerine, inançlarına ve göreneklerine sıcak bakmayan Hristiyanlar tarafından kaleme alınmıştır ve bu yüzden, sayıları oldukça azdır. Daha sonraki dönemlerde İskandinavya'da bulunan yazılar ise belki gerçekten de doğrudan Viking kaynaklara dayanıyor olabilir; ama bu yazıların ne ölçüde tam ve doğru bilgi verdikleri hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir, zira bu yazılarda kullanılan üslup ve ifadeler genellikle Avrupalıların ve Hristiyanların ortak düşünüş ve yazım tarzlarından etkilenmiştir. (Page R. , 2013, s. 15,16)

Hristiyanlığın İskandinav kıtasında resmi din haline gelmesi, görece yakın bir tarihe rastlar. Bu yeni dine karşı güçlü ve kararlı bir yönelim, 10.yüzyılın sonu ile 11.yüzyılın ilk yarısında benimsenmeye başlanmıştır. İsveç, bu kervana biraz daha geç katılmıştır. İzlandalılar ise, kendi Ortaçağ tarihçilerine bakılacak olursa, Hristiyanlığı aşağı yukarı 1000 yılında benimsemişlerdir. Başka bölgelerde bulunan Viking sömürgelerinde Hristiyanlık daha önceki tarihlerde benimsenmiş olsa bile, Batı Avrupa'yla kıyaslandığında, onların da bu kervana geç katıldıkları söylenebilir. İskandinavya'dan Batı İngiltere'ye göç etmiş olanlar, MS 870 yılında bizzat şehit ettikleri Kral Edmund' un Hristiyanlığa göre azizlik mertebesine nail olmasını kutlamak amacıyla, bu olaydan yirmi yıl sonra onun adına para bastırmışlardır. Man Adası'nda taşları diktikleri ve yerli Hristiyan Kelt hakla evlilikler yaptıkları da bilinmektedir.

Hiç kuşkusuz, Hristiyanlığın İskandinavların davranışlarında ya da inançlarında köklü birtakım değişiklikler meydana getirmiş olduğu varsayımıyla hareket etmek zorunda değiliz. Bildiğimiz kadarıyla, o dönemlerde İrlanda'da yaşayan bir İskandinav'ın aynı anda hem İsa'ya hem de Thor'a inanıyor olması pekala mümkündü. (Page R. , 2013, s. 16)

Hristiyanlığın mitleri, İskandinav mitlerin yerini almaktan ziyade, onlara bir şekilde eklenmiş ya da yedirilmiş de olabilir. Sözgelimi, Cumbria'daki Gosforth kilise mezarlığında bulunan 11.yüzyıldan kalma görkemli bir haçın üzerinde, çarmıha gerilme sahnesinin tasvir edildiği oymalar bulunmaktadır. Ama aynı mezarlıkta, İskandinav Tanrıları hakkındaki mitleri tasvir ettikleri düşünülen başka heykeller de vardır. Bu konuda başka bir örnek de, Man Adası'ndaki Andreas'ta bulunan ve üzerinde, bir hayvan tarafından söz konusu haçın kollarının birinin altında vahşice saldırıya uğrayan mızraklı bir sima tasvir edilmektedir ve genel kanı, bu simanın, korkunç kurt Fenrir'in saldırısına uğrayan Tanrı Odin olduğu yönündedir. (R.I.Page, 2013, s. 17)

Şu halde, İskandinav mitlerinin Viking çağından kalma özgün kayıtlarına ulaşmak istiyorsak, metinlere değil, oymalara ya da Vikinglerin yaşadıkları yerlerde bulunan ve çekiç taşıyan Tanrı Thor hakkındaki öykülerin o günlerde oldukça revaçta olduğuna işaret eden minyatür çekiç başı şeklindeki muskalara ve ta tam olarak ne oldukları kuşku olan ama kimileri tarafından Tanrıların ıralayıcı özelliklerini yansıttıkları düşünülen, kimileri tarafından masaüstü oyununun

taşları oldukları ileri sürülen bir dizi heykelciğe başvurmamız gerekmektedir. (Page R. , 2013, s. 18)

İskandinav Masalları

1.1.Bosa Masalı

Bu masalın kökeninde şaka, eğlence olsun diye yazıla gelen tuhafliklar yoktur. Tersine, gerçek bir soy sayımı, eskilerden bu yana gelen atalarımızın anlatıları ve bu serüvende geçen olayların anlatımı yer alır.

Doğu Gotland'ı Ring isimli bir kral yönetti. O, Göte'nin oğlu, İsveç Kralı Oden'in torunuydu. Oden Asya'dan gelmişti ve Kuzey'in en ünlü kraliyet hanedanlıkları onun soyundan gelmektedir.

Ayrıca Arvid August Afzelius , ''Svenska Folkets Sago Hifder '' isimli eserinde, başka bazı tarihçiler gibi Oden'in çok kişilikli olduğunu söylüyor. Afzelius'a göre, Kral Göte'nin babasının adı Sigge Fridulfson'du. Halka yeniden canlanan Oden olduğuna inandırarak Kuzey'de iktidarı ele geçirmişti. Onun oğlu Göte Gotland'ı yönetiyordu. Ne var ki, o aslında İsveç 'in Türk Kralı Yngve'ye bağımlı bir alt kraldı. Bir adı da Freir idi ve Upsala'daki Ynglinge hanedanlığının soy babasıydı. (Lagerbring, 2008: 70)

Hervarar Masalı (Hervararsagan)

Eski kitaplardan alman kaynaklara göre Gandvik'in kuzeyine Jotunheim, güneyine Lundland denirdi. Türkler ve Asyalılar kuzey ülkelerine gelmeden önce buralarda devler ve yarı devler yaşar, bu toprakları onlar işlerlerdi.

Cüce Demirci: O sıralar Doğu'dan Asyalılar ve Türkler geldiler ve buraya Kuzey'e yerleştiler. Önderlerinin ismi Odin idi. Sekiz oğlu vardı. Hepsi birer büyük ve güçlü adam oldular. Benzer bir anlatım Lagerbring'in kitabında sözü edilmeyen Bosa Masalı'nda da vardır. (Gürgün, 2011:89)

Snorre'nin Edda'sı

Her şeyi yapabilen Tanrı önce gökyüzünü, yeryüzünü ve onları izleyen her şeyi yarattı. En son soyların kaynağı olan iki insan yarattı, Adem ile Havva. Onların soyları çoğalıp bütün dünyaya yayıldı. Ne var ki, zamanla halk ile arasına ayrımlar girdi: Bazıları iyi ve doğru inançlıydı, ama pek çoğu dünyanın zevklerine daldı ve Tanrının emirlerine karşı geldi. Tanrı o nedenle dünyayı ve orada yaşayan her şeyi kabaran sularla boğdu. Alt Nuh'un gemisinde olanlar kurtuldu. Nuh Tufanımdan sonra sekiz kişi hayatta kaldı. Bunlar yeniden dünyayı kurmaya ve burada yaşamaya başladılar, bunlardan yeniden soylar türedi. Yeniden her şey eskisi gibi oldu. Dünyada yaşayan insanlar çoğalınca zenginlik ve şöhrat içinde koşmaya başladılar, Tanrı'yı dinlemez oldular, hatta öyle ileri gittiler ki, Tanrı Tnm adını ağızlarına almaz oldular. Bu durumda onların çocuklarına Tanrı Tnm göz kamaştırıcı eserlerini kimse anlatamazdı. O zaman Tanrı Tnm adını unuttular. Bütün dünyada, yaratıcıları hakkında bilgisi olan kimse kalmadı. Ama dahası, Tanrı onlara yine de dünyadan zevk alabilmeleri için bol nimetler, zenginlik ve refah verdi. Dünyayı, havada ve yerde gördükleri her şeyi anlayabilmeleri için onlara akıldan pay verdi. Onlar bunun ayırımına vardılar. Dünya ve dört ayaklı hayvanların ve kuşların bazı konularda aynı özellikleri olduğunu

gördüler, değişik yapılarda yaratılmış olmalarına karşın bunun nasıl olduğunu merak ettiler. Bir özellik suydı: Dünyanın yüksek yaylalarında bir yeri kazınca su çıkıyordu. Derin vadilerdekinden çok kazmaya da gerek kalmayabiliyordu. Aynı şey dört ayaklı hayvanlarda ve kuşlarda da geçerliydi. Baştan da ayaktan da aynı derinlikten kan gelebiliyordu.

Başka bir özellik suydı: her yıl yerden otlar ve çiçekler çıkıyor. Aynı yıl hepsi soluyor, dökülüyordu. Hayvanlar ve kuşlarda da böyleydi. Her yıl saçlar ve tüyler çıkıyor, sonra da dökülüyordu. Bir üçüncü doğa özelliği: Yeri açıp kazınca en üstteki katmandan bitki çıkıyordu. Kaya ve taşlar, canlıların diş ve kemiklerine benziyordu. Bunlar, yer yaşıyormuşçasına birlikte duruyorlardı. Biliyorlardı ki, yer inanılmaz yaşlıydı ve çok güçlü bir yapıya sahipti. Bütün canlıları doğurmuş ve beslemişti. Ölenlerin sorumluluğunu da o almıştı. Bu nedenler ona isim vermişler, bütün soyların ondan saymışlardı. Aynı şekilde akrabalarının izlerini sürdüler. Yüzyıllardır yer aynı yer, gök cisimleri aynı gök cisimleriydi. Ancak gök cisimlerinin gidişi değişiyordu. Bazılarının yolu daha uzun, bazılarının daha kısaydı. Bu tür şeyler onlara gök cisimlerini kendi isteğine göre yöneten birinin olduğunu düşündürdü. O çok güçlü kuvvetli olmalıydı ve yaratılan ana parçalara egemen olduğuna göre, gök cisimleri yaratılmadan önce var olması gerekiyordu. Gök cisimlerine egemense, onun uzantısı olarak güneşin ışınlarına, havanın çiğine, yerin yeşillenmesine ve aynı şekilde havanın rüzgarların, denizlerin fırtınalarına da egemen olduğunu düşünüyorlardı. Bütün bunları kolay anlatabilmek ve akılda tutabilmek için her şeye bir ad verdiler. Halkın ayrı yönleri dağılması ve konuşulan dilin dallara ayrılması nedeniyle, bu inanış da pek çok değişikliklere uğradı. Ama bir dünyasal anlayışla her şeyi kavradılar. Çünkü ruhsal bilgelik mutlak değildi. Her şeyin bir maddeden oluştuğunu anladıkları kanısındaydılar.

Dünya üçe ayrılmıştı. Güneyden batıya uzanan ve Akdeniz'e giren parçaya Afrika adı verilmiştir. Bunun güneyde kalan bölümü kızgın güneşten cayır cayır yanar. Diğer parça batıdan kuzeye ve denizin içine uzanır. Buraya Avrupa ya da Enea denir. Kuzey kıyıları o denli soğuktur ki, orada ne ot çıkar ne de kimse yaşar. Kuzeyden ve doğu yarından ta güneye uzanan parçanın adı da Asya'dır. Dünyanın bu bölümü hoş ve güzeldir. Her yeri bitkilerle örtülüdür. Eler yerde altın ve değerli taşlar vardır. Orası aynı zamanda dünyanın ortasıdır. Orası Öteki parçaların her yerinden daha güzel ve iyi olduğu gibi, halkı da armağanları, bilgeliği, güçleri, güzellikleri ve her türden bilimleriyle ünlüydüler.

Dünyanın ortasının yakınlarında bizim Turkland dediğimiz yere, en gösterişli yapı inşa edildi ve yurt kuruldu. Buraya Troja (Truva) denildi. Burası diğerlerinden çok daha fazla büyütüldü, masrafa bakılmaksızın, el sanatlarına önem verildi. Orada on iki krallık ve bir krallar kralı vardı. Her krallığa bir bölge düşüyordu. Kentte on iki bey vardı. Bu beyler, yigیتlikte her bakımdan, dünyanın gelmiş geçmiş bütün diğer erkeklerinden çok daha üstündüler. Orada Munon ya da Mennon isimli bir kral vardı. O krallar kralı Priamus'un kızıyla evlendi. Kızın adı Troan idi. Tror adlı bir oğulları oldu. Biz ona Tor diyoruz. O Trakya'da Lorikus isimli bir dük tarafından yetiştirildi. Ne var ki, dokuz yaşındayken babasının silahını devralmak zorunda kaldı. En yakışıklı oydu. Meşeyle fildişinin kıyaslanamayacağı gibi, diğer erkeklerin arasında ona bakmaya doyulmazdı. Saçları altından daha güzeldi. On iki yaşına bastığında gücü tam yerine gelmişti. On ayı postunu yerden kaldırabiliyordu. Sonra kendini yetiştiren dük Lorikusu ve karısı Lora ya da Glora'yı öldürdü ve kendisini, şimdi bizim Trudheim dediğimiz, Trakya ülkesi için çalışmaya verdi. Daha sonra ülkeden ülkeye gezmeye başladı. Dünyanın bütün parçalarını tamdı. Tek başına dünyanın en çılgın savaşçılarını, devlerini, çok büyük bir ejderhayı ve pek çok yaban hayvanını yendi.

Dünyanın kuzeyine doğru bir yerde falcı bir kadınla karşılaştı. Adı Sibil idi. Biz ona Siv diyoruz. Onunla evlendi. Kadınların içinde en güzeliydi. Oğullarının adı Loride oldu. Babasına benzedi. Onun oğlunun adı Einride oldu. Onun oğlu Vingetor, onun oğlu Vingener, onun oğlu Moda, onun oğlu Mage, onun oğlu Seskef, onun oğlu Bedvig, onun oğlu, bizim Annan diyebileceğimiz, Athra, onun oğlu İterman, onun oğlu Heremod, onun oğlu, bizim Sköld diye çağırdığımız, Skajdun, onun oğlu, bizim Bjar

dediğimiz, Bjaf, onun oğlu Jat, onun oğlu Gudolf, onun oğlu Finn, onun oğlu, bizim Fridleif dediğimiz, Friallaf. Onun da bir oğlu vardı. Adı Voden idi. Biz ona Odin diyoruz. O bilgeliği ve becerileriyle ünlüydü. Karısının adı Frigida'ydı. Biz Frigg diyoruz. Hem Odin hem de karısı çok dil biliyorlardı. Bu bilgeliğiyle dünyanın kuzeyinde onun adının çok yüksek tutulacağını ve bütün kralların hepsinden daha fazla onurlandırılacağını anladı. Bu onda Türkiye'den ayrılma isteği uyandırdı. Arkasında, genç, yaşlı, kadın, erkek, kalabalık bir grupla yola çıktı. Yanlarında çok değerli şeyler vardı. Hangi ülkede, nereden geçerlerse geçsinler haklarında övgüyle söz ediliyordu. Onların insandan çok tanrılara benzedikleri söyleniyordu. Saxland'a (Saksonya, Sachsen, Niedersachsen, Sachsenaltau: Almanya'nın doğu ve kuzey bölgeleri) gelinceye dek durmadılar. Odin burada uzun bir süre konakladı ve buraların büyük bir bölümünü egemenliği altına aldı. Ülkenin korunmasını üç oğluna verdi. Birinin adı Vegdeg idi. Çok güçlü bir kraldı. Doğu Saksonya'ya hükmediyordu. Onun oğlu Vittergils'di, onun oğulları, Hengets'in babası Vitta ile bizim Svipdag dediğimiz Svebdeg'in babası Sigar'dı. Odin'in oğullarından bir diğerinin adı Beideg idi. Biz ona Balder diyoruz. O bizim şimdi Vastfalen (Westfalen) dediğimiz ülkenin sahibi oldu. Onun oğlunun adı Brand'dı, onun oğlu, bizim Frode dediğimiz Frjodigar'dı. Onun oğlu Freovin'di. Onun oğlu Vigg'di. Onun oğlu, bizim Gave diye çağırdığımız, Gevis'ti. Odin'in üçüncü oğlunun adı Sige'ydi. Onun oğlu Rere'ydi. Bu aile de şimdi Frankland (Fransa) dediğimiz ülkeye egemen oldu. İşte Völsungar (Völs oğulları) adıyla anılan hanedan bunlardan geliyor. Bunlardan da çok büyük soylar türedi.

Odin daha sonra yolunu kuzeye doğru sürdürdü ve Reidgotaland'a (Danimarka'da Jutland - A.G.) geldi. Burada canının istediği her şeyle uğraştı. Sonra burayı oğlu Sköld'ün korumasına bıraktı. Onun oğlunun adı Fridleif idi. Sköldsungar (Sköldoğulları) soyu da bunlardan geliyor. Onlar Danimarka kralları oldular. O zaman Reidgotaland denen yerin adı şimdi Jutland.

Odin kuzeye doğru yolunu sürdürdü. Bugün Svitjod (İsveç - A.G.) dediğimiz ülkeye geldi. Oranın kralının adı Gylfe idi. Aslar denen Asyalıların geldiğini duyan Gylfe hemen davrandı ve onları karşılamaya çıktı. Odin'e baş eğerek ülkesinin egemenliğini sundu. Nereden geçseler bu mutluluk sürdü ve buralara mutlu yıllar, barış geldi. Herkes onların barış ve mutluluk gibi şeyler üzerinde denetimleri olduğunu düşünüyordu. Nedeni, büyüklerin, onların hem güzellikte hem de mertlikte diğerlerinden apayrı yapıda olduklarını görmeleriydi. Odin, oraların kendilerini için çok güzel oyalar ve çok iyi bir ortam olduğunu düşündü. Kendine, şimdiki adı Sigtuna (Stockholm yakınlarında - A.G.) olan güzel bir kale kent seçti. Orada beyleriyle (aşiret reisleriyle) Truva'dakine benzer bir düzen kurdu. On iki beyini ülkenin yasalarına göre yönetmek üzere kente yerleştirdi. Her yere, Türk geleneklerine uygun ve eskiden Truva'da var olana benzer adalet getirdi.

Daha sonra kuzeye doğru yola çıktı. Bütün karaları çevirdiğini düşündükleri denize dek geldiler. Bugün Norveç denilen bu yere de oğlu Saming'i kral yaptı. Haleygja Anlatısında (Haleygjatal) belirtildiği gibi, bütün Norveç kralları, vezirleri (Jarl: Başbakan) ve diğer büyük adamlar onun soyundan türemişlerdir. Odin'in yanında, kendinden sonra gelecek olan ve şimdi İsveç (Svitjod) Kralı olan oğlu Yngve vardı. Onun soyundan gelenlere de Ynglingler (Ynglingar) denecekti. Asyalılar bu ülkede kendilerine eşler buldular. Oğullarına eşler seçtiler. Ve Saksonya (Saxland), kuzeyinde soyları sayıca güçlendi. Dünyanın kuzey bölgelerine yayıldılar. Asyalıların dili bütün bu ülkelerin içinde konuşulan dil oldu. Ataların, kayda geçirilen bütün adları bu dilleri izledi. Ve Asyalılar dillerini de birlikte dünyanın bu bölgelerine, Norveç (Norge), İsveç (Svidjod), Danimarka (Danmark) ve Saksonya'ya (Saxlan) taşıdılar. Ve İngiltere'de şimdikinden değişik bir dilde verilmiş olan eski yer adları ve isimler olduğu görülür. (Gürgün, 2011 :82-88)

1.2.Ynglinge Masalı (Yıtgimgesagan)

2.Bölüm

Asya’da, Don nehrinin (Tanakvist) doğusundaki ülkeye Asaland (Asa ülkesi, Asya) ya da Asa hem (Asa Yurdu) denirdi. Buradaki baş kaleye de Asgard (Asyalılar kalesi) deniyordu. Buraya bir önder egemendi. Adı Öden’di.

5. Bölüm

Kuzeydoğudan güneybatıya doğru uzanan ve İsveç’i (Svitjod) diğer ülkelerden ayıran büyük bir dağ vardır. Bu dağın güney yamacı Türkiye’den (Türkland) uzak değildir. Burada Öden’in çok geniş mülkleri vardır.

11. Bölüm

Sveigder ülkeyi babasından devraldı. Tanrılar yurdunu ve ilk Oden’i ziyaret etme sözü verdi. Kendisiyle birlikte on iki yoldaş dünyayı dolaştı. Türklerin ülkesine (Turkaland) ve büyük İsveç’e (Svitjod det stora) geldi. Orada pek çok akrabasını buldu. Bu yolculuk beş yıl sürdü. Sonra İsveç’e (Svitjod) geri döndü. (Gürgün, 2011:89)

Nazım Edda

Nazım Edda’nın kalbini, ”Kraliyet Elyazması ” anlamına gelen Codex Regius oluşturmaktadır. Bu şekilde adlandırılmış olmasının sebebi, bu el yazmasının Danimarka ve İzlanda hükümetleri arasında 1971 yılında varılan bir anlaşma gereği anayurduna geri götürülmeden önce, yüzyıllar boyu Kopenhag’daki Kraliyet Kütüphanesi’nin hâzinelerinden biri olarak kalmış olmasıdır. Codex Regius, İzlanda’nın Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinden yaklaşık olarak üç yüzyıl sonra, 13.yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınmış bir tirşe (üzerine yazı yazmak için hazırlanan deri, parşömen) elyazmasıdır. Bu elyazması, on bir tanesi mitolojik konuları ele alan, on altı tanesi ise nesir tarzındaki iki ek metinle birlikte Germen eskiçağının erkek ve kadın kahramanları hakkında yazılmış olan, toplam yirmi dokuz şiir içermektedir.

Dahası, Codex Regius’un nerede ve ne zaman kaleme alınmış olduğunu söylemek nispeten kolay olsa da, Edda şiirlerinin kendilerinin nerede ve ne zaman yaratılmış olduklarını belirlemek son derece güç, hatta belki de imkansızdır. Codex Regius, farklı tarihlerde ve farklı yerlerde yaratılmış çalışmaları bir araya toplamaktadır. Bu şiirlerin kimisi Viking çağının ilk yıllarından, kimisi ise İskandinav uygarlığının Avrupa’nın Ortaçağına dahil olduğu 12.yüzyıl gibi nispeten yakın bir tarihten kalmadır. Kimisi Norveç’ten, kimisi ise daha batıdaki İrlanda ya da Grönland gibi diğer yerleşim yerlerinden gelmektedir.

Edda şiirleri, pek fazla değişikliği göstermedikleri ve genellikle dörtlüklerden oluştukları için, türdeş bir görünüm sergilerler. Yine de mitleri anlatan Edda şiirleri; hem içerik hem de üslup bakımından birbirinden oldukça farklı olabilmektedir. Kimisi, Tanrıların serüvenlerini anlatmak amacıyla şahnelerin birbiri ardında hızla değiştiği ve araya konuşmaların serpiştirildiği bir anlatım kullanır, balad tarzındadır.

Kimisi ise mitolojik bilgileri dinleyiciye aktarmak amacıyla doğaüstü varlıklar arasında geçen konuşmaları kullanır ve soru cevap tarzındadır. Bazen de, Tanrılardan birine atfedilen bir atasözünün ya da özdeyişin yer aldığı bir dizi dördümlük şeklinde karşımıza çıkabilmektedirler. Bütün bunlar, İskandinavların kendi Tanrıların nasıl tasvir ettikleri hakkında bize bir ipucu vermekle birlikte, bu şiirlerde genellikle araştırmalara dayalı bir anlatım tarzı kullanılmış olmasından ötürü, dinleyicinin yapılan göndermeleri aydınlatabilmesi için öncelikle donanımlı olması ve sahip olduğu bilgileri kullanması gerekmektedir.

Nazım Edda’da yer alan en yalın öyküsel şiirlerden biri olan prymskvioa, yani dev Kral Thrym’in öyküsü, buna örnek olarak gösterilebilir. Bu şiir, Thor’un yatağında uyanıp kendisine güç ve güven veren kudretli çekicine uzanmasıyla başlar. Çekicin yerinde yeller esmektedir, yoksa devler, 'Tanrılar diyarını istila edip bütün Tanrıları yok edeceklerdir. O ve kişilik özellikleri arsızlık ve haylazlıktan şeytaniğe kadar değişen yoldaşı Loki, bu duruma çare aramaya koyulurlar, nihayet çareyi güzeller güzeli Tanrıça Freyia’dan yardım istemekte bulurlar.

Freyia’dan, giyenin uçabilmesine izin veren kuş kıyafetini Ödünç vermesini isterler; böylece, içlerinden biri çekici aramak amacıyla dünyanın üzerinde uçabilecektir. Freyia kıyafeti memnuniyetle onlara ödünç verir. Loki kıyafeti giyer ve hiç zaman kaybetmeden Asgard’dan (yani Tanrılar Diyarı’ndan) devler diyarına uçar.

Thor’dan nasıl çaldığını anlatıp keyifle böbürlenmekte ve Tanrılar kendisine fidye niyetine gelin olarak güzeller güzeli Tanrıça Freyia’yı (burada üslubun balad tarzında tekrarlanması söz konusudur) yollamadıkça, çekici asla geri dönüp olan biteni Thor’a anlatır. İki kafadar, Freyia’yı tekrar ziyaret etmeye karar verirler. Durumu Tanrıçaya anlatırlar ve Iotunheim’a (yani Devler Diyarı’na), Thrym’a gelin olarak gitmesi gerektiğini, bu yüzden hemen bir gelinlik bulsa iyi olacağım söylerler:

Freyia hiddetle kükredi.

Büyük Tanrıların salonu, ayaklarının altında titredi.

Parıldayan gerdanlığı paramparça oldu,

‘Sırf bir adamı baştan çıkarmak için,

Sizinle Iotunheim’a gelecek kadar deli miyim ben / ’ ’ dedi.

Bunun üzerine, Tanrılar meclisi derhal toplanır ve içlerinden biri, ileri görüşlü Heimdall, bir öneride bulunur. Thor’un, kadın kılığına bürünmüş Freyia’nın yerine geçecek Iotunheim’a gidebileceğini söyler.

O vakit Tanrıların en cesuru olan Thor dedi ki:

“Tanrılar benim bir dönme olduğumu düşünecekler, Bu gelinliği giyersen eğer”

Bütün itirazlara rağmen, Tanrılar ne yapıp edip Thor’u gelinlik giymeye razı ederler ve Loki’yi de gelinin nedimesi kılığına sokup İkiliyi Iotunheim’a gönderirler. Devler, beklenmedik bir şekilde, onları gayet sıcak karşılarlar. Kurt gibi acıkmış olan Thor, düğün şöleni sırasında bir ara kendisini yemek yemeye öylesine kaptırır ki, kurdukları tuzak neredeyse bozulacak olur: Thrym, gelinin doymak bilmez iştahı karşısında dehşete kapılmıştır. Neyse ki kurnaz Loki, Thor’un imdadına zamanında yetişir ve durumu toparlar. Thrym’a, gelinin onun için adeta deli divane olduğunu, bu yüzden yemeden içmeden kesildiğini, günlerdir ağzına bir lokma yiyecek koymadığını söyleyerek, Freyia adına kendisinden özür diler. Evliğin bir an önce gerçekleşmesi için sabırsızlanan Thrym, daha fazla dayanamaz ve gelini kutsayabilmek için kutsal çekicin derhal getirilmesini emreder. Çekici gördüğü anda, Thor’un kalbi adeta yerinden fırlayacak gibi olur. Thor, ani bir hamleyle, kutsal çekici kaptığı gibi oradaki bütün devleri yere serer. Böylece çekicine kavuşmuş olur.

Bu Öykü, İskandinav Tanrıları hakkında hiçbir bilgisi olmayan kimselere dahi eğlenceli gelebilecek, mizahi ve kaba bir üslupla anlatılmaktadır. Ama eğer Freyia'nın aslında 'erkek delisi' olarak adı çıkmış bereket, cinsellik ve aşk tanrıçası olduğu önceden biliniyorsa, "Freyia'nın hiddeti" size muhtemelen daha da gülünç gelecektir. Ayrıca, İskandinavların ahlak anlayışları hakkında da bir şeyler öğrenmeye izin vermektedir.

Bu öyküde Thor'un kadın kılığına girme konusunda gösterdiği isteksizlik, özellikle dikkate değerdir. Vikingler, erkekteki kadınsılıktan nefret ederlerdi ve Thor, pek akıllı olmamakla birlikte, son derece erkeksi, güçlü ve kaba saba bir Tanrı Tým'dı. Dolayısıyla, bu dizelere serpiştirilmiş şakaların ve mizahi öğelerin çokluğu karşısında, akla hemen şu soru gelmektedir:

Böylesi dizeleri ne tür bir şair yazmış olabilir? Aslına bakılacak olursa, bu dizelerin yazıldıkları tarihler hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.

Yine benzer bir şiir, Yüce Olanın İlahisi' anlamına gelen Hâvamâl'dır. Bu şiir, birbirinden kopuk farklı dörtlük dizilerinin aynı başlık altında toplanmasıyla oluşturulmuş, eski tarihli karmaşık bir çalışmadır. Bu dörtlüklerin tam olarak ne zaman derlendikleri tartışmalıdır. Kimi bilginler, bu dörtlüklerin Yüce diye de bilinen Tanrı Odin'in kişiliği hakkında bilgiler veren rastgele seçilmiş kadim dizelerden oluştuğuna inanmaktadırlar. Diğerleriyse, bu şiirin muhtemelen 12.yüzyıldan kalma olan ve dönemin bilginlerinin elinden çıkma, gözden geçirilmiş bir derleme olduğunu ileri sürmektedirler. Her halükarda, çoğu bilgin, Havama şiirinin kadim Viking çağından kalma önemli malzemeleri bir araya getirdiği konusunda hemfikirdir: Bu şiir, hiç değilse Vikinglerin dünya görüşü hakkında elle tutulur bilgiler verebilmektedir.

Şiirin büyük bölümü atasözleri tarzında kaleme alınmıştır. Bu dünyada hayatımızı idame ettirebilmek için gerçekçi birtakım öğütlere ihtiyaç duyuyorsak, aslında bu oldukça makul bir anlatım tarzıdır. Şiirde dostluğun getirdiği sorumluluklar, sağladığı yararlar, konukseverliğin getirdiği yükümlülükler, uyanık ve tedbirli olmanın gerekliliği, yoksulluk ve beraberinde getirdiği sıkıntılar, kimlere güvenilip kimlere güvenilmeyeceği, iyi niyetliliğin neden gerekli olduğu gibi konular hakkında konuşmalar yer almaktadır; bütün bu konular, tam da dünyevi bilgeliğin sırrına mazhar olmuş bir Tanrıya yakışır niteliktedir. Ayrıca, bu şiirde ancak bir büyü ve büyücülük tanrısına yaraşır nitelikte tılsımlar ve büyüler de yer almaktadır. Şiirin bazı yerlerinde ise karşımıza kısa öyküler çıkabilmektedir. Ancak bazı dizeler vardır ki, ne anlama geldikleri tam bir muammadır. Loddafnir bir grup dörtlükten hemen sonra ve Odin olması muhtemel bir simanın yaptığı büyülerin listesinin çıkarıldığı bölümden hemen önce yer alan şu dizeler, buna bir örnek teşkil etmektedir:

*Hatırlıyorum asık kaldığımı rüzgar alan bir ağaçta,
Hem de tam dokuz gece boyunca,
Mızrak yarasıyla teslim ettim ruhumu Odin'e,
Kendimi, aslında yine kendime,
Köklerinin nerelere uzandığım kimsenin bilmediği,
O ağacın dalları üzerinde,*

*Ne yiyecek verdiler, ne de bir damla su boynuzdan.
Dikkatle baktım aşağıya, yukarıdan.
Topladım runleri; hem de inleye inleye,
Ve sonra düştüm, yine.*

Bunlar hakikaten son derece anlaşılmas dizelerdir. Kuşkusuz, dinleyiciler bu dizelerin bağlamını biliyorlardı (elbette, eğer bu dizeler aslında kayıp bir başka şiirin varlığını tesadüfen koruyabilmiş rastgele bir parçasıysa, metnin geri kalanı öykünün ayrıntılarını veriyor da olabilir). Peki, ama neydi bu bağlam? İskandinav edebiyatının hiçbir yerinde bu mitin varlığını günümüze kadar koruyabilmiş başka bir versiyonu yoktur. Dolayısıyla, geriye seçenek olarak, yalnızca bu mitin içeriği ve bağlamı hakkında tahminler yürütmek kalıyor.

Bu mit, sanki Odin'in runlerde yazılı gizli büyülerini öğrenebilmek amacıyla verdiği ve Şamanist özellikler sergileyen bir sınavı tasvir ediyormuş gibi görünmektedir. İskandinav kültüründe bu kanıyı destekleyen birtakım kayıtlar bulunmaktadır.

Sözelimi, İsveç'teki büyük Uppsala tapınağında, insanların ve hayvanların kutsal korudaki ağaçlara asılarak kurban edildiklerini biliyoruz. Odin'in lakaplarından birinin 'Asılmışların Tanrısı' olduğunu, kişisel silahının ise mızrak olduğunu biliyoruz. Ayrıca, Odin'in runik harfler konusunda son derece becerikli olduğunu ve o dönemde bu tuhaf el yazısının doğaüstü güçleri harekete geçirmek için kullanılabileceğine inanıldığı da biliyoruz. Ne var ki, Odin hakkında anlatılagelen ve günümüze dek varlığını koruyabilmiş öyküler arasında, Hávamâl şiirinde yer alan bu kısa ve muammalı dizeleri destekleyen hiçbir parça bulunmamaktadır.

Üçüncü örneğimizde, 'Loki'nin Atışması' anlamına gelen Lokasenna şiiridir. Loki bu şiirde, tanrılar meclisinden dışlanmış olan günahkar bir sima olarak tasvir edilmektedir. Tanrılar bir şölen tertip ederler ama Lold'yi davet etmezler. Buna sinirlenen Loki, şölene zorla katılır ve oradaki herkese sataşıp uygunsuz şakalar yapar.

Loki veya atıştığı rakipleri tarafından söylenen imalı kaba sözlerin her biri, bir dörtlükle ifade edilir. Sözelimi, Tanrı Tyr dostlarını savunmak için duruma müdahale ettiği sırada, Loki ile aralarında şöyle bir atışma yaşanır:

Loki dedi ki:

* *'Kapa çeneni Tyr. Sen ne zaman muvaffak olabildin ki iki*

düşmanı barıştırmaya.

Bırak da şu sağ elinden bahsedeyim senin

Hani Fenrir koparıp atınca kaybettiğin."

Tyr dedi ki:

'Ben bir elimi yitirdim, sen ise Hrodrsvitnir

İkimiz de kaybettiklerimiz için yas tutuyoruz.

Hem kurt da perişan; artık beklemek zorunda

Dünyanın sonuna dek, zincire vurulmuş durumda. ' '

Snorri, Tanrı Tyr ile Lokasenna şiirinde Hrodrsvitnir adıyla (ya da lakabıyla) da anılan kurt Fennir'in karşı karşıya gelişini, iki ayrı parçada anlatır. Snorri, TyrTn "Tanrılarının en cesuru ve gözü pek savaşçıların koruyucusu" olduğunu söyler. Kurt Fennir, dişi bir devin Loki'den olma canavar çocuklarından birisidir. Tanrılar, kurdun, kardeşleriyle birlik olup günün birinde dünyanın sonunu getireceğine dair bir kehanet işitirler. Bu tehlikeyi bertaraf etmek için derhal harekete geçip kurdu henüz yavruyken yakalarlar. Ama kurdun bakımıyla ilgilenme cesaretini, Tanrılardan yalnızca Tyr

gösterir. Kurt henüz yavruyken her şey yolundadır, ama tüm yavrular gibi o da bir gün büyüyecektir. Tanrılar kurdun büyümeye başladığını fark ettikleri zaman, onu zincire vurmaya karar verirler. Peki, bunu nasıl yapacaklardır? Önce kurdu kandırmaya çalışırlar (bu bağlamda, hile ve kurnazlığın tanrıların ahlak kurallarının bir parçası olması da dikkate değerdir). Zincire vurulmayı sanki bir güç gösterisiymiş gibi sunup zincir ise ne denli sıkı bağlanırsa onu kırabilmenin getireceği şan şöhretin de o denli büyük olacağını söyleyerek kurdu zincirlenmeye ikna etmeyi başarırlar. Ama işler hiç de tanrıların öngördükleri biçimde gelişmez ve ne kadar sıkı bağlarsa bağlasınlar, kurt her seferinde zincirleri kırmayı başarır.

Tanrıların, hünerli zanaatçılar olarak tanınan cücelerden yardım istemekten başka çareleri kalmaz. Cücelerden, sinsice dolaşan bir kedinin ayak sesi, bir kadının sakalı, bir dağın kökü, bir ayının çevikliği, bir balığın nefesi ve bir kuşun tükürüğünden oluşan (ve aslında fiziksel olarak ya hiç var olmayan ya da son derece nadir bulunan) altı öğeyi kullanarak bir zincir yapmalarını isterler. Cüceler ısmarlanan zinciri yapmayı kabul ederler. Tahmin edilebileceği üzere, bu öğeleri kullanıp son derece ince ama bir o kadar da sağlam bir zincir yapmayı başarırlar. Ismarladıkları zinciri teslim alan Tanrılar, hiç zaman kaybetmeden kurdun yanına varırlar. Bir yandan bu yeni zinciri takabilmek için kurdu kandırmaya çalışırken, diğer yandan da demir zinciri bile zorlanmadan kırabilen bir hayvanın, bunu da kolayca kırıp kıramayacağı hakkında kendi aralarında tartışmaya başlarlar. Kurt, böylesine ince bir zinciri kırmanın kendisine hiçbir şan şöhret getirmeyeceği ve bu işin altından bir çapanoğlu çıkabileceği gerekçesiyle, zincirle bağlanmayı önce reddeder. Ama sonra, cesaretinden şüphe edileceğinden korkan kurt, zincir takılacağı sırada Tanrılardan birinin iyi niyet göstergesi olarak bir elini onun ağzına sokması koşuluyla zincire vurulmaya razı olur. Tanrılar, bu öneri karşısında şaşkınlık içinde birbirlerine bakarlar. Önce hiçbiri bu tehlikeli görevi üstlenmek istemez; ama en sonunda, Tanrı Tyr elini kurdun ağzına sokmaya razı olur. Böylece, Tanrılar hileli zincirle kurdu zincire vurmaya başarırlar. Hileli zincirden kurtulmayı başaramayan kurt; can havliyle TyrTn elini ısıırıp koparır. “*Bunun üzerine hepsi kahkahalara boğuldular; Tyr hariç .*”

Tanrılar, zincire vurduktan Fenrir'i götürüp bir kayaya bağlarlar. Bir daha kimseyi ısırmamasın diye kurdun dişlerinin arasına bir kılıç yerleştirmeyi de ihmal etmezler. Kayaya bağlanan kurt, par liggr hann tî ragnarokrs, yani dünyanın sonuna dek orada kalacaktır.” (R.I.Page & Yılmaz, 2013 : 19-28)

İKİNCİ BÖLÜM

Türk Destanları'nın Kökenleri

Eski Türk destanlarının bugün elimizde bulunan parçaları çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Bu kaynakların en önemlileri, eski Çin yıllıklarıdır. Arap, İran tarihi ve edebiyata ait el yazması eserlerde, Bizans tarihleri gibi bazı kaynaklarda da Türk destan parçaları yer alır. Destanlarımızın diğer mühim bir kısmı da bizzat Türk aydın ve yazarları tarafından tarihin çeşitli devirlerinde türlü sebeplerle, çeşitli dil ve yazılarla yazılı edebiyata geçirilmiştir. Bu destanlardan bazıları Çin, İran, hatta Türk yazmalarına, Türk milletin tarihi sanılarak alınmıştır. Türk destanlarından çoğu, yazılı edebiyata, oluştukları tarihten çok sonra geçmiştir. Ancak destanlar halk dilinde asırlarca yaşadıktan sonra yazıya geçirilmişlerdir. Bu zaman içinde destanlar Türklerin duygu, düşünce, görgü, hayal ve hatıralarıyla zenginleşir. Tarihin ister istemez birbirine benzeyen nice kahramanları ve kahramanlık olayları bu destanlarda birbiriyle kaynaşmış ve tarih içinde Türk fazilet ve kahramanlığını özetleyen birer örnek olmuştur. Aslında, bir destanın doğduğu zamanla yazıya geçirildiği zaman arasındaki mesafe ne kadar olursa olsun, destan meydana geldiği çağın ürünüdür. Yani destanları kaleme alındığı veya dinlendiği çağlarda değil, ortaya çıktığı çağların şartlarında düşünmek zorundayız. Çünkü destanların temel olayları doğdukları devre aittir. Aradan geçen asırlar, bu ana olayları ya halk dilinde yaşayan eski destan ve efsane miraslarıyla süsler veya az çok değiştirip zenginleştirir. Fakat destanlardaki ana olaylar daima korunur. Türk destanları genellikle Türk tarihinin ilk devirlerini hikaye eden eserlerdir. (Uslu,2016: 81)

İSLAMİYET'TEN ÖNCEKİ TÜRK DESTANLARI

Bu destanlar, Saka, Hun, Şu, Göktürk ve Uygur devirleriyle ilgili destanlardır. Alp Er Tonga ve Şu devreleri hakkında bilgimiz yok denecek kadar az olmasına rağmen Hun, Göktürk, Uygur devreleri hakkında sağlam tarihi bilgilerimiz olduğundan, bu devrelerin destanlarını tarihi gerçeklerle karşılaştırma imkanı bulunur.

2.1.Yaradılış Destanı

Türklerin, dünyanın yaratılışı hakkındaki duygu ve düşüncelerini, bu konudaki görüş ve inançlarını anlatan bir destandır. En doğru ve eksiksiz metni, Prof. W. Radloff tarafından tespit edilmiştir.

"Daha yer ve gök yaratılmadan evvel her şey sudan ibaretti. Ne toprak, ne sema, ne güneş, ne de ay vardı. Bütün tanrıların en büyüğü, her mevcudun başlangıcı ve adem oğlunun cediti Tanrı Karahan evvela kendisine benzer bir mağluk yarattı ve ismine Kişi dedi. Karahan ve Kişi iki siyah kaz gibi rahatça su üzerinde uçuyorlardı. Fakat kişi bu mesut sükunetten memnun değildi. O, Karahan'dan daha yükseğe uçmak istiyordu. Bu küstahlığı sebebiyle uçmak için lazım olan kuvveti kaybederek, derin ve sonsuz suya yuvarlandı. Tehlike içinde hemen boğulacak bir halde Tanrı Karahan'dan imdat diledi. Karahan, Kişi'ye derinlikten yükselmesini emretti. Kişi yükseldi. Bunun üzerine Kişi'nin üstüne oturarak batmaktan kurtulması için denizden bir yıldız yükseltti. Kişi artık uçmaya muvaffak olamadığından, Karahan arzı yaratmak tasavvurunda bulundu. Kişi'ye suyun dibine dalarak dipten toprak çıkarmasını emretti ve çıkan toprağı su yüzüne serpti. Kişi toprağı sudan çıkarınca onun bir kısmını kendisine gizli bir arz yapmak için ağzına sakladı. Fakat yukarı çıkınca ağzındaki toprak o kadar şişti ki, eğer Tanrı Karahan tükürmesini emretmeseydi artık nefes alamayarak

boğulacaktı. Karahan'ın yarattığı dünya dümdüz bir sahadan ibaretti; lakin Kişi'nin ağzından çıkan toprak her tarafa fırlayarak bütün arzı bataklık ve tepeciklerle örttü. Bunun üzerine çok hiddetlenen Karahan bu itaatsiz Kişi'ye Arlık lakabını verdi ve onu nur ve ziya dairesinden kovdu, ondan sonra arzda yerleşebilecek başka adamlar yarattı. Dokuz dallı bir ağacı yerden bitirerek her bir dalın altında bir adam yarattı ki, bunlar dünyadaki dokuz insan cinsinin cetleridir. Arlık arzın bu yeni sakinlerinin o kadar güzel ve iyi olduklarını görünce, onları kendisine vermesini Tanrı Karahan'dan istedi. (Uslu,2016: 82)

Karahan razı olmadı, lakin Arlık onları fenalığa sevk ederek zorla kendisine çekmeyi biliyordu. Karahan Arlık'ın bu aldatışlarına kolayca kapılan bu ahmaklara çok kızdığından bundan böyle insanoğlunu kendi haline terk etmeye karar verdi. Arlık'ı yeniden lanetleyerek yeraltı karanlık aleminin üçüncü tabakasına kovdu, kendisi için de semanın on yedinci tabakasını bütün sakinleriyle birlikte yarattı ve böylece semanın en yüksek tabakasını ikametgah olarak seçti. Kendi başlarına kalan insanlara hami ve öğretici olarak büyük May-tere'yi geri gönderdi. Arlık güzel semayı görünce o da kendisi için bir sema yaratmaya karar verdi ve bu maksatla "Karahan"ın müsaadesini aldıktan sonra kendi tebasını -yani aldattığı fena ruhları- orada iskan etti. Fakat bu fena ruhlar, Karahan'ın yarattığı arzdaki insanlardan çok iyi yaşıyorlardı. Bu hal Karahan'ın canını sıktı. Arlık 'ın semasını yıkmak için kahraman Mandişire'yi gönderdi. Onun kuvvetli mızrak darbeleri altında, gök inlediği zaman Arlık'ın seması parça parça yarılarak toprağa düştü, o zamana kadar düz olan arz, düşen yıkıntılar sebebiyle bozularak büyük dağlar, derin boğazlar, balta girmez ormanlar vücuda geldi. Karahan Arlık'ı arzın en derin tabakasına sürdü ki; orada ne güneş, ne ay, ne de yıldız ziyası vardı. Karahan ona, dünyanın sonuna kadar orada oturmasını emretti: "Görüldüğü gibi gerek bu destanda, gerekse bu destanın muhtelif şekillerinde ara sıra İslamiyet'in ve daha çok Budizm'in tesirlerine rastlanır. "Mandişire" ve "May-tere" adlarında Budizm tesirleri açıktır. Bu destana göre "Tanrı Karahan" on yedinci kat gökte yaşamakta ve oradan kainatı idare etmektedir. Ondan sonra sırasıyla üç büyük uluhiyet (Allahlık sıfatı, Tanrılık vasfı) daha vardır ki; bunlardan "Bay Ülgen" (Bay-Ülgen) on altıncı katta Altın Dağ'da altın bir taht üzerinde oturur. Yedinci katta "Gün Ana" yani güneş, altıncı katta "Ay Ata" vardır.(Uslu, 2016: 83)

2.2.AlperTunga (Tonga) Destanı

Türk tarihinin ilk destanıdır. Kahramanı Alp Er Tonga isimli büyük bir Türk ve Turan hükümdarıdır. Alp Er Tunga, M.Ö. 7. yüzyıldaki Türk-İran Savaşları'nda ün kazanmış, İran ordularını defalarca mağlup etmiş, sonunda İran hükümdarı Keyhüsrev tarafından hileyle öldürülmüştür. Onun ölümünden sonra da Saka Devleti eski büyüklüğünü kaybetmiştir. Bu kahraman hakkında Türkler arasında söylenen destanlar, zamanımıza kadar ulaşmamış olmakla birlikte, daha sonra devlet kurmuş Türk ailelerinin Alp Er Tunga'yı en eski ataları diye tanıdıklarını gösteren tarih kayıtları vardır.

Alp Er Tunga Destanı, Yaradılış Destanı'ndan sonra bilinen ilk büyük ve milli Türk destanıdır. Fakat bu destan kesin bilgilere sahip olduğumuz söylenemez. Türk boyları arasında söylenegelen bu destan, zaman içinde tesirini kaybetmiş, özellikle Oğuz Kağan Destanı'nın etkisiyle unutulmaya bile başlanmıştır. Alp Er Tunga Destanı hakkındaki bilgilerin en önemli kaynağı Divanı Lügat-it Türk'tür. On birinci yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan bu eserde, destanın büyük bir ihtimalle son kısımlarına ait bir ağıt (sagu) yazılı olarak verilmektedir.

*"Bu Türk beğlerinde atı belgölük
Tunga Alp Er idi katı belgölük*

*Bedük bilgi birle öküş erdemi
Biliglig ukuşlug budun ködreml
Tacikler ayur anı Afrasyab
Bu Afrasyap tutdı iller talab. ''*

Alp Er Tunga, Türk beyleri içinde adı ve kutsallığı bilinen ve tanınan bir yiğitti; geniş bilgisinin yanında sayılamayacak kadar çok erdemi vardı: Bilgiliydi, anlayışlıydı, meziyetleri çoktu. İranlılar ona Efrasiyab adını vermişlerdi. Efrasiyab dünyaya hükmetti anlamına gelen bu ağıttan, Alp Er Tunga'nın İranlılar tarafından da çok iyi tanındığı anlaşılmaktadır. Nitekim Firdevsi de Şehname'sinde Efrasiyab'ın kahramanlıklarından söz etmektedir. Firdevsi, Şehnamesi'nde başka bir ırkın destan kahramanından bahsetmek zorunda kalmışsa o kahraman çok büyük olmalıdır. Şehname'ye göre, önce Turan ülkesinin şehzadesi sonra da hakani olarak adı geçen Alp Er Tunga İran-Turan savaşlarının çok ünlü Turan kahramanıdır. Babasının ögüdünü tutmuş ve o zaman güçlü bir ülke olan İran'a savaş açmıştır. Selvi gibi uzun boylu, kolları ve göğsü aslana eş güçte ve fil kadar güçlü bir yiğitti, İranlıları yendi. İran hükümdarını esir aldı. İran ülkesinde birçok padişahlıklar bulunuyordu. Bunlardan biri de Kabil Padişahlığı idi ve başında da Zal adlı biri vardı.

Kabil Padişahı Zal, Alp Er Tunga'nın elinde esir olan İran hükümdarını kurtarmak için Turan ülkesine yürüdü. Alp Er Tunga'yı yendi ama hükümdarını kurtaramadı. Zaman geçti. İran ülkesine hükümdar olan Zev de öldü. Bunu fırsat bilen Alp Er Tunga İran'a bir daha savaş açtı. O zamana kadar Zal da yaşlanmıştı. Kendi yerine, Alp Er Tunga'ya karşı oğlu Rüstem'i yolladı. Savaşların çoğunu Rüstem, bir kısmını Alp Er Tunga kazandı. Bu savaşlar sürüp giderken İran Hükümdarı Keykavus, oğlu Siyavuş'u ve Zaloğlu Rüstem'i gücendirmişti. Gücenmenin sonucu olarak Şehzade Siyavuş kaçıp Alp Er Tunga'ya sığındı. Orada uzun zaman kaldı, hatta Türk yiğitlerinden birinin kızıyla evlendi, Keyhüsrev adında da bir oğlu oldu. Keyhüsrev büyüyünce, İranlılar onu kaçırp hükümdar yaptılar. Keyhüsrev, Zaloğlu Rüstem'i hoş tutup gönlünü aldı ve Alp Er Tunga'nın üzerine gönderdi. Yine birçok savaşlar oldu. Çoğunda Alp Er Tunga yenildi. Ve en sonunda Alp Er Tunga iyice yoruldu, ordusu dağıldı, askeri kalmadı. Tek başına dağlara çekildi. Orada bir mağarada tek başına yaşadı. Fakat günün birinde izini keşfedip yerini buldular. Alp ErTunga suya atlayıp kurtulmak istediye de daha önce davranan İran askerleri yetişip saldırdılar. Yiğitçe vuruştı ama ihtiyardı, yorgundu ve tek başınaydı. Kahramanca can verdi."

Prof. Zeki Velidi Togan'a göre M.Ö. 4. yüzyıla kadar yaşamış olan ve M.Ö. 7. yüzyılda Orta Tiyanşan çevresinin en güçlü devleti olarak gelişmiş bulunan, H unlardan önceki büyük Türk devleti Şu veya Saka adını taşımaktadır. Bu Türk devleti, birçok kavimler üzerinde egemenlik kurmuş olup Güney Rusya'yı da içine almak üzere Doğu Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Bir kısım tarihçiler Doğu Avrupa bölümündeki Sakalara İskit, Orta Asya ve Azerbaycan çevresindekilere Saka adını vermektedir. M.Ö. 7. yüzyılda en güçlü ve en parlak devrini yaşamış olan bu Türk İmparatorluğunun hakaniysa Alp Er Tunga'dır. (Uslu, 2016: 86)

Divanı Lügat-it Türk'te, Alp Er Tunga için söylenen ağıtlardan (Sagu) bazı parçalar kaydedilmiştir. Alp Er Tonga'nın öldürülmesi üzerine söylenen "Sagu" şöyledir:

*"Alp Er Tonga öldi mu
İssız ajun kaldı mu
Ödleğ öçin aldı mu
Emdi yürek yırtılır.
(Alp Er Tonga öldü mü
Fena dünya kaldı mı
Zaman öcünü aldı mı*

*Şimdi yürek parçalanır.)
Ulşıp eren börleyü
Yırtın yaka ırlayu
Sıkıp üni yurlayu
Sığtap közi örtilür.
(Adamlar tıpkı kurt gibi uluyorlar
Seslerinin bütün kuvvetiyle haykırıp
Yakalarını yırtarak bağrışıyorlar
Gözleri kapanıncaya kadar ağlıyorlar.)
Bardı közim yarukı
Aldı özüm konukı
Kanda erinç kanıkı
Emdi adın udgarur.
(Gözüm ışığı söndü
Bununla birlikte ruhum da gitti
Şimdi o nerelerdedir?
Beni o uykudan uyandırıyor.)
Ödleğ yarağ közetti
Oğrı tuzak uzattı
Begler begin azıttı
Kaçsa kah kurtulur
(Zaman fırsat gözetti
Gizli tuzağını kurdu
Beylerbeyini azıttı
Kaçsa nasıl kurtulur?)
Konglüm için örtedi
Yetmiş yaşığ kartadı
Keçmiş ödük irtedi
Tün kün keçüp irtelür.
(Gönüm için için yandı
Olmuş yaranın başı açıldı
Geçen zaman aradı
Peleğ durmadan onu kovalıyor.)*

2.3.Şu Destanı

Menkıbelere göre "Şu": M.Ö. 4. yüzyılda yaşamış bir Türk hükümdarıdır. Onun hayat ve hatırası etrafında söylenen bir menkıbe, Kaşgarlı Mahmut tarafından yazıya geçirilmiştir. Şu Destanı'nda, Arapların Zülkarneyn olarak adlandırdıkları "İskender"le, Türklerin hükümdarı olan "Şu" arasındaki mücadele dile getirilir. "Şu": İskender'in orduları Semerkant'ı geçip de Türk yurduna doğru yöneldiğinde "Balasagun" yakınlarında "Şu Kalesi"nde oturmaktaydı. İskender ile Şu kuvvetleri arasında bir savaşın olup olmadığı konusu destanda kesinlik kazanmadığı halde, İskender ile Şu'nun daha sonra barıştıkları zikredilir. Destanda Makedonyalı İskender'in İran üzerinden Asya'ya doğru yürürken yapılan savaşları ve bu savaşların Türklerle ilgili bölümü anlatılmaktadır. Türk boylarının oluşumu, Türklerin şehir hayatı yaşamaya başlamaları, aynı zamanda milletini geçici bir işgalden mümkün olduğu kadar can ve mal kaybına uğratmadan kurtarmak için düşünen bir hakanın kaygıları da anlatılan destanın en büyük özelliği, daha sonraki Türk destanlarında gelişecek olan ana fiziği ve süslemeleri önceden işleridir. Zeki Velidi Togan'a göre, destanda önemli bir yer tutan

ve destanın geçiş dengesi olan İskender'in istilasının aslında İskender'le ilgisi yoktur; daha önceki yüzyıllardan bir Aryan istilasıyla ilgilidir.

Destanın kısa da olsa bir özeti Divanı Lügat-it Türk'te yer almaktadır:

"Şu Kalesi, Balasagun yakınlarında, genç bir hakan olan Şu tarafından yapılmış bir kaleydi, fakat hakanın sarayı Balasagun'da idi. Kaledeve Balasagun'da o çağların en güçlü, en büyük ordusu bulunuyordu. Şehir zengindi. Öyle ki, her gün Şu Hakan'ın sarayının önünde ordu beyleri için 365 nevbet vurulurdu. Bu sıralarda, bir adına da Zülkarneyn denilen Makedonya Kralı İskender ünlü Doğu seferine çıkmış, Ön Asya'dan İran içlerine doğru önüne neresi gelmişse ordusunu yenmiş ve ülkesini ellerinden almıştı. İskender Semerkant'a kadar gelmiş, burayı da geçip Türklerin yaşadığı ülkelere doğru ilerlemişti. İskender'in Balasagun'a ve Şu Kalesi'ne doğru yaklaşmakta olduğunu, genç Hakan Şu'nun gözcüleri gelip haber verdiler. Dediler ki: 'İskender denilen, gün batısından kopup gelen bir kral ordusuyla bize yaklaşmaktadır. Önüne gelen ülkeleri dize getirmiş yerle bir etmiştir. Bize ne buyurursun? Savaşalım mı?'

Genç hakan ordu habercilerini dinlemez gibi göründü. Çünkü çok daha önce en güvendiği yiğitlerden kırk kişiyi seçmiş ve Hucend ırmağı kıyılarına gözcülük etsin diye göndermişti. Yiğitler kimseye görünmeden, gizlice gidip Hucend Irmağı'nın kıyılarına yerleştikleri için ordu habercileri durumu bilmiyorlardı. Getirdikleri haberden, hakanlarının telaş edip yerinden kımıldamadığını gördükleri için de şaşmışlardı. Hakanın gönlü rahattı. Hakan Şu'nun bir havuzu vardı; gümüşlendi. Bu işten çok iyi anlayan ustalara yaptırmıştı. Her yere taşınabilecek şekildeydi. Bunun için hakan gümüş havuzunu sefere bile çıksa yanına alır, konakladıkları yerlerde içine su doldurtur, kazlar ve ördekleri su dolu gümüş havuza salar ve onlarla oyalanıp eğlenirdi. Kazların ve ördeklerin gümüş havuzda yüzüşlerini seyretmek hakanı dinlendirir, dinlenirken seferle, milletin geleceğiyle ilgili taşanları hazırlardı. Haberciler geldikleri zaman yine gümüş havuzunda yüzen ördeklerle kazları seyredip dinleniyordu. Habercilerin 'Nasıl buyurursunuz? İskender'le savaşalım mı?' diye sorup buyruk beklemeleri üzerine onlara havuzu ve orada yüzen kazlarla ördekleri göstererek: 'Görüyor musunuz kazlarla ördekler suda ne güzel yüzüyor, nasıl dalıp dalıp çıkıyorlar?' dedi. Haberciler hakanlarının bu sözünü garip karşıladılar; ona kuşkuyla baktılar. 'Herhalde hakanımızın hiçbir hazırlığı yok ne yapacağını bilemiyor' diye düşündüler. Ama o sırada İskender Hucend Irmağı'nı geçmişti. Vakit gece yarısına geliyordu. Hucend Irmağı'nın kıyılarında gözcülük yapıp devriye gezen genç hakanın en güvendiği kırk yiğit yıldırım hızıyla atlanıp Şu Kalesi'ne geldiler ve gece vakti İskender'in Hucend Irmağı'nı geçip Balasagun yolunda ilerlemekte olduğunu Şu'ya haber verdiler. Daha önceki habercilerin haberlerini dinlerken kılı bile kıpırdamayan Hakan Şu, yiğitlerin sözü üzerine derhal ve gece yarısı göç davulunun çalınmasını emretti. Davulun çalınmasıyla birlikte doğuya doğru hızla yola çıktı. Bu durum halkı şaşırttı. Hakanın gündüzün hiçbir hazırlıkta bulunmadan böyle gece vakti göçü başlatması üzerine korktular. Elleri ne geçtiyse toplayıp, buldukları atlara adayan millet hakanla birlikte yola düştü. Sabah olurken şehirde hemen hemen hiç kimse kalmamıştı; bomboş ve dümdüz bir ova görünüyordu. Bütün milletin Hakan Şu'nun ardından gitmiş olmasına rağmen, gece vakti binecek hiçbir şey bulamayan yirmi iki kişi ne yapacaklarını bilemeden Şu Kalesi'nde kalmışlardı. Bu yirmi iki kişi ne yapacaklarını düşünürken yanlarına iki kişi daha geldi. Kap kacakları toplamışlar sırtlarına yüklenmişler, öyle taşıyorlardı. Yorgundular. Fakat pek duracağa benzemiyorlardı. Önceki yirmi iki kişi, bu yeni gelenlere bir yere gitmemelerini, kendileri gibi burada kalıp beklemelerini söylediler. Ayrıca 'İskender dedikleri her kimse, burada uzun müddet kalamaz. Geldiği gibi geri dönüp gider. Burası bizim yurdumuz, yine bize kalır' diye ısrar ettiler. Bu yüzden bu iki kişinin adı Kalaç oldu kaldı; bu iki kişiden olan çocuklar ve torunları Kalacı adıyla anıldılar. Fakat bu iki kişi, öteki yirmi iki kişinin sözlerini dinlemedikleri, bırakıp gittikleri için İskender'in geldiğini görmediler. İskender gelip de, uzun saçlı yirmi iki kişiyi görünce 'Türk manend' (Bunlar

Türk'e benziyorlar) demişti. Bu yüzden yirmi iki kişinin soylarının adı Türkmen olarak kaldı. Giden iki kişi gittikleri için tamı tamına Türkmen sayılmadılar. Yirmi dört boydan yirmi ikisi Türkmen, kalan ikisi Kalaç diye bilindi. Bu olaylar gelişe dursun, öte yandan Şu Hakan ordusu ve yanında gidenlerle birlikte Çin sınırına kadar yürümüşlerdi. Çine yakın Uygur iline vardıklarında Şu, İskender'i artık karşılayabilecek durumda olduğunu, onu asıl merkezinden çok uzaklara çektiğini, kendi ırkdaşları arasında bulunduğu için İskender'den daha güçlü bir duruma geldiğini düşündü. Ve bir kısım askerini ayırarak, içlerinden en gençlerini seçerek İskender'in üstüne yolladı. Veziri, gidenlerin hepsinin genç olduğunu, tecrübelerinin olmadığını ileri sürdü. Başaramazlarsa sonucun kötüye varacağını söyledi. Şu Hakan vezirine hak verdi ve yaşlı, tecrübeli bir subaşını askerleriyle birlikte gönderdi. Bunlar, bir zaman sonra İskender'in gönderdiği öncü birliklerle karşılaştılar. Türk erleri, İskender'in öncü birliklerine bir gece baskını yaptı. Çok kanlı bir baskındı bu, ölüm kalım meselesiydi. İskender'in öncü birlikleri bozguna uğradı. Türk erlerinden biri İskender'in askerlerinden birini bir kılıçta ikiye bölmüş, askerin kemerine bağladığı altın dolu bir kemer parçalanarak içindeki altınlar yere saçılmış ve İskender'in askerinin kanıyla bulanmıştı. Ertesi sabah güneş ışıkları bu kanlı altınları parıltıyordu. Bunu gören Türk erleri birbirlerine bakıp 'Altın Kan! Altın kan!' diye bağırdılar. O günden bu yana, bu baskının yapıldığı yere yakın bulunan bir dağın adı Altın Han Dağı oldu ve öyle söylenip geldi. Baskından sonra Şu Hakan ile İskender bir daha savaşmadılar, barış yaptılar. Barışın sonu her iki taraf için de iyi sonuçlar verdi. Birbiri ardınca şehirler yapılmaya başlandı. Uygurlar ile öteki Türk kavimleri şehirlere yerleşti. Şu Hakan da Balasagun'a döndü. Şu Kalesi'ni sağlamlaştırdı ve şehri geliştirdi. Bütün bunları yaptıktan sonra bir de tılsım koydu. Bu tılsım öyle bir tılsımdı ki her yanda duyuldu. Leylekler bu şehre geldikleri zaman tılsım yüzünden daha öteye geçemediler, şehri aşamadılar.” (Uslu, 2016: 92)

2.4.Oğuz Kağan Destanı

Bu destanın esası, Türklerin hakimiyet ve saltanatını konu alır. Oğuz Han'ın bütün Türk kavimlerini bir araya toplayarak Türk tarihinin en büyük devletlerinden birinin kuruluşunu, Türklerin cihan hakimiyeti duygusunu ve başka milletleri idare etmek için yaratıldığı düşüncesini dile getirir. Bugün elimizdeki parça, hiç şüphesiz çok daha geniş ve zengin bir destandan yapılmış özetten ibarettir. Oğuz Kağan Destanı'nın M.Ö. 2. yüzyıla ait olduğu sanılmaktadır. Yazıya geçirilişiyse ancak M.S. 13.-16. yüzyıllar arasında olmuştur. Bu aradaki zaman içinde destan asırlarca Türk halkı arasında devam edegelmiş ve muhakkak ki birtakım değişikliklere de uğramıştır. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu destana bazı İslami özellikler de girmiştir.

Oğuz Kağan Destanı, Türklerin asıl büyük destanıdır. Oğuz Kağan Destanı'nda dikkate değer en başlıca unsur, bildiğimiz Türk efsanelerinde görülen üç temel unsurun bozkurt, geyik ve ışığın bir arada olmasıdır.

Oğuz Kağan Destanı 1600 yıllık bir gecikmeyle yazıya geçirilmiştir. Dolayısıyla bizim elimizde 1600 yıl evveline ait kayıtlar bulunmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nın iki varyantı vardır. Biri Uygur Lehçesiyle, diğeri de Farsça yazılmıştır. Farsça varyant, Reşid-üd Din'in kitabındadır. Reşid-üd Din bir Moğol devri aydını olduğundan Türklere ait olan son derecede renkli bu destanı Moğollara mal eder. Oğuz Kağan Destanı, bütün bir destan hayatının ve efsane geleneğinin altüst olmasına sebep olmuştur. Bundan sonra bütün araştırmacılar son 35-40 yıla gelinceye kadar Reşid-üd Din'in bu mal edişi yüzünden Türk ve Moğol topluluklarını karıştırmış, bazen Moğol'a Türk, Türk'e de Moğol demek gafletine düşmüşlerdir. Reşid-üd Din Müslüman olduğu için, kaleme aldığı Oğuz Kağan Destanı'nda ne kadar Müslümanlığa aykırı görüş ve anlayışlar varsa atmış ve kendisi bambaşka görüşler

uydurmuştur. Fakat değiştirdiği unsurları belirtmemiş, sanki kendi yazdıkları gerçekmiş havası vermiştir. İşte bu sebeplerle Cami-üt Tevarih'de anlatılan Oğuz Kağan Destanı kesinlikle yeterli ve gerçek değildir. Uygurca Oğuz Kağan Destanı da 14. yüzyılda kaleme alınmıştır. Ne Moęollar, ne de eski Türk anlayışına dair herhangi bir karışıklık yoktur. Bu Oğuz Kağan Destanı'nın Uygur lehçesiyle yazılmış nüshası üzerinde geçen asırdan itibaren çalışanlar çıkmıştır. Bunların başında W. Radloff gelir. Radloff, 1864'den sonra Orta Asya'da Türkler arasında yaşamıştır. 1890 yılında Oğuz Kağan Destanı'nı tıpkıbasım olarak basmış, 1891 yılında bunun Almanca tercümesini yapmıştır. Bu olay Türkoloji aleminde büyük yankı uyandırdı. Rıza Nur konuyu ele aldı ve İşkenderiye'de kurduğu Türkoloji Dergisi'nde destanı Fransızca olarak neşretti (1928). 1930 yılında da P. Pelliot, Rıza Nur'un yayınına 1930 yılında bir dergide cevap vererek, Rıza Nur'un kullandığı bazı kelimelerin yanlışlığını ortaya çıkardı. Aynı konuda Almanların çalışması Alman Türkolog Bang ile başlar. Bang tarafından "Oğuzname" 1935'de Almanca olarak yayınlandı. Atatürk'ün girişimleriyle aynı yıl Türkiye'ye getirilen Bang, 33 yaşındayken İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi'ne profesör olarak tayin edildi. Bundan bir sene sonra da Almanca yayının Türkçe çevirisi yapıldı.

Oğuz Kağan Destanı için, Ebul Gazi Babadır Han'ın şecere-i Türk ve şecere-i Terakime adlı eserleri de büyük ölçüde kaynak durumundadır. Bu eserler hazırlanırken Reşid-üd Din'in eserinden de yararlanılmış, ancak halk arasında dolaşan rivayetler de eserde aktarılmıştır. şecere-i Terakime incelendiğinde de görülebileceği gibi, Oğuz Kağan'ın babası Moğol hakanı olarak gösterilmekle birlikte, Oğuz Kağan'ın doğumuyla ilgili kısımda, bu destanın İşlami varyantı kullanılmaktadır. Halbuki Moğol ve İşlam kavramlarının destanlarda bile olsa bir araya gelmesi mümkün değildir. Yazıcızade Mehmet Bey'in Selçukname'sinde de Oğuz Kağan Destanı geçer. Burada da esas alınan Reşid-üd Din'in eseridir.

Oğuz Kağan Destanı'nın İçeriği

Oğuz doğduğu zaman yüzü mavi, ağzı ateş gibi kırmızı, gözü ve saçı, kaşları siyahtı. Annesinin memesinden ilk sütü emdikten sonra bir daha emmedi. Lakırdı etmeye başladı. Yiyecek istedi. Kırk günde büyüdü. Dolaşıp oynuyordu. Oğuz'un ayakları öküze vücudu kurda, göğü ayıya benzerdi. Böğürleri kılıydı. At sürüsü güder, beygire binerek avlanırdı. Günler, geceler geçti. Delikanlı oldu. O sırada bu memlekette büyük bir orman vardı. İçinden dere, ırmaklar akardı. Hayvanlar, kuşlar çoktu. Bu ormanda Kiyant adında bir büyük canavar bulunuyordu. Beygirleri parçalayarak yer, insanları yutardı. Oğuz bunu öldürmeye karar verdi. Bir gün mızrak, ok, yay, kılıç ve kalkanla beygire atlayarak gitti. Bir geyik yakaladı. Bu geyiği bir av kırıbaçı ile ağaca bağlayarak çekildi. Gitti, sabah oldu. Gün doğarken oraya geldi. Lakin canavar onu yemişti. Bunun üzerine bir ayı yakaladı. Altın işlemeli kemeriyle bir ağaca bağlayarak gitti. Sabah oldu. Gün doğarken oraya geldi. Lakin canavar onu da almıştı. Bu defa Oğuz ağacın arkasına saklandı. Canavar tekrar gelince başıyla Oğuz'un kalkanına çarptı. Oğuz mızrağıyla canavarın kafasına vurarak öldürdü. Kılıçla da kafasını kesti. Gitti. Tekrar geldiği zaman bir akbabanın, onun bağırsaklarını yemek için geldiğini gördü. Onu da öldürdü. Bir gün Oğuz Tanrı'ya ibadet ediyordu. Birdenbire ortalık karardı. Gökten mavi bir ışık düştü. Bu ışık güneşten, aydan daha parlaktı. Bu ışığın ortasında tek başına bir kız oturuyordu. Çok güzeldi. Başında Kutup Yıldızı gibi yanan parlak bir işaret vardı. O kadar güzeldi ki gülünce mavi gök de gülüyor, ağlayınca mavi gök de ağlıyordu. Oğuz onu görünce akli başından gitti. Sevdı, aldı. Günler, geceler geçti. Bundan üç çocuğu oldu. Bunlara Gün, Ay, Yıldız adlarını verdiler. Oğuz yine bir gün ava gitmişti. Uzaktan bir gölün ortasında bir ağaç ve ağacın dibinde yalnız bir kız gördü. O kadar güzeldi ki, görenler bayılırdı. Oğuz onu görünce akli başında gitti. Sevdı, aldı. Günler, geceler geçti. Oğuz'un bu kadından da üç oğlu oldu. Gök, Dağ, Deniz adını verdiler.

Oğuz bir gün avdayken babası Kara Han'a oğlunun başka bir din tuttuğunu haber verdiler. Kara Han beyleri toplandı. Oğlunun halini anlattı. Oğuz'u yola getirmek için etrafa haberler

saldı. Karısı gizlice Oğuz'a haber yollayarak babasının kararını bildirdi. Oğuz da etrafa boylara: "Babam asker toplayarak beni öldürmeye geliyormuş. Beni isteyenler bana, babamı isteyenler de ona gitsin" yolunda haber gönderdi. Kara Han'ın kardeşlerinin oğulları, boylarıyla beraber Oğuz tarafına geçtiler. Babayla evladın askerleri savaşa tutuştu. Oğuz'un tarafı üstün geldi. Bu üstünlük üzerine Oğuz bütün tekinleri, boyları davet ederek şölen yaptı. Şöleniden sonra tekinlere ve orada bulunanlara emretti ve dedi ki: "Bana uyanlara hediyeler verip dost bileceğim, uymayanları düşman bileceğim" dedi. Bir kısım halk Oğuz'un dinini kabul etmeyerek, yurtlarını bırakıp doğuya, Tatarların ülkesine gitti. Oğuz bunların arkasından giderek Tatar'ın yurduna girdi. Tatar'ları yendi, mallarını aldı. O vakitler sağ tarafta 'Altın Kağan' vardı. Oğuz'a hediyeler, altınlar, gümüşler, akik ve zümrütler gönderdi. Solda "Urum Kağan" vardı. Bu kağanın çok orduları ve şehirleri vardı. Urum Kağan Oğuz'un emirlerini dinlemedi. O vakit Oğuz ordusunu hazırladı. Sancağını çekip atma bindi. Kırk gün sonra "Buz Dağ" eteklerine geldi.

Bir sabah Oğuz'un yurduna gün ışığına benzer bir ışık girdi: İçinden boz tüylü, boz yeleli erkek bir kurt görüldü, Oğuz'a yol göstermek istediğini söyledi. Ondan sonra kurdun arkası sıra gittiler. Kurt "İdil Moran" kenarında durdu. Oğuz'un askeri de durdu. Orada savaşa giriştiler. Nehrin suyu kan damarı gibi kıpkırmızı oldu. Urum Kağan kaçtı. Memleketi, hazinesi ve halkı Oğuz'a kaldı. Urum Kağan'ın, Uruz Bey adlı bir kardeşi vardı. Uruz Bey oğluna dağ tepesinde "Tarang Moran" arasında müstahkem bir şehir ısmarlamıştı. Oğuz o şehre doğru yürüdü. Uruz Beyoğlu, Oğuz'a haber gönderdi: "Bizim saadetimiz senin saadetindir. Tanrı bu toprağı sana bağışlamış, ben sana başımı verir, saadetimi feda ederim" dedi. Bundan sonra adı "Saklap" oldu. Oğuz ordusu ile İdil'i geçti. Orada büyük bir hakan yaşıyordu. Oğuz onun da ardına düştü. "İdil suyundan akacağım" dedi. Orada "Ulu Ordu Usyuteng" isminde bir tekinin yeri vardı. Burası çok ağaçlık bir memleket olduğundan onlardan kesti.

Ağaçların üzerine binerek nehri geçti. Oğuz gülerek dedi ki: "Sen de benim gibi bir hakan ol, sana Kıpçak densin" dedi. Tekrar yoluna devam etti. Bu arada boz tüylü boz yeleli kurt tekrar görüldü: "Orduyla yürüyerek tekinleri, halkı buraya getir. En önde size yol göstereceğim" dedi. Yürüdüler, "İt Barak"ın ordusuyla karşılaştılar. "İt Barak" savaşta öldürüldü. Ordusu bozuldu. Yurdu, malı ve halkı Oğuz'a geçti. Oğuz Han bir aygıra bindi. Onu pek seviyordu. Fakat at çölde gözden kayboldu. Burada yüksek bir dağ vardı. Tepesi karlı olduğundan "Buz Dağı" derlerdi. Oğuz atının kaçmasına çok kederlendi. Orduda kahraman bir tekin vardı. Bu yüksek daha tırmandı. Dokuz gün sonra Oğuz'a atını getirip verdi. Her tarafı karla bembeyaz olduğundan Oğuz ona birçok hediyelerle beraber "Karluk" adını verdi, birçok tekinlerin üzerine han yaptı. Tekrar yola düzüldüler. Yolda bir büyük ev gördü. Damı altından, pencereleri halis gümüşten ten ve demirdendi. Kapının anahtarı yoktu. Orduda "Tümür Dokagal" adında akıllı bir adam vardı. Oğuz ona "Burada kal, aç, sonra orduya gel" dedi ve "Kalaç" adını verdi. Tekrar yola dizildiler. Yine bir gün boz tüylü, boz yeleli kurt birden görüldü. Ordu da ona uydu. Bulundukları yer ekili bir ova idi. Buraya "Çuçit" derlerdi. Burada insan çoktu. Bunların çok da atları, inekleri, altınları, gümüşleri, elmasları vardı. Bunlar Oğuz'a karşı çıktılar. Ok ve kılıçla şiddetli bir cenk oldu. Oğuz üstün geldi. Curcit Han'ın başını kesti. Burada da çok mallar ele geçti. Fakat Oğuz'un ordusunda yük hayvanları pek azdı. Orduda "Parmaklı Çözüm Bilik" adında akıllı bir adam vardı. Hemen bir kağıt yaptı. Malları ona doldurdu. Hayvanları da buna koştı. Herkes onun gibi arabalar yaparak eşyasını yüklemeye başladı. Oğuz Han bunu da görerek güldü. Ona "Kankli" adını verdi. Tekrar yürüdüler. Boz tüylü, boz yeleli kurt önde idi. "Tangut" ve "Sakim" memleketine gittiler. Birçok cenklerden sonra Oğuz orayı da aldı. Gayet gizli bir köşede çok zengin ve çok sıcak bir memleket vardı. Adına "Baçak" derlerdi. Burada birçok vahşi hayvanlar, av kuşları yaşırdı. Ahalisinin yüzü siyahtı. Hakanı "Mazar" adlı biri idi. Oğuz onu da yendi, kaçırdı, memleketini aldı. Oradan atma binerek yurduna döndü. Oğuz Han'ın yanında ak sakallı, pek

akıllı, ihtiyar bir "İrkil Ata" vardı. Buna "Uluğ Türk" de derlerdi. "İr kil Ata" bir gece rüyasında altın bir yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay doğudan batıya uzanıyor, bu üç gümüş ok da gece tarafına uçuyordu. Uyanınca bunları Oğuz'a bildirdi ve bir nasihat etti. Oğuz onun nasihatini dinledi. Ertesi sabah oğullarını çağırdı. Dedi ki: "İhtiyarladım. Benim için artık hakanlık kalmadı. Gün, Ay, Yıldız siz güneşin doğduğu tarafa, Gök, Dağ, Deniz siz de gece tarafına gidiniz." Oğulları bu emri yaptılar. Gün, Ay, Yıldız birçok hayvanlar, kuşlar vurduktan sonra bir altın yay buldular, babalarına getirdiler. Oğuz yayı üçe ayırdı. Parçalarını yine onlara vererek: "Yay sizin olsun. Yay gibi oku göğe fırlatınız. Adınız Bozok olsun" dedi. Küçük kardeşleri de birçok hayvanlar, kuşlar vurduktan sonra çölde bir gümüş ok bulup babalarına getirdiler. Oğuz oku üçe böldü. Yine onlara vererek: "Ok sizin olsun. Yay oku atar, siz de ok gibisiniz. Adınız Üçok olsun" dedi.

Bunun üzerine büyük kurultay toplandı. Herkesi çağırdı. 900 at, 9000 koyun kestirdi. 90 havuz kırmızı hazırlattı. Şölen verdi. Kendisi için direkleri altın kaplı, üzerleri zümrüt, yakut, firuze, inci ile altın işlemeli otağını kurdurdu. Halkı yedirip içirdi. Otağın sağına kırk kulaç uzunluğunda bir sırik diktirdi. Tepesine bir altın tavuk, tavuğun ayağına beyaz bir koyun bağlattı. Sol tarafına da kırk kulaç uzunluğunda bir sırik diktirdi. Tepesine bir gümüş tavuk, tavuğun ayağına bir siyah koyun bağlattı. Sağ tarafta Bozoklar, sol tarafta Üçoklar oturuyordu. Böylece kırk gün kırk gece geçerek eğlendiler. Bundan sonra Oğuz yurdunu evlatlarına verdi. Onlara "Evlatlarım! Çok yaşadım, çok cenk ettim. Çok ok attım, çok aygırlara bindim. Düşmanları ağılattım, dostları güldürdüm. Tanrı'ya her şeyi feda ettim. Size de yurdumu veriyorum" dedi.(Uslu, 2016: 98)

2.5.Bozkurt Destanı

Bu destan eski Çin kaynaklarında rivayetler halinde yer alır. Aynı kaynaklarda bu rivayetleri destekler veya bütünler mahiyette başka bilgiler de vardır. Destanın esası, yok olmak felaketine uğrayan Göktürk soyunun yeniden toparlanıp çoğalmasında bir Bozkurt'un oynadığı roldür. Birbirine konu itibariyle çok benzeyen üç destanın konusu kısaca şöyledir: "Göktürkler, eski Hunların soylarından gelirler ve onların bir koludurlar. Kendileriye A-şi-na adlı bir aileden türemişlerdir. Sonradan çoğalarak, ayrı oymaklar halinde yaşamaya başladılar. Daha sonra Lin adını taşıyan bir memleket tarafından mağlup edildiler. Mağlubiyetten sonra Göktürkler bu memleket tarafından soyca öldürüldüler. Tamamen öldürülen Göktürkler içinde yalnızca on yaşında bir çocuk kalmıştı. Lin memleketinin askerleri çocuğun çok küçük olduğunu görünce ona acımışlar ve öldürmemişlerdi. Yalnızca çocuğun ayaklarını kesmişler ve bir bataklık içindeki otlar arasında bırakarak gitmişlerdi. Bu sırada çocuğun etrafında bir dişi kurt peyda oldu ve ona et vererek çocuğu besledi. Çocuk bu şekilde büyüdükten sonra da dişi kurtla karı-koca hayatı yaşamaya başladı. Kurt da çocuktan bu yolla gebe kaldı. Göktürkleri mağlup eden ve hepsini kılıçtan geçiren Lin memleketinin kralı bu çocuğun hala yaşadığını duydu ve onun da öldürülmesi için askerlerini gönderdi. Çocuğu öldürmek için gelen askerler kurtla çocuğu yan yana gördüler. Askerler kurdu öldürmek istediler. Fakat kurt onları görünce hemen kaçtı ve Kao-ch'ang (Turfan) memleketinin kuzeyindeki dağa gitti. Bu dağda derin bir mağara vardı. Mağaranın içinde de büyük bir ova bulunuyordu. Ova, baştanbaşa ot ve çayırırlarla kaplıydı. Çevresi de birkaç yüz milden fazla değildi. Dört yanı çok dik dağlarla çevriliydi. Kurt kaçarak bu mağaranın içine girdi ve orada on tane çocuk doğurdu. Zamanla bu on çocuk büyüdüler ve dışarıdan kızlar getirerek onlarla evlendiler. Bu suretle evlendikleri kızlar gebe kaldı ve bunların her birinden de bir soy türedi. İşte Göktürk Devleti'nin kurucularının geldikleri A-şi-na ailesi de bu On-Boy'dan biridir. Onların oğulları ve torunları çoğaldılar ve yavaş yavaş yüz aile haline geldiler. Birkaç nesil geçtikten sonra, hep birlikte mağaradan çıktılar. Juan-juan (Moğol kökenli bir topluluk) Devletine tabi oldular.

Altay (Chin-shan) eteklerinde yerleştiler. Bundan sonra da Juan-juan Devleti'nin demircileri oldular."(Uslu, 2016: 99)

2.6.Ergenekon Destanı

Bozkurt Destanı'nın daha zengin bir şeklidir. Destana göre Ergenekon, Türklerin yüzyıllarca çift sürerek, avlanarak, maden işleyerek yaşayıp çoğaldıkları, etrafı aşılmaz dağlarla çevrili, kutsal bir toprağın adıdır. Ergenekon, Moğolcada "geçilmesi güç dağ" anlamına gelmektedir. Ergenekon, "konulan, yerleşilen yer" olarak da ifade edilmektedir. Bu destanı ilk olarak 13. yüzyıl Moğol tarihçisi Reşidüd Din "Camiü't-tevarih" adlı Farsça eserine almıştır. Yazar, destanı halk arasındaki rivayetlerden topladığını söyler. Bu destanı, 17. yüzyılda Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın "Şecere-i Türk" eserinde Türkçeye çevirdiğini görüyoruz.

Ergenekon'dan çıkış günü bir rivayete göre 21 Mart günüdür. Bu gün, aynı zamanda güneşin Balık Burcu'ndan Koç Burcu'na geçtiği ve gündüzle gecenin eşit olduğu gündür. İşte bu gün "Nevruz Bayramı" olarak kutlanan gündür. Türkler, demirden bir dağı eriterek Ergenekon'dan çıkışlarının anısına, örs üzerinde kızgın demir döverek bu günü kutlamaktaydılar. Bugün de demirci için örs kutsaldır. Örsün üzerine oturulmaz, basılmaz.

Ergenekon Destanı'nda, Bozkurt Destanı'na ilave olarak nüfus artışı yüzünden Ergenekon adını verdikleri yurtlarına sığamayan ve buradan çıkış yolu arayan Türklerin yakında bulunan bir demir dağı eriterek Ergenekon'dan çıkmaları ve Ergenekon'dan çıkışlarından sonra ne yana gideceğini bilemeyen Türklere bir bozkurdun yol göstermesi temaları yer alır.

Türklerde kutsal dağ ve kutsal mağara anlayışı hakimdi. Ergenekon da büyük bir mağaradan başka bir yer değildir. Çin kaynaklarına göre Türk kağanı bu kutsal mağarayı ziyaret ediyor ve önünde yapılan dini töreni bizzat idare ediyordu.

Efsanenin Sadeleşmiş Özet Hali

Türk illerinde Türk oku ötmeyen, Türk kolu yetmeyen, Türk'e boyun eğmeyen bir yer yoktu. Bu durum yabancı kavimleri kışkırtıyordu. Yabancı kavimler birleştiler, Türklerin üzerine yürüdüler. Bunun üzerine Türkler çadırlarını, sürülerini bir araya topladılar; çevresine hendek kazıp beklediler. Düşman gelince vuruşma da başladı. On gün savaştılar. Sonuçta Türkler üstün geldi. Bu yenilgileri üzerine düşman kavimlerin hanları, beyleri av yerinde toplanıp konuştular. Dediler ki: "Türklere hile yapmazsak halimiz yaman olur."

Tan ağardığında baskına uğramış gibi ağırlıklarını bırakıp kaçtılar. Türkler, "Bunların gücü tükendi, kaçıyorlar" deyip artlarına düştüler. Düşman Türkleri görünce birden döndü.

Vuruşma başladı. Türkler yenildi. Düşman, Türkleri öldüre öldüre çadırlarına geldi.

Çadırlarını, mallarını öyle bir yağmaladılar ki tek kara kıl çadır bile kalmadı. Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler, küçükleri tutsak ettiler. O çağda Türklerin başında İl Kağan vardı.

İl Kağan'ın da birçok oğlu vardı. Ancak bu savaşta biri dışında tüm çocukları öldü. Kayı (Kayan) adlı bu oğlunu o yıl evlendirmişti. İl Kağan'ın bir de Tokuz Oğuz (Dokuz Oğuz) adlı bir yeğeni vardı; o da sağ kalmıştı. Kayı ile Tokuz Oğuz tutsak olmuşlardı. On gün sonra ikisi de karılarını aldılar, atlarına atlayarak kaçtılar. Türk yurduna döndüler. Burada düşmandan kaçıp gelen develer, atlar, öküzler, koyunlar buldular. Oturup düşündüler: "Dört bir yan düşman dolu. Dağların içinde kişi yolu düşmez bir yer izleyip yurt tutalım, oturalım.

Sürülerini alıp dağa doğru göç ettiler. Geldikleri yoldan başka yolu olmayan bir yere vardılar.

Bu tek yol da öylesine sarp bir yoldu ki deve olsun, at olsun güçlkle yürürdü; ayağını yanlış yere bassa, yuvarlanıp paramparça olurdu. Türklerin vardıkları ülkede akarsular, kaynaklar, türlü bitkiler, yemişler, avlar vardı. Böyle bir yeri görünce, ulu Tanrı'ya şükrettiler. Kışın hayvanlarının etini yediler, yazın sütünü içtiler. Derisini giydiler. Bu ülkeye Ergenekon dediler. Zaman geçti, çağlar aktı; Kayı ile Tokuz Oğuz'un birçok çocukları oldu. Kayı'nın çok çocuğu oldu, Tokuz Oğuz'un daha az oldu. Kayı'dan olma çocuklara Kayat dediler. Tokuz'dan

olma çocukların bir bölümüne Tokuzlar dediler, bir bölümüne de Trlken. Yıllar yılı bu iki yiğidin çocukları Ergenekon'da kaldılar; çoğaldılar, çoğaldılar, çoğaldılar. Aradan dört yüz yıl geçti.

Dört yüz yıl sonra kendileri ve süreleri o denli çoğaldı ki Ergenekon'a sığamaz oldular. Çare bulmak için kurultay topladılar. Dediler ki: "Atalarımızdan işittik; Ergenekon dışında geniş ülkeler, güzel yurtlar varmış. Bizim yurdumuz da eskiden o yerlerde imiş. Dağların arasını araştırıp yol bulalım. Gçp Ergenekon'dan çıkalım. Ergenekon dışında kim bize dost olursa biz de onunla dost olalım, kim bize düşman olursa biz de onunla düşman olalım."

Türkler, kurultayın bu kararı zerine Ergenekon'dan çıkmak için yol aradılar ama bulamadılar. O zaman bir demirci dedi ki: "Bu dağda bir demir madeni var. Yalın kat demire benzer. Demirini eritsek, belki dağ bize geçit verir:· Gidip demir madenini gördüler. Dağın geniş yerine bir kat odun, bir kat kömür dizdiler. Dağın altını, üstünü, yanını, yönünü odun-kömürle doldurdular. Yetmiş deriden yetmiş büyük krk yapıp, yetmiş yere koydular. Odun kömürü ateşleyip körüklediler. Tengri'nin yardımıyla demir dağ kızdı, eridi, akıverdi. Bir yüklü deve çıkacak denli yol oldu. Sonra gök yeleli bir bozkurt çıktı ortaya; nereden geldiğİ bilinmeyen. Bozkurt geldi, Türk'n önünde dikildi, durdu. Herkes anladı ki yolu o gösterecek. Bozkurt yürüdü; ardından da Türk milleti. Ve Türkler, bozkurdun önderliğinde, o kutsal yılın, kutsal ayının, kutsal gününde Ergenekon'dan çıktılar. Türkler o günü, o saati iyi bellediler. Bu kutsal gün Türklerin bayramı oldu. Her yıl o gün büyük törenler yapılır. Bir parça demir ateşte kızdırılır. Bu demiri önce Türk kağanı kıskaçla tutup rse koyar, çekiçle dver. Sonra teki Türk beyleri de aynı işi yaparak bayramı kutlarlar.

Ergenekon'dan çıktıklarında Türklerin kağanı, Kayı Han soyundan gelen Börteçine'ydi (Bozkurt). Börteçine bütün illere elçiler gönderdi; Türklerin Ergenekon'dan çıktıklarını bildirdi. Ta ki, eskisi gibi bütün iller Türklerin buyruğİ altına girdi.(Uslu,2016: 102)

2.7.Uygur Destanları

Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceki son Türk imparatorluğİ Uygur Devleti'dir. M.. 8. yüzyıla kadar Oğuz boylarıyla birlikte Moğolistan'ın kuzeyinde yaşıyan On Uygurlar, 8. yüzyıl ortalarında yine Dokuz Oğuzlarla birlikte Göktürklerin Türk illerindeki yaygın hakimiyetlerine son vererek, Uygur Devleti'ni kurdular. Yeni devlet kısa zamanda geniş ülkelere yayıldı. Kültür, sanat ve medeniyet bakımından Orta Asya Tarihi en parlak devrini yaşıadı. 840 yılında Uygur ilinde büyük bir kıtlık oldu. Ahali isyan etti. Özellikle Kırğız isyanının sertliğİ yüzünden perişan olan Uygurlar ikiye bölündüler. Bir kısmı Çin hakimiyetini kabul ederek Kansu çevresinde kaldılar. Diğİr ve daha büyük bir kısım Uygurlar güneybatıya doğru gtler. Doğİ Tiyanşan'da Beş-Balığ ve Koçu şehirlerine yerleştİler. Esasen kendilerine bağılı bu ülkede yeni şehirler kurdular. Burada yüz yıl kadar, medenİ bir ömür sürdükten sonra, hakimiyetlerini 940 civarı Müslüman bir Türk devleti olan Karahanlılara bıraktılar.

Bugün elimizde bulunan Uygur destanları tarihteki maceralarıyla birlikte, kendi treyişlerine dair inançlarını da birlikte verirler. Tanrı soyundan gelen Uygurların yurdu fena idare eden hakanlar yüzünden uğradıkları sarsıntıları nakleder. Bu destanlar, yurttaki millİ birliğİ sağılayan tılsımlar bozulunca nasıl ızdırap çektiklerini, nihayet kendilerine yiyecek vermeyen bu yurdu bırakarak nasıl batıya doğru g ettiklerini bize anlatır. Böylelikle Uygur destanları, biri Türeyiş Efsanesi, teki de G Destanı denilen iki bölümde toplanır.

2.8.Türeyiş Destanı

Uygur Türeyiş Destanı'nın Göktürk-Bozkurt Destanı ile çok yakın benzerlikleri ilk okuyuşta anlaşılacak kadar açıktır. Hemen bütün Türk destanlarının birinci derecedeki unsuru olan kurt motifi, gerek Türeyiş ve gerekse Bozkurt Destanları'nda bilhassa ilahileştirilmekte ve neslin başlangıcı ve devamı bu ilahi motife bağlanmaktadır. Türeyiş Destanı, aslında bir büyük destanın başlangıç kısmına benzemektedir. Büyük bir ihtimalle, Göktürk-Bozkurt Destanı gibi Uygur Türeyiş Destanı da, ilk büyük Türk destanı olan Yaradılış Destanı'nın etkisi altında gelişip meydana getirilmiş, daha dar bir muhitin veya daha tecrit edilip kavimleşmiş bir soyun küçük çapta bir yaradılış destanıdır.

Büyük Hun hakanlarından birinin iki kızı vardı. Kızlarının ikisi de birbirinden güzeldi. Öyle güzeldi ki, H unlar bu iki kızın da ancak ilahlarla evlenebileceğine inanıyor ve bu kızların insanlar için yaratılmadığını söylüyorlardı. Hakan da aynı şekilde düşündüğü için kızlarını insanlardan uzak tutmanın çarelerini aradı. Ülkesinin en kuzey ucunda, insan ayağı az basan veya insan ayağı hiç görmeyen bir yerinde çok yüksek bir kule yaptırdı. Kızların ikisini de bu kaleye kapattı. Ondan sonra da aklınca inandığı tanrısına yalvarmaya başladı. Öyle bir yalvarıyor ve öyle yakarışlarla tanrısını çağırıyordu ki nihayet bir gün, hakanın kendi aklınca inandığı tanrısı dayanamadı ve bir bozkurt şekline girip geldi. Hun hakanının kızlarıyla evlendi. Bu evlenmeden birçok çocuk doğdu; bunlara Dokuz Oğuz-On Uygur denildi ve bu çocukların hepsinin de sesi bozkurt sesine benzedi, yine bu çocuklar birer Bozkurt ruhu taşıyarak çoğaldılar.(Uslu, 2016:104)

2.9.Göç Destanı

Bu destan da bir Uygur destanıdır ve Türeyiş Destanı'nın bir uzantısı gibidir. Bugün Orhun Nehri kıyısında bir şehir kalıntısıyla bir saray yıkıntısı vardır ki; çok eskiden bu şehre Ordu-Balıg(k) denildiği sanılmaktadır. Büyük Uygur Destanı'nın son bölümü diye kabul edebileceğimiz Göç Destanı, işte bu şehrin saray yıkıntısının önünde bugün görülebilecek şekilde duran yazıtlarda yazılı olduğunu Hüseyin Namık Orkun ileri sürmektedir. Yine Hüseyin Namık Orkun'un belirttiğine göre bu yazıtlar, Moğol Hanı Ögeday zamanında Çin'den getirilen uzmanlara okutturulup tercüme ettirilmiştir. Göç Destanı'nın Çin ve İran kaynaklarındaki kayıtlarına göre iki ayrı söyleyiş halinde olduğu bilinmekteyse de aslında birbirlerinin tamamlayıcısı gibidirler. İran kaynaklarındaki söyleyiş daha çok tarih bilgilerine yakındır. Aynı zamanda İran söyleyişi, Türklerin Manihizm'i kabulünü anlatan bir menkıbe görünümündedir.

Çin Kaynaklarına Göre Göç Destanı

Uygur ülkesinde, Tuğla ve Selenge Irmaklarının birleştiği yerde Kumlançu denilen bir tepe vardır. Adına Hulin Dağı derlerdi. Hulin Dağı'nda da birbirine çok yakın iki ağaç büyümüştü. Biri kayın ağacıydı. Bir gece kayın ağacının üzerine gökyüzünden bir mavi ışık düştü, iki ırmak arasında yaşayan insanlar bu ışığı gördü ve ürpererek izlediler. Kutsal bir ışıktı. Kayın ağacının üzerinde aylar ayı kaldı. Kutsal ışık, kayın ağacının üstünde kaldığı süre içinde kayın ağacının gövdesi büyüdü, kabardı. Oradan çok güzel türküler gelmeye başladı. Gece oldu mu, ağacın otuz adım ötesinden bütün çevre ışıklar içinde kalıyordu! Bir gün ağacın gövdesi ansızın yarıldı, içinden beş küçük çadır, beş küçük odacık görünümünde ortaya çıktı. Her odacığın içinde bir çocuk bulunmaktaydı. Çocukların ağızlarının üstünde asılı birer emzik vardı, onlar bu emziklerden süt emiyorlardı. Işıktan doğmuş olan bu kutsal çocuklara halk ve halkın ileri gelenleri çok büyük saygı gösterdiler. Çocukların en küçüğünün adı Sungur Tekin'di, ondan sonrakinin adı Kutur Tekin, üçüncüsünün ki Türek Tekin,

dördüncüsünün Us Tekin, beşincisinin adı Buğu Tekin'di. Beş çocuğun beşinin de Tanrı tarafından gönderildiğine inanan insanlar, içlerinden birini hakan yapmak istediler. Buğu Han en büyükleriydi; ötekilerden daha güzel, daha zeki, daha yiğit görünüyordu. Buğu Tekin'in hepsinden üstün olduğunu anlayan halk onu hakan olarak seçtiler. Büyük bir törenle Buğu Han'ı tahta oturtular. Böylece yıllar yılı kovalamış, bir gün gelmiş Uygurlara bir başkası hakan olmuş. Bu hakanın da Gah Tekin adında bir oğlu varmış. Hakan oğlu Gah Tekin'e, Çin prenseslerinden birini, Kiu-Lien'i almayı uygun görmüş. Evlendikten sonra Prenses Kiu-Lien sarayını Hatun Dağı'nda kurdu. Hatun Dağı'nın çevre yanı dağlıktı; bu dağlardan birinin adı Tanrı Dağı'ydı. Tanrı Dağı'nın güneyinde Kutlu Dağ derler bir başka dağ vardı, kocaman bir kaya parçası.

Bir gün Çin elçisi falcılarıyla birlikte Kiu-Lien'in sarayına geldiler. Kendi aralarında konuşup dediler ki: "Hatun Dağı'nın varı yoğu, bütün bahtiyarlığı Kutlu Dağ denilen bu kaya parçasına bağlıdır. Türkleri yıkmak istiyorsak bu kayayı onların elinden almalıyız."

Bu konuşmadan sonra varılan karar üzerine Çinliler, Kui-Lien'e karşılık olarak o kayanın kendilerine verilmesini istediler. Yeni hakan, isteğin nereye varacağını düşünmeden ve umursamadan Çinlilerin arzusunu kabul etti, yurdunun bir parçası olan bu kayayı onlara verdi. Halbuki Kutlu Dağ bir kutsal kayaydı; bütün Uygur ülkesinin mutluluğu bu kayaya bağlıydı. Bu tılsımlı taş Türk yurdunun bölünmez bütünlüğünü temsil ediyordu; düşmana verilirse bu bütünlük parçalanacak Türklerin bütün saadeti yok olacaktı. Hakan kayayı vermesine verdi ama kaya öyle kolay kolay sökülüp götürülecek türden değildi. Bunu anlayan Çinliler, kayanın çevresine odun kömür yığıp ateşlediler. Kaya iyice kızınca üzerine sirke döküp paramparça ettiler. Her bir parçayı aldılar ve ülkelerine taşıdılar. Olan o zaman oldu işte. Türkeli'nin bütün kurdu kuşu, bütün hayvanları dile geldi, kendi dillerince kayanın düşmana verilmesine ağladılar. Yedi gün sonra günahı bağışlanmaz olan bu düşüncesiz hakan öldü. Ne var ki onun ölümüyle ülke felaketten kurtulamadı. Bir Çin prensesi uğruna çekinmeden bağışlanmış olan yurdun bir kayası Türkeli'nin felaketine sebep oldu. Halk rahat huzur yüzü görmedi. Irmaklar birbiri ardınca kurudu. Göllerin suyu buhar olup uçtu. Topraklar yarıldı, ürün yeşermez oldu. Günlerden sonra Türk tahtına Buğu Han'ın torunlarından biri hakan olarak oturdu. O zaman canlı cansız, evcil yaban, çoluk çocuk bütün yurttan soluk alan almayan ne varsa hepsi birden "Göç! Göç!" diye çığırışmaya başladı. Derinden, iniltili, hüznü dolu, eli böğründe kalmış bir çığırışmaydı bu.

Yürekler dayanmazdı. Uygurlar bunu bir ilahi emir diye bildiler. Toparlandılar, yollara düzüldüler; yurtlarını yuvalarını bırakıp bilinmedik ülkelere doğru göç etmeye başladılar. Sonunda bir yere gelip durdular, orada sesler de kesildi. Uygurlar, seslerin kesilip duyulmaz olduğu bu yerde kondular, beş mahalle kurup yerleştiler; bunun için bu yerin adını da Beş-Balıg(k) koydular. Burada yaşayıp çoğaldılar.(Uslu, 2016: 107)

2.10.Han Orba Destanı

Han Orba Destanı 1989 yılında Hakasların Şor Boyu'na mensup Alevtina Konstantinovna Maytakova tarafından Hakas haycı (destan anlatıcısı) Semyon İvanoviç Şulbayev'den derlenip yayınlanmıştır. Han Orba Destanı, tamamı manzum ve 8873 mısraya sahip bir Hakas destanıdır. Türk destancılık geleneği içinde bir değerlendirme yapıldığında Han Orba Destanı'nın kahramanının bir kadın olduğu görülmektedir. Bu durum diğer Türk boylarının destanlarında da görülmekle birlikte Sibiry grubu Türk ve diğer milletlerin destanlarında sayıca daha fazladır.

Han Orba Destanı'nın Özeti

Ak Nehir kıyısında Hara Han ve karısı Hara Tarğah, üç yaşındaki oğulları ve halkıyla mutlu bir şekilde yaşamaktadır. Hara Tarğah aynı zamanda altı aylık hamiledir. Bu huzur dolu günler sürerken Hara Han'ın yurduna Hara Molat adlı düşman bir alp kanlı ordusuyla saldırır.

Savaş esnasında Hara Tarğah da doğum yapar ve bir kız çocuğu doğurur. Hara Han kendi ordusuyla yurdunu müdafaa etmek istese de başaramaz ve Hara Han'a mağlup olur. Hara Tarğah çocuklarının başına bir şey gelmesini istemediği için onları çiçeğe dönüştürerek diker. Hara Molat başta Hara Han ve Hara Tarğah olmak üzere halktan birçok kişiyi esir ederek kendi ülkesine sürer. Bu olaydan bir süre altın guguk donunda Hara Han'ın yurduna biri gelir. Bu Hara Tarğah'ın kız kardeşi Altın Harlıh'tır. Yurdun tarumar olduğunu görünce olan biteni anlar. Hara Tarğah'ın bahçeye diktiği çiçek donundaki çocuklarını eski hallerine döndürür. Onları besler ve her iki çocuğa ad verir. Erkek çocuğa Han Mirgen, kızaysa Han Orba adını verir. Onlara silah ve diğer donanımlarını verir ve altı yıl geçmeden anne-babalarını kurtarmak için hiçbir şekilde yurtlarından ayrılmamalarını aksi takdirde başlarına kötü şeyler gelebileceğini tembihleyerek oradan ayrılır. Ancak Han Mirgen bu uyarıya rağmen kuşanıp anne-babasını kurtarmak için yola çıkar. Uzun bir yolculuktan sonra Han Mirgen, Hara Molat'ın yurduna ulaşır. Otağına girer, onu ailesini serbest bırakması için uyarsa da Hara Molat oralı olmaz. İki alp dövüşe başlarlar, Han Mirgen Hara Molat'ı öldürür. Hara Molat'ın Hara Nincil adlı hamile bir eşi vardır ve Han Mirgen'e kendilerini öldürmemesi için yalvarır. Han Mirgen otağdan çıktığında atının ağladığını görerek bir tehlikenin yaklaştığını anlar. Bu esnada karşıdan bir alpin geldiğini görür. Bu Hara Molat'ın kardeşi Hara Hushun'dur. İki alp kıyasıya bir mücadeleye girerler, Han Mirgen Hara Hushun'u da öldürür. Hara Molat ve Hara Hushun'un da ölmesiyle esir olan insanlar çok sevinirler. Han Mirgen atma yöneldiğinde onun yeniden ağladığını görür. Yeni bir tehlike yaklaşmaktadır. Han Mirgen bu kez Hara Molat'ın kız kardeşi kurt donundaki Hara Marha ile kapışır ve onu da öldürür. Bu kapışma esnasında karşı tepede Ay Arığ adlı müspet bir alp kadın belirir ve Hara Nincil'in Hara Molat'ın çocuğunu dünyaya getirdiğini, çocuğun babasının öcünü almak için yanına geleceğini söyler. Ay Arığ, Hara Nincil'i öldürürken Han Mirgen de Hara Molat'ın çocuğunu öldürmeye yeniden otağa girer, onunla dövüşmeye başlar ancak onu alt etmekte zorlanır. Bu arada Han Mirgen'in yardımına teyzesi Altın Harlıh gelir. Tembihine oymadığı için ona kızar, atının şeytanlar tarafından kaçırıldığını söyler. Yeniden ayaklanan Han Mirgen, Hara Molat'ın çocuğunu öldürür ve anne-babasına tekrar kavuşur. Onları sağ salim yurtlarına gönderdikten sonra, şeytanlar tarafından kaçırılan atının peşine düşer. Yolda bir su başında kendisini su iyesi olarak tanıtan Sarığ Tamcı ile karşılaşır; Sarığ Tamcıl Han Mirgen'e saldırınca ikisi dövüşe başlarlar ancak su iyesi Han Mirgen'i epeyce yorar ve Han Mirgen'in yardımına yeniden teyzesi Altın Harlıh koşar. Ona kaz yumurtası vererek yeniden eski gücüne kavuşmasını sağlar. Han Mirgen tazelenmiş gücüyle Sarığ Tamcıl'ı öldürür. Yoluna devam eden Han Mirgen yolda Ay Arığ'ın yaralı olduğunu görür. Sol cebinden çıkardığı mavi ipekten örtüsüyle sihirli güçlerini kullanarak Ay Arığ'ı iyileştirdikten sonra atını takip etmeye kaldığı yerden yaya olarak devam eder. Bir dağın eteğine ulaştığında metruk bir evle karşılaşır. Evin içinde, yatakta yatmakta olan ucube görünümlü etrafı sineklerle çevirili çirkin bir kız görür. Kız, Han Mirgen'i beklediğini kendisiyle evlenmesini ister. Han Mirgen bunu kabul etmez, bu kez onu yemek yemesi için zorlar. Kız, Han Mirgen'e yılan eti yedirmek ister. ilkin buna yanaşmayan kahraman, gaipten duyduğu Altın Harlıh'ın telkiniyle yılan etini yer ve o ucube kız birdenbire çok güzel bir kıza dönüşür. Kızın adı Altın Çaçah'tır. Kız, başından geçenleri Han Mirgene anlatır. Kızın dışarıda duran uçan bir yılanı vardır. Altın Çaçah ve Han Mirgen, yılanı binerek havadan Han Mirgen'in atını aramaya koyulurlar.

Bu arada Altın Hadılı'nı tanıdığı altı senelik mühlet dolmuş, Han Orba olaylara dahil olur. Han Orba, Ay Arığ ve Altın Çaçah ile tanışır. Ancak orada çok fazla durmayarak ağabeyi Han Mirgen'i de alarak yurtlarına dönerler. Ailesi ve halkı bu iki kardeşi coşkuyla karşılarlar. İki kardeş dokuz günlük alp uykusundan sonra uyanırlar. Sofra başındayken Altın Çaçah'ın yılanı, sahibine yardım etmeleri için Han Orba ve Han Mirgen'i çağırır. Hazırlıklarını yapan iki kardeş Altın Çaçah'ın yurduna varırlar. Altın Çaçah'a musaHat olan Han Taycı'ya karşı koyup onu ortadan kaldırırlar. Kardeşler buradan tekrar evlerine dönerler. Yine sofradayken

anne Altın Harlığ, Han Mirgen'in Ay Arığ ile evlenmesi gerektiğini, bunun kader kitabında yazdığını söyler. Yeniden hazırlık yapılarak, Altın Harlıh dünürü olarak Ay Arığ'ın yurduna giderler. Öksüz ve yetim olan Ay Arığ'ı kendisinden isterler. Ay Arığ önce buna yanaşmazken, kader kitabı olan altın knigada Han Mirgen ile kendisinin evlenmesi gerektiğini görünce töreye karşı gelemmez ve teklifi kabul eder. Önce Ay Arığ'ın akabinde de Han Mirgen'in yurdunda toy kurulur ve genç alplar evlenir. Toydan birkaç gün sonra Hara Tarğah, çocuklarına Hazır Han'ın ordusuyla kendilerine saldırmak hazırlık yaptıklarını söyler. Kardeşler hazırlanıp yola çıkarlar. Hazır Han'ın yurduna vardıklarında Altın Çaçah ve Altın Harlıh mücadeleye zaten başlamışlardır. Han Orba ve Han Mirgen de onlara yardım ederler ve Hazır Han'ı, oğlu Han Hartığa'yı, Hazır Han'ın kardeşi Han Sabar'ı öldürürler. Kardeşler yurtlarına döndüklerinde anne ve babalarının öldüklerini öğrenirler. Bu arada Han Mirgen ve Ay Arığ'ın bir oğlu olmuştur ve çocuğun ismi henüz yoktur. Çocuğa ismini Han Orba verir ve yeğenine Han Çibek adını layık görür. Çocuk ad aldıktan sonra annesi Ay Arığ tarafından kiminle evleneceği belirlenir. Bu kişi Kök Han'ın kızı Kök Nincil'dir. Han Çibek böylece evlenmek için yola çıkar ve Kök Nincil'in yurduna doğru ilerler. Ancak kızla evlenmek için alplar arasında bir yarışma düzenlenmiştir. Han Çibek'in de bu yarışmaya katılıp kazanması gerekir. Han Çibek rakipleriyle çetin bir müsabakaya girer; Han Orba ve diğerlerinin de yardımıyla yarışmayı Han Çibek kazanır ve Kök Nincil'le önce kızın yurdunda daha sonra da kendi yurdunda toy kurar ve evlenir. Kısa bir süre sonra Ay Arığ, kendileri için Tas Han ve kardeşi Pus Han'dan tehlike gelebileceğini söyler. Alplar yeniden hazırlıklarını yaparlar ve yola çıkarlar. Düşman alpların yurtlarına geldiklerinde Han Mirgen, Han Orba, Han Çibek, Altın Çaçah ve Altın Harlıh orada dövüşmeye başlarlar. Han Mirgen mücadele sırasında epeyce zorlanır, ağır yaralanır. Altın Harlıh onu yine kaz yumurtasıyla hayata döndürmeye çalışsa da bu kez başarılı olamaz. Düşman alplar yok edilir ancak Han Mirgen orada ölür. Cansız bedeni yurduna getirilir ve Altın Dağ'a konur. Han Mirgen, son mücadelesini verirken Ay Arığ'dan bir de kızı olur. Kıza yine Han Orba ad verir ve ona Haan Kız der. Yine dokuz günlük alp uykusundan sonra bu kez Altın Harlıh uçarak gelir ve Hara Mool ve kızı Azgın Noğas'tan bahseder. Alplar yine hazırlık yapıp Han Orba'nın öncülüğünde yola çıkarlar. Hara Mool'un yurduna varırlar ve hepsini öldürüp yeniden yurtlarına dönerek yeniden alp uykusuna dalarlar. Uykudan kalkan alplar Ay Arığ'ın ağlamasına tanık olurlar. Buna göre Han Çibek Hara Mool'un yurdundaiken Han Sağın adlı bir oğlu olmuş ve kimseye haber vermeden nehrin öte yakasına geçmiştir. Öte tarafta zalim Ah Hartığa ve Kök Hartığa ve bunların kız kardeşi Hara Sorhıl yaşamaktadır. Çocuğa yardım etmek için Altın Harlıh önceden oraya gitmiştir. Han Orba ve yeğeni hazırlıklarını yapar ve yola düşerler. Haan Kız ve Han Orba Hara Sorhıl'ı öldürürken diğerleri de Ah Hartığa ile Kök Hartığa'yı öldürür. Ancak bu savaş sırasında Han Mirgen'in oğlu Han Çibek ile alplara savaşta yardım eden Ah Ölen ölür. Alplar o yurttan galip ayrılp, cenazeleriyle birlikte önce Ah Ölen'in yurduna uğrayarak Ah Ölen'in kız kardeşi Tülgü Arığ'ı Han Sağın'a alırlar ve oradan da yurtlarına dönerler. Bu ikisi için Han Orba'nın yurdunda toy kurulur ve tüm alplar mutlu ve barış içinde yaşamaya devam ederler.(Uslu, 2016: 111)

2.11.Köktürk Destanı

Köktürklerle ilgili tesbit edilen destanın iki farklı rivayeti bulunmaktadır.

- 1.Çin kaynaklarında tesbit edilen varyant “Bozkurt”,
- 2.Ebü'l-Gâzi Bahadır Han tarafından tesbit edilen varyant şecere-i Türk'te ise “Ergenekon” adıyla verilmiştir.

Moğol ilinde Oğuz Han soyundan İl Han'ın hükümdarlığı sırasında Tatarların hükümdarı Sevinç Han Moğol ülkesine savaş açtı. İlhan'ın idaresindeki orduyu Kırgızlar ve diğer boylardan da yardım alarak yendi. İl Han'ın ülkesindeki herkesi öldürdüler. Yalnız İl Han'ın küçük oğlu Kıyan ve eşi ile yeğeni Nüküz ile eşi kaçıp kurtulmayı başardılar. Düşmanın, onları bulamayacağı bir yere gitmeğe karar verdiler. Yabanî koyunların yürüdüğü bir yolu izleyerek yüksek bir dağda dar bir geçide vardılar. Bu geçitten geçerek içinde akarsular, pınarlar, çeşitli bitkiler, çayırlar, meyve ağaçları, çeşitli avların bulunduğu bir yere gelince Tanrıya şükrettiler ve burada kalmağa karar verdiler. Dağın doruğu olan bu yere dağ kemeri anlamında "Ergene" kelimesiyle "dik" anlamındaki "Kon" kelimesini birleştirerek "Ergenekon" adını verdiler. Kıyan ve Nüküz'ün oğulları çoğaldı. Dört yüz yıl sonra kendileri ve sürüleri o kadar çoğaldılar ki Ergenekon'a sığamadılar. Atalarının buraya geldiği geçidin yeri unutulmuştu. Ergenekon'un çevresindeki dağlarda geçit aradılar. Bir demirci, dağın demir kısmı eritirlerse yol açılabileceğini söyledi. Demirin bulunduğu yere bir sıra odun, bir sıra kömür dizdiler ve ateşi yaktılar. Yetmiş yere koydukları yetmiş körükle hep birden körüklediler. Demir eridi, yüklü bir deve geçecek kadar yer açıldı. İlhan'ın soyundan gelen Türkler yeniden güçlenmiş olarak eski yurtlarına döndüler, atalarının intikamını aldılar. Ergenekon'dan çıktıkları gün olan 21 Martta her yıl bayram yaptılar. Bu bayramda bir demir parçasını kızdırırlar, demir kıpkırmızı olunca önce Hakan daha sonra beyler demiri örsün üstüne koyarak döğerler. Bugün hem yeniden özgür hem de bahar bayramı olarak hala kutlanmaktadır. Bu bayramda bir demir parçasını kızdırırlar, demir kıpkırmızı olunca önce Hakan daha sonra beyler demiri örsün üstüne koyarak döğerler. Bugün hem yeniden özgür hem de bahar bayramı olarak hala kutlanmaktadır. (<http://www.genelturktarihi.net/turk-destanlari>)

İslâmiyetin Kabulünden Sonraki Türk Destanları

Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han X. yüzyılda islâmiyeti resmen devlet dini olarak kabul etmiştir. islâmiyetten sonra ilk teşekkül eden destan da bu hükümdarın islâmiyeti kabul ve yaymak için yaptığı mücadelelerin efsanelerle zenginleştirilerek anlatımıyla doğmuştur. Bu destanın bir elyazmasında bulunan metni kısaca şöyle özetlenebilir:

2.12.Satuk Buğra Han Destanı

Hız. Muhammed kanatlı atı Burak'ın sırtında göklere yükseldiği "Mirâc Gecesinde" Gök katlarında kendinden önceki peygamberleri görür. Bunlar arasında birini tanıyamaz ve Cebrail'e bunun kim olduğunu sorar.

Cebrail:

" Bu peygamber değildir. Bu sizin ölümünüzden üç asır sonra dünyaya inecek olan bir ruhtur. Türkistan'da sizin dininizi yayacak olan bu ruh " Abdülkerim Satuk Buğra Han" adını alacaktır." Hz. Muhammed yeryüzüne döndükten sonra her gün islâmiyeti Türk ülkesine yayacak olan bu insan için dua etti. Hz. Muhammed'in arkadaşları da bu ruhu görmek istediler. Hz. Muhammed dua etti. Başlarında Türk başlıkları bulunan silâhlı, kırk atlı görüldü. Satuk Buğra Han ve arkadaşları selâm verip uzaklaştılar. Bu olaydan üç asır sonra Satuk Buğra Han, Kaşgar Sultanının oğlu olarak dünyaya geldi. Satuk Buğra Hanın doğduğu gün yer sarsılmış, mevsim kış olduğu halde bahçeler, çayırlar çiçeklerle örtülmüştü. Falcılar bu çocuğun büyüyünce müslüman olacağını söyleyerek öldürülmesini isterler. Satuk Buğra Hanı, annesi : " Müslüman olduğu zaman öldürürsünüz." diyerek ölümden kurtarır. Satuk Buğra Han 12 yaşında arkadaşlarıyla birlikte ava çıkmağa başlar. Avda oldukları günlerden birinde kaçan bir tavşanın arkasından hızla koşarken arkadaşlarından uzaklaşır. Kaçan tavşan durur ve bir ihtiyar insan görünümünü kazanır. Satuk Buğra Han'ın sonradan Hızır

olduğunu anladığı bu yaşlı kişi ona Müslüman olmasını öğütler ve islâmiyeti anlatır. Satuk Buğra, Kaşgar hükümdarı olan amcasından islâmiyeti kabul etmesini ister. Kaşgar Hanı, müslüman olmayacağını söyler. Satuk Buğra Han'ın işaretleriyle yer yarılar hükümdar toprağa gömülür. Satuk Buğra Han hükümdar olur ve bütün Türk ülkeleri İslamiyeti kabul ederler. Satuk Buğra Han, ömrünü Müslümanlığı yaymak için mücadele ile geçirmiştir. Menkıbelere göre Satuk Buğra Han'ın düşmana uzatıldığında kırk adım uzayan bir kılıcı varmış ve savaşırken etrafına ateşler saçıyormuş. 96 yaşında Tanrıdan davet almış bu sebeple Kaşgar'a dönmüş ve hastalanarak burada ölmüştür.

https://www.turkcebilgi.com/satuk_bu%C4%9Fra_han_destan%C4%B1

2.13.Manas Destanı

Kırgızlar arasında oluşan Manas Destanı, bugün de bütün canlılığı ile devam etmektedir. Manas destanının 11 ile 12. yüzyıllar arasında meydana geldiği düşünülmektedir. Bu destanın ana kahramanı Manas da, tıpkı Oğuz Kağan destanının İslâmî rivayetindeki ve Satuk Buğra Han gibi İslamiyet'i yaymak için mücadele eden bir yiğittir. Böyle olmakla birlikte Manas destanında Müslümanlık öncesi Türk kültür, inanç ve kabullerinin tamamını sergilenmektedir. Bazı varyantları dört yüz bin mısra olan Manas destanı Türk-Bozkır medeniyetinin Kazak - Kırgız dairesinin kültür abidesi niteliğindedir.

Büyük Türkolog Wilhelm Radloff (1837-1918) bu destanla ilgili ilk derlemeyi, Kırgızistan'ın Tokmak şehri güneyindeki Sarı Bağış boyuna mensup bir Manasçı'dan 1869'da yapmıştır. Radloff'un derlediği yedi bölümlük Manas Destanı, toplam 11 bin 454 mısradan oluşur. Fakat Manasçıların okuduğu dize sayısı, 16 bin mısra civarındadır. Bu yönüyle dünyanın en uzun destanıdır.

Kırgız Türklerinin ulusal kahramanı Manas'ın etrafında örgülenen Manas Destanı'nın ilk bölümünden itibaren; Manas'ın doğumu, daha beşikte iken konuşmaya başlaması, kâfirleri yeneceğini söylemesi, büyüyüp delikanlı olunca Çinlileri yenmesi, Müslüman yiğit Almanbet'le tanışıp, birlikte birçok savaşa girmeleri, Manas'ın evlenmesi, düşmanları tarafından iki defa öldürülmesine rağmen tekrar dirilmesi, Mekke'yi ziyaret ve Kâbe'yi tavaf etmesi, lirik bir üslupla anlatılır.

Manas Destanı'nın Bölümleri

1.Bölüm: Manas'ın Doğuşu

Radloff'un Kara Kırgızların Sarı Bağış boyuna mensup bir Manasçı'dan derlediği ilk bölümdeki önemli noktalar şunlardır: Manas'ın soyu ve doğum yeri; Çıyırçı'nın (Manas'ın annesi) çocuğunun olmaması ve babası Cakıp Han'ın bir çocuk vermesi için Tanrıya yalvarması; yeni doğan çocuğa Manas adının verilmesi ve çocuğun geleceği hakkında çeşitli kehanetlerde bulunulması; beşikte konuşmaya başlayan Manas'ın kâfirleri yeneceğini bildirmesi; ileride iyi bir savaşçı olması için yetiştirilmek amacıyla Cakıp Han tarafından Bakay Han'ın görevlendirilmesi; Manas'ın çabucak büyüyüp yiğit bir delikanlı olması, Hokand ve Buhara'yı haraca bağlaması ve Kaşgar'da bulunan Çinlileri Turfan'a, Turfan'dakileri Aksu'ya sürmesi.

2.Bölüm: Almambet'in Müslüman Olup Er Kökçö'yü Terk Etmesi ve Manas'a Katılması

İkinci bölüm 1862 mısradan oluşmaktadır. Bu bölüm kendi içinde de iki kısma ayrılır. Birinci kısım Almambet isimli kahramanın, doğumundan Müslüman olup Manas'ın yanına gitmesine kadar geçen süredeki hadiseleri ihtiva etmektedir. Almambet, Oyrot kabilesinden Kara Han'ın oğludur. Dünyaya geldiğinde Ala Dağ isimli sıra dağlar korkudan eğilir, akarsular korkudan durur. Bütün bu olağanüstü hadiseler onun ileride büyük bir kahraman olacağına işarettir. Bir gün Er Kökçö isimli kahraman, sağ taraftan Manas'ın, sol taraftan da Kara Nogoy Camgırçı'nın sıkıştırması sonucu, maiyeti ile birlikte Oyrotların bulunduğu bölgeye gitmeye karar verir. Isık Köl'ün kenarına vardığında Almambet ile karşılaşır. Almambet'i karşısında gören Er Kökçö, önce korkuya kapılır; ancak bir müddet sonra bu karşılaşma Almambet'i karşısında gören Er Kökçö, önce korkuya kapılır; ancak bir müddet sonra bu karşılaşma Almambet'in Müslüman olmasıyla sonuçlanır. Lamaist-Buddhist dinine mensup Oyrotların soylu kahramanı Almambet, Er Kökçö sayesinde Müslüman olmuştur. O artık Müslüman bir köle olmayı, kafir bir han olmaya tercih etmektedir. Ancak babası ve annesi Almambet'in Müslüman olmasını hiç de hoş karşılamaz. Sonuçta Almambet babasını öldürerek Er Kökçö'ye katılır. Destanın bu bölümü dramatik olaylara da sahne olur. Çünkü Er Kökçö'nün adamları, Almambet'in Er Kökçö'ye katılmasını çekemediklerinden, Almambet'in Er Kökçö'yü karısı Ak-erkeç ile aldattığını iddia ederler. Prof. Dr. Gürsoy-Naskali bu ithamı, Germen destanı Nibelungenlied'de geçen bir olaya benzeter. Germen destanında da kimsenin karşı koymaya cesaret edemediği bir kahraman, ev sahibinin sadakatli karısıyla birlikte olmakla suçlanmaktadır; ancak ev sahibi koca işin iç yüzünü bilmekle birlikte hadiselerle açıkça müdahale edemez. Bizim kahramanımız Er Kökçö ise hem kendi kıskanç mizacının, hem de çevresindekilerin çevirdiği oyunun tuzağına düşerek Almambet gibi kendisine çok büyük bir güç katan kahramanı elinden geçirir. Bu itham karşısında dengesini korumaya çalışan Almambet, sonunda Er Kökçö'nün rakibi Manas'ın yanına gitmeye karar verir. Bu bölümün ikinci kısmı ise Almambet'in Manas'ın yanına geldikten sonraki olayları ihtiva etmektedir (m. 1132-1862). Almambet' in geleceğini haber alan Manas, yüksek bir yerden onun gelişini seyretmeye başlar. Almambet iyice yaklaştığında, Manas'ın çizmesiyle çökerttiği ize rastlar. Ayağı ile izin üzerine bastığında, Manas'ın ayak izinin daha büyük olduğunu görür. Bu hadise Almambet ile Manas arasındaki güç dengesini, Manas'tan yana ortaya koymaktadır. Bundan sonra Manas'ın yiğitleri Almambet'in etrafını sararlar ve atının dizginlerini elinden alırlar; fakat Almambet meydan okurcasına dizginleri yiğitlerin ellerinden çeker. Bu hadise de Almambet'in Manas'tan sonra ikinci büyük kahraman olacağına işarettir. Almambet ile Manas'ın buluşmasında bir de mucizevi bir hadise cereyan eder: Manas, Almambet'i annesi ve babası ile tanıştırdığında, annesinin kurumuş memelerinden süt gelir. Bu hadise sonucunda Almambet ile Manas süt kardeş olurlar.

3.Bölüm: Manas ile Er Kökçö'nün Dövüşü, Manas'ın Kanıkey ile Evlenmesi, Ölümü ve Yeniden Dirilişi

Üçüncü bölüm (2686 mısra) de iki kısımdan oluşmaktadır. 351 mısradan oluşan birinci kısımda Manas, sürüleri bahane ederek Er Kökçö ile teke tek dövüşür. Fakat Er Kökçö'nün Manas'ı tüfikle vurması sonucunda Manas ilk defa ölümü tadar. ilk defa ölümü tadar diyoruz, zira destanda Manas iki defa daha ölecektir. Birinci ölümünde kırk yiğidi Manas'ı yer altı dünyasından geri getirir. Bu bölümün ikinci kısmında Manas'ın babası Cakıp, uzun yollar kat ederek Manas'a bir eş arar. Sonuçta Temir Han'ın Kanıkey adlı kızı Manas'a eş olarak seçilir. Beşinci bölümde etraflı bir şekilde anlatılan Manas'ın Közkaman ve Kökçököz isimli eşkıyalar tarafından zehirlenmesi hadisesinden bu bölümde de bahsedilir. Bu defa

zehirlenerek ölen Manas'a atı, köpeği ve doğanı yas tutar. Tanrı, hayvanların bu üzüntüsü karşısında Manas'ın hayatını ikinci defa bağışlar.

4.Bölüm: Bok-murun (Sümüklü Burun)

2197 mısradan oluşmaktadır. Bok-murun güçlü yiğit Er Töştük ile bir perinin oğludur. Yaşlı Kırgız Ham Kökötöy, Bok-murun'u kendisine varis seçer. Bok-murun, Kökötöy'ün ölümünden sonra bir cenaze yemeği düzenler. Bu törene uzaktan yakından herkes çağırılır, hatta düşman Kalmuklar dahi davet edilir. Bokmurun bu tören sonunda hanlığa layık görülmeyi beklemekte, Bok-murun adı yerine kendisine bir yiğit ismi verilmesini dahi ümit etmektedir. Ancak, işler planladığı gibi gitmez. Törende Manas ön plana çıkarken, Bok-murun silik kalır. Yine bu bölümde Bok-murun'un elçisi Cas-uul, santranç oyununda Almambel'e yenilerek bahsi kaybettiği için Manas tarafından öldürülür. Bozkır kanununa göre elçinin öldürülmesi affedilmeyecek suç olmasına rağmen, Bokmurun, Manas'ın bu davranışı karşısında hiçbir şey yapamaz. Böylece hiçbir zaman Kökötöy'ün yerine han olamayacağını da ispatlamış olur.

5.Bölüm: Közkaman

2540 mısradan oluşur. Bu bölümde, üçüncü bölümde de bahsedilen Közkaman ve Kökçököz isimli eşkıyalar tarafından Manas'ın zehirlenme hadisesi etraflı bir şekilde anlatılmaktadır. Zehirlenen Manas'ı kayın pederi Temir Han'ın kendi yaptığı ilaçlar kurtarır. İkinci kez hayata dönen Manas, Mekke'ye giderek tavafta bulunur. Yine bu bölümde Almambet, Kalmuk prensesi Altınay ile evlenir.

6.Bölüm: Sernetey' in Doğuşu

Altıncı bölüm 1078 mısradan oluşmaktadır. Bu bölümde artık ihtiyar Manas'ı hasta yatağında görüyoruz. Kanıkey ile evleneli otuz iki yıl olmuştur ve Kanıkey yedi aylık hamiledir. Ancak Manas, doğacak çocuğunu göremeden üçüncü defa ölür. Manas'ı Talas ırmağının boyunda, Sulpukor (Zülfikar) dağı başına gömerler. Manas ölmeden önce, doğacak çocuğunu, her zaman yardımlarını gördüğü kırk yiğidine emanet etmiştir. Manas'ın ölümünden sonra Kanıkey, türlü badireler atlatır. Bilhassa Manas'ın kardeşleri Abeke ve Köböş ile babası Cakıp, Kanıkey'e rahat yüzü göstermez. Çünkü "At ölse, postu miras kalır; ağabey ölse, yenge miras kahr." diyen Cakıp, Kanıkey'i iki oğlundan biri ile evlendirmek istemektedir. Kanıkey ise böyle bir evliliğe şiddetle karşı koyar. Bir müddet sonra Kanıkey'in bir oğlu olur. Bu sefer de Cakıp ve oğulları çocuğu öldürmek isterler. Ancak Kanıkey çocuğu ile kaçmayı başarır. Kanıkey ile çocuğunu bulamayan Cakıp ve oğulları ise Kanıkey'in oturduğu evi ateşe verirler. Kanıkey güç bela babasının evine gidebilir. Kanıkey'in babası bütün halkı toplayarak bir ziyafet düzenler. Bu ziyafette ak sakallı bir ihtiyar tarafından çocuğa Semetey Han adı verilir. Semetey Han delikanlılık çağına gelince, babası Manas'ın yurduna giderek, mirasını ele geçirmek ister. Bunun üzerine Kanıkey oğlunu Manas'ı da yetiştiren Bakay'a gönderir. Semetey, Bakay'ın da yardımı ile Cakıp ve oğullarını öldürerek Manas'ın mirasına sahip olur.

7.Bölüm: Semetey

Son bölüm (1927 mısra), adından da anlaşılacağı üzere Semetey'i ve bir ölçüde de oğlu Seytek'i anlatmaktadır. Bu bölümde Semetey başa geçtikten sonra işleri iyi idare edemez. Töre bilmezliği yüzünden Manas'ın yiğitlerini de gücendirir. Hatta bir rüya ile ikaz edilene kadar ölmüş babasının hatırasına saygıda kusur eder. Bütün bu hatalarının sonucunda

Cediger'in oğlu Er-kıyaz'a yenilir ve kaybolur. Oğlu Seytek, Er-kıyaz tarafından öldürölmek üzere iken, annesi Ay-çürök, kuğu şekline gireceğini ve babası Akın Han ile yigitlerini çağıracağını söyleyerek Er-kıyaz'ı tehdit eder ve oğlunun hayatının kurtarır. Seytek büyüyünce Er-kıyaz'ı öldürür ve atası Manas'ın yaşadığı Talas Ovasından Taşkent'e kadar olan yerlerde hüküm sürer. (<http://www.edebiyatogretmeni.org/manas-destani/>)

2.14.Cengizname Destanı

Destan Moğol Türklerine aittir. Cengizname de denir. Cengiz Han'nın savaşlarını ve kahramanlıklarını anlatır.

On üçüncü yüz yıl ortalarına doğru teşekköl etmeye başlamıştır. En eski Oğuz ve Uygur soyuna ait bir kısım destanımsı söylentilerin, daha sonra diğer Türk Boyları arasında anlatılıp genişlemesi ve bunlara yapılan ilaveler, bilinen Cengiz Han Destanının esasını teşkil etmektedir.

Daha doğrusu Cengiz Han Destanı, aslı bu söylentiler olan ve sonradan Cengiz Han' ın şahsiyeti ve adı etrafında toplanıp geliştirilen yakıştırma bir destan görünüşündedir.

Cengiz Han Destanını anlatan eserler, Cengizname adını taşır. Tıpkı Oğuz Han Destanını anlatan eserlere Oğuzname denildiğı gibi. Moğol, Türk ve İslami motifleri işleyişleri bakımından Cengiz Han Destanı üç ayrı rivayet halindedir. Türk rivayetlerinin işlediğı bütün motifler, daha önce de belirttiğimiz gibi eski Türk Destanlarının motiflerine benzer. İslami rivayetiyle Cengiz Han Destanı, bir İslam mücahidin destanı gibidir. Moğol rivayetinde ise Cengiz Han' ı bir Moğol bahadırı olarak görürüz.

Cengiz Han, baba tarafından Oğuz Han' a dayanmaktadır; ana soyundan da Altın Han' a varmaktadır. Altın Han Akdeniz' de, Malta' da hüküm sürmektedir. Çok güzel bir kızı vardır. Altın Han, dillere destan olan bu çok güzel kızını, güneş yüzü görmeyen, hiç bir yanından iç tarafına hiç bir ışık sızdırmayan bie saraya kapatıp gözlerden ırak tutmaktadır. Günlerden bir gün, bütün dikkatlere rağmen gün ışığı Altın Han' ın güzel kızını bulur. Kızın, bu gün ışığından bir çocuğı olacağını anlayan Altın Han utancını ve yüz karasını kimseye göstermemek için kızını, kırk cariye ile birlikte bir gemiye koyar denize salar. Gemiye, denizde bir kahraman rastlar. Bu kahramanın adı Tumavi Mergendir. Altın Han' ın kızını görür görmez beğenir, alır. Kızın bir oğlu olur. Adını Dobun Bayan koyarlar. Altın Han' ın kızının, tumavi Mergen' den de çocukları olur. Bunları da, Bilgidey ve Büdenedey diye çağırırlar. Dobun Bayan büyür, evlenecek çağı gelir; evlendirirler. Alanguva adında bir güzel kız alırlar. Dobun Bayan' ın, Alanguva' dan üç oğlu olur. Bundan sonra Dobun Bayan ölür. Dobun Bayan' ın ölümünden bir müddet sonra, Onun bir nur halinde yeniden dünyaya döndüğü anlaşılır. Bu nur halinde dönüşten sonra, yine Alanguvan' ın kocası olmuştur ve Alanguva bir erkek çocuk daha doğurmuştur. Bu çocuğun adını Cengiz koyarlar. Cengiz doğunca, ruhu nur halinde dünyaya dönmüş olan dobun Bayan, kurt halinde dünyayı bir daha terkeder. Fakat en çok kardeşleri, Cengiz' in hem nurdan doğmuş olduğuna hem de kendi kardeşleri olduğuna bir türlü inanmak istemezler. Kardeşlerine türlü eziyetler ederler. Fakat halk ötekilerden çok Cengiz' i sevmektedir.

Bir gün Cengiz kardeşlerinden kurtulmak için kaçır, dağda yaşamağı başlar. Türk boyları, aralarında temsilciler seçerek cengiz' e gönderirler ve yaşamakta olduğu dağda Cengiz' i bulup kendilerine Han seçerler.

Cengiz Han, bütün ömrünü yurduna ve milletine verir; çalışıp didinir, dünyanın en büyük ve en sağlam devletlerinden birini kurar. Sonunda bu devleti çocukları arasında taksim ederek ölür.

Cengiz Han Destanının İslami rivayeti:

Bu rivayete göre Cengiz' in bir adı da Timuçin' dir. Doğacağını çok önceden kahinler haber vermişlerdir. Doğduğu zaman da, babası, Tatar Hanlarından Timuçin' i mağlup etmiştir. Bu yüzden doğan oğlunun adını Çimuçin (Timuçin) koyar.

Tıpkı Davut Peygamber gibi Timuçin de on yedi yaşına kadar çobanlık yapıp, dağda bayırda sürüsünü otlatır. Babası ölünce de, halk, Timuçin' in kendilerine Han olmasını isterler. Zaten Timuçin' in Han olarak seçilmesini Tanrı da buyurmuştur.

Eyliyalardan Abız gelerek Timuçin' e Cengiz adını vermiş ve bütün dünyayı fethedip efendisi olacağını muştulamıştır. Bu sırada bir kuş ötmeğe başlamış ve öterken: "Cengiz!.. Cengiz!.." diye haykırmıştır.

Bunun üzerine Hanlığı kabul eden Cengiz evliyanın dediklerini doğrulamıştır.

<http://www.diledebiyat.net/turk-edebiyati-tarihi/islamiyet-oncesi-turk-edebiyati/sozlu-donem-turk-edebiyati/turk-destanlari/cengiz-han-destani>

2.15.Timur Destanı

Timur Destanı Moğol kültür dairesinde gelişen bir destandır. Destanda Moğol hükümdarı Aksak Timur'un savaşları, diğer milletlerle ilişkileri anlatılmaktadır.

Destandan bir bölüm:

Hindistan şehrinde Cengiz Han'ın oğlu Jaday Han hanlık eder idi. Günlerden bir gün yatıyordu. Kötü bir rüya gördü. Korkup, sıçrayıp uyandı. Bir müddet kaldı. Falcıları, rüya tabircilerini topladı. Dalağına baktırdı, anlattı.

Falcılar, rüya tabircileri söylediler: "Ey Hanım! Dalağında öyle görünür ki, kendi ülkende, Almalık denilen köyde, bir kişiden korkunuz vardır. O kişi, kırkıcı oğlu, kazancı oğlu, tavukçu oğlu, Taragay denilen kişidir." dediler. "O Taragay'ın izi, nişanı odur ki, alnında beni var, sol gözünde akı vardır. O Taragay'ın hatunu hamiledir. Onun karnındaki çocuğundan ecelin, ölümün var",dediler.

O ahmak kaderi tedbir ile bozmak istedi.

Allah'ın takdiri nasıl bozulur. Ondan sonra konuştular.

"Bu hatunu öldürelim", diye "Karnını yaralım", dediler.

Han söyledi: "Bu hatunun karnındaki çocuğunu öldürürseniz, o çocuğu çabuk öldürür! Anası ölmesin!", dedi.

Ondan sonra o hatunu diz çöktürdüler, aklı başından gitti, ölecekti.

Ondan birkaç gün sonra o zavallı diz çöktürülüp eğilen kadının gözü parladı, bir erkek evlat doğurdu.

O oğlanı alıp baktıklarında, bir ayağı topal idi. şöyle dediler: "Böyle eziyetten ölmedin, kurtulup doğdun, canın demir imiş", dediler. O oğlanın adını bu sebepten dolayı Aksak Timur koydular.

Aksak Timur'un babası, anası öldü. Yetim kaldı. Büyütmek ve bakmak için hiç kimse kalmadı. Sonraları kendisi yürümeye başlayıp yiğit olduktan sonra, dışarı çıkıp altı yedi oğlan çocuk ile birleşip, her gün buzağı otlatırlardı.

<http://www.edebiyatogretmeni.org/timur-destani/>

2.16.Edige Destanı

Bu destanda XIII. yüzyılda Hazar denizi kıyısında kurulan Altınordu Hanlığının XV. yüzyılda Timurlular tarafından yıkılışı anlatılmaktadır.

Destanın adı, Altınordu Hanı ve bu destanın kahramanı Edige Mirza Bahadır'a atfen verilmiştir. Edige Mirza Bahadır'ın devletini ayakta tutabilmek için yaptığı büyük mücadeleler, ölümünden sonra XV. yüzyılda destan haline getirilmiştir.

1820' yılından itibaren yazıya geçirilen Edige destanının Kazak-Kırgız, Kırım, Nogay, Türkmen, Kara Kalpak, Başkırt olmak üzere altı rivâyeti tesbit edilmiştir. Çeşitli Türk gurupları arasında Alp Er Tunga ve Oğuz Kağan gibi ilk Türk destanlarının izlerini taşıyan Türk kahramanlık dünya görüşünü temsil eden burada bahsi geçenler kadar yaygınlaşmamış ortak edebiyat geleneği içinde yer almamış pek çok başka destan örneği bulunmaktadır.

Osmanlı sahasında destandan hikâyeye geçişte ara türler olarak da nitelendirilen çok tanınmış ve birçok Türk topluluklarınca da bilinen Köroğlu örneği yanında daha sınırlı alanlarda tesbit edilen Danişmendname, Battalname gibi ilgi çekici örnekler de bulunmaktadır.

(<http://www.turkedebiyati.org/timur-edige-destanlari.html>)

2.17.Seyid Battal Gazi Destanı

Halk arasında “Battal Gazi Destanı” diye de anılan hikâyenin kahramanı “*Battal Gazi*” dir. Bu kişinin kahramanlıkları etrafında meydana gelen menkâbeler ilk defa Arapça “*Zelhimme*” adlı kitapta toplanır. Kitabın ilk bölümünde Seyyid Battal Gazi'nin kahramanlıkları, 8. yüzyılda Bizanslılar'la yaptığı savaşlar ve İstanbul'u kuşatan Emevî kumandanı Mesleme'nin silâh arkadaşı Sahsâh'ın başından geçen olaylar anlatılır. Bir destan kahramanı olması dolayısıyla, kitabın ikinci bölümünde, o devirde ve daha sonraki devirlerde cereyan eden birçok olay da Battal Gazi'ye mâl edilir. Görüldüğü gibi destanın kahramanı Arap cengâveri olmasına rağmen, Türk halkı ona Anadolu gazilerine uygun bir ünvan olmak üzere Battal Gazi adını verir.

12. yüzyılda Dânişmendliler Devleti'nin gazi hükümdarları da Haçlılar ve Bizanslılar'a karşı çetin mücadeleler verdikleri için, yaptıkları bu gazâlar halk arasında Emevî-Bizans ve Abbâsî-Bizans savaşlarının devamı gibi gösterilmiş ve bu devirde geçen olaylar da Battal Gazi Destanı'na ilâve edilmiştir. Böylece, 12. ve 13. yüzyıllarda Dânişmendliler Devleti bünyesinde nesir halinde yazıya geçen “*Battalnâme*” adındaki Türkçe destan bu şekilde meydana gelir.

Yazıya ne zaman ve kimin tarafından geçirildiği bilinmeyen ve Türkçe'de çok çeşitli yazma ve basma nüshaları bulunan eser Türk halkı arasında büyük rağbet görmüş, bazı hikâyeler saz şairleri tarafından çeşitli meclislerde şifâhen (ağızdan, sözle) okunarak yayılması sağlanmıştır. Destanın esas kahramanı Battal Gazi tipi ayrıca bazı din kitaplarına, Yeniçeri Ocağı'nda okunan destanî hikâyelere ve bazı tasavvufî şiirlere kadar da girmiştir.

Battal Gazi Destanı, daha sonra, 18. yüzyılda Dârendeli Bekaî adlı bir halk şairi tarafından manzum olarak ve 7000 beyit halinde yeniden kaleme alınmıştır.

Destanın esas hikâyesi, idealist bir İslâm cengâverinin olağanüstü olaylarla dolu macerasından ibarettir. Hikâyenin aslî kahramanı ise, İslâm dini uğrunda sadece Rumlar ve diğer kâfirlerle

değil, cinler, devler, cadılar ve ifritlerle de çarpışmak zorunda kalır. Hikâyede ayrıca Battal Gazi'nin atı "Aşkar Devzâde" de önemli bir yer tutar.

Türk edebiyatı tarihinde Türkler'in İslâmiyet'i kabul ettikleri ve yerleşik medeniyete geçtikleri dönemin yazılı ürünü olması bakımından ayrı bir önemi olan destanda, önceki dönemin alp tipi yerine, bu defa İslâm uğrunda gazâ eden gazî ve velî tipi geçer.

<http://www.edebiyatogretmeni.org/battal-gazi-destani-battal-name/>

2.17.Danişmendname Destanı

Türklerin Anadolu'yu fethini anlatan destandır. Anadolu'da Türk büyükleri için 12. yüzyılda söylenmeye başlanan İslâmî-Türk Destanları'nın 13. yüzyılda yazıya geçirilmiş bir örneğidir. Başta Battal Gazi soyundan olan Danişmend Ahmed Gazi olmak üzere Danişmendliler'in kahramanlıklarını, bunların Bizanslı, Haçlı ve Ermeniler'le olan savaşlarını anlatır. Bir bakıma Malatya'nın Arap emiri Ömer bin Übeydillahi's-Sülemî'ye ait efsanenin Türk Destanı üslûbuyla söylenmiş bir devamı gibidir.

Danişmendnâme ilk olarak Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un emriyle, yazıcılarından İbni Alâ tarafından derlendi. Aynı eser, 14. yüzyılda I. Murad'ın emriyle Tokat dizdârı Arif Ali tarafından 1361 yılında sade bir Türkçe ile on yedi bölüm halinde, araya manzum parçalar da ilâve edilerek yeniden yazıldı. Daha sonra "Gelibolulu Âli" eseri "Mirkadü'l-Cihâd" adı ile yeniden kaleme aldı.

Danişmendnâme'nin konusu kısaca şöyledir:

"Hicret'ten 360 sene sonra Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmed Danişmend, Bağdat halifesinden izin alarak Tursun, Çavuldur, Kara Togan başta olmak üzere, arkadaşlarıyla Malatya'dan hareket edip Rumlar üzerine yürür. Gayesi Anadolu'yu fethetmektir. Önce Sivas'a gider. Orayı tamir ettirir. Ordusunu ikiye ayırır. Bir kısmı İstanbul, diğeri ise Karaman üzerine yürür. Kendisi de Sivas'dan Karadeniz'e kadar olan bölgeyi fethetmek üzere harekete geçer. Çorum, Niksar ve Amasya'yı alır. Canik'i fethetmek üzere sefere çıkar. Ancak yolda kâfirler tarafından pusuya düşürülür. Çatışmada ağır yaralanır, Niksar'a döner ve orada ölür. Danişmend Gazi'nin ölümünden sonra Niksar, Amasya, Tokat ve Sivas teker teker Hristiyanların eline geçer. Danişmend'in İstanbul ve Karaman üzerine giden arkadaşlarından pek çoğu da ölmüşlerdir.

Danişmend Gazi'nin oğlu Melik Gazi, Bağdat halifesine başvurur. O da Hora-san'da, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e haber gönderir, Selçukluları gazâyâ davet eder. Tuğrul Bey Anadolu'nun fethine Süleyman Şah'ı memur eder. Süleyman Şah, Melik Gazi ile birlikte Anadolu'yu fetheder."

Anadolu'nun fethini anlatan bu destanda Danişmentlilere büyük yer ayrılır. Destan kahramanı Danişmend Ahmet Gazi tam bir İslâm gazisidir. Dedesi Battal Gazi'nin bir benzeridir. Bütün gazâlarını İslâm uğruna yapar. En büyük gayesi Hristiyanları hak dinine çağırmak ve ülkelerinin İslâm nuruyla aydınlanmasına vesile olmaktır.

Battalnâme'nin devamı gibi görünen eser, ondan daha küçük, daha az olaylı ve daha basittir. Ancak, mahallî özellikleri daha çoktur.

Bu eserde münacaatlar, Allah'a sığınıp yardım dilekleri, Hızır aleyhisselamın görünüp yaraları iyileştirmesi, bazı Hristiyanların rüyalarında Peygamber efendimizi görerek Müslüman olmaları, kimi Hristiyan kızlarının mücahidlerle evlenmeleri gibi dini motifler yanında tarihi ve efsanevi unsurlar da çoktur. Eserin son bölümü bir sonsözden ibarettir. Yazar burada dünyanın faniliğinden bahsederken dini ve ahlaki nasihatler verir.

Danişmendname'de tarihi, masallaştıran ve pek çok vak'a için yanında tarihe ışık tutan parçalar da vardır. Eserde gazalara kimlerin hangi sıra ile katıldıkları belirtilmekte, özellikle

başı açık, yalın ayak harb eden dervişlerin küffar ile yapılacak gazaya yürüyüşleri hakkında bilgi verilmektedir.

Danışmendname'nin kahramanı olan Melik Danişmend Gazi, Battal Gaziye benzeyen bir kişi olup, bilgili, dindar ve usta bir kumandandır. Bir kılıç darbesiyle, düşman askerinin başını ve vücudunu oturduğu atın eğer kayışına kadar ikiye böler. Muharebe esnasında attığı naralarla koca bir orduyu dağıtır. (<http://www.edebiyatogretmeni.org/danismend-gazi-destani-danismend-name/>)

2.18.Köroğlu Destanı

Köroğlu destanı, büyük bir aşk ve yiğitlik macerası, zamanla hikayeleşmiş bir halk destanıdır. Köroğlu Destanı, kahramanı Ruşen Ali'nin ve babası Koca (Seyis) Yusuf'un Bolu Beyi ile olan mücadelelerini ele alır. Kahramanı 16. yüzyılda yaşamış halk ozanı Köroğlu'dur (Ruşen Ali).

Bu destan Yaşar Kemal'in Üç Anadolu Efsanesi yapıtında yazına kazandırılmıştır.

Köroğlu destanının bugün elimizde bulunan belli başlı nakilleri Azeri, Özbek, İstanbul, Topol ve çeşitli Anadolu nakilleridir. Bütün bu nakilleri tetkik ederek destanın esasını ortaya koyan Pertev Naili Boratav'a göre Köroğlu destanının ana olayı şöyledir:

Köroğlu küçük bir çocukken, babası, hizmet ettiği beye seçtiği iki tayı beğendiremez. Bu yüzden gözlerine mil çekilerek cezalandırılır. Köroğlu böyle zulüm görmüş bir babanın oğlu olarak büyür, delikanlı olur. Babasının felaketine sebep olmuş taylara da körün tavsiyesine göre bakılmıştır. Bunlardan bir tanesi Köroğlu'nun Kırat'ı olacaktır.

Kırat eşi bulunmaz bir küheylan olunca, kör baba, ona oğlunu bindirir ve intikamını almak için dağ başlarına yollar.

Körün oğlunun adı, bu ayaklanmalardan itibaren artık Köroğlu'dur.

Köroğlu Çamlıbel'de yerleşir; kahramanlığıyla ün salar. Bu şöhretiyle etrafına namlı yiğitler toplar. Bunların bir kısmını mağlub ederek kendine hayran bırakır; onlar Köroğlu'nun vefalı ve fedakar yiğitleri, delilleri olurlar. Bir kısmını da kaçırarak kendine yoldaş yapar. Kendi gibi kahraman bu adamlarıyla beylere, paşalara, hükümdarlara ferman okur; onları bunaltan ve titreten bir kuvvet halini alır. Beylerin, paşaların zulmünden kaçan başkaları da gelip ona sığınır. Köroğlu, adi bir haydut olarak kalmaz. Zayıfların hamisi olur. Zenginlerin servetini alarak fakirlere dağıtır.

Bu arada Köroğlu'nun aşkları, Özellikle sultan kızı kaçırmak gibi maceraları olur. Çamlıbel saltanatı böylece devam ederken, tüfek keşfedilir.

Köroğlu, bu delikli demiri görüp üzülür. Uzaktan bir hile ile adam öldürüldüğünü öğrenince, artık yiğitliğin tarihe karıştığını anlar.

Delüklü demür çıktı mertlik bozuldu.

Yahut:

Tüfek icad oldu, mertlik bozuldu.

Eğri kılıç kında paslanmalıdır. gibi mertçe mısralar söyleyip ortalıktan sır olur (kaybolur). (https://www.turkcebilgi.com/köroğlu_destanı)

2.19.Dede Korkut Destanı

Her ne kadar çoğu günümüze değin korunamamışsa da, Türk destanı şiirini içeren kitapların varlığı çeşitli tarihi kaynaklarda da belirtilmiştir. Ustaca düzenlenmemiş olmakla birlikte, bir Türk lehçesinde dolu dolu ilk destanı şiiri 16.yüzyıldan günümüze ulaşan ve iki yazmada bulunan Kitab-ı Dede Korkut'' ve ya '' Dede Korkut Kitabı'' nakleder. Oğuzname gibi, Dede Korkut kitabı da Oğuz Boyu'nun erken dönem tarihiyle ilgilenmekte, fakat Oğuz Kağan efsanesi zaman zaman düzenli bir vezne yaklaşan ritmik bir nesir tarzında yazılmışken, Dede Korkut Kitabı'ndaki hikaye dairesi nazım ve nesir karıştırılarak kaleme alınmıştır.

Nazım ve nesrin karışık olarak kullanılması, Türk boyları arasında çok sayıda destan geleneği tarafından kullanılan tipik bir şekil olup, daha sonra ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu noktada, kısaca not edilmelidir ki, bu kitapta ''destanı şiir'' teriminin kullanımı hem şiir halindeki destanları ve hem de şiirle düz yazının bir karışımı olarak düzenlenmiş destanların her ikisini de içine alır. Destanı şiirin çeşitli alt türler halinde daha geniş bir ayrımı, şekil ve konunun her ikisinin de ele alındığı beşinci bölümde verilecektir.

Her ne kadar Dede Korkut Kitabı'nı içine alan yazmalar 16.yüzyıl tarihini taşıyorlarsa da, kitaptaki destanı hikayeler, Oğuz Türkleri daha Sir- Derya'nın aşağı kısımlarında bulundukları döneme, başka bir ifadeyle 9. Ve 11. Yüzyıllar arasındaki bir döneme işaret etmektedirler.

Dede Korkut Kitabı'ndaki giriş kısmında Oğuzların destan anlatıcısı ve bilge kişisi Dede Korkut figürü ve ya Korkut Ata tanıtılır ve daha sonra ağzından pek çok bilge deyişler, atasözleri, düsturlar ve kadınlar hakkında çeşitli düşünceler söylenir. Dede Korkut bilge bir kişi ve danışman olarak tanıtılmasının yanında, kitaptaki hikayelerin düzenleyicisi ve onları gelecek kuşaklara aktaran bir destan anlatıcısı, bu destanları çalıp söyleyen önemli bir kişi olarak, çeşitli hikayelerde karşımıza çıkmakta ve bu görevleriyle hikayelerde önemli bir yere sahip olmaktadır : (Reichl, 2014: 43)

Dede Korkut boy boyladı, soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi, koşdı, böyle didi. ''

''Dedem Korkut hikayeler söyledi, masallar anlattı, Oğuz'un bu kitabını düzenledi, onu bir araya getirdi, böyle dedi .''

Bu ifade, kitaptaki pek çok hikayenin sonunda bulunan geleneksel bir yapıdır. Bu ifade ilk olarak ''Dirse Han'ın Oğlu Buğaç Han Hikayesi '' adını taşıyan kitaptaki birinci hikayenin sonunda bulunur. Adı geçen hikayenin konusu aşağıdaki gibi özetlenir:

'' Oğuz'un hanlar hanı Bayındır Han bir ziyafet verir ve ziyafete katılacaklar için üç çadır kurdurur. Bir oğlu olan davetliler için beyaz bir cadı, kızı olanlar için kızıl bir çadır ve oğlu kızı olmayanlar için bir çadır. Bayındır Han'ın emrine göre, Oğuz beylerinden çocuğu olanlar gururlandırılırken, çocuğu olmayanlar yerilecek ve onlar kara çadır içinde, kara keçe üstünde oturtulacak ve onlara kara koyun etinden yemek sunulacaktır. Çocuksuz Dirse Han, bu uygulamayla karşılaşınca ziyafeti terk edip evine döner, öfke ve kaygısını hanımına anlatır. Hanımı ona açları doyurmasını, çıplakları giydirmesini, borçluları borçtan kurtarmasını ve İç Oğuz ve Dış Oğuz Beylerine büyük bir ziyafet vermesini tavsiye eder. Bu yolla Dirse Han, çevresindeki herkesin duasından faydalanacak ve Allah onların çocuk dileğini verecektir. Bu çocuk çabucak büyür ve güçlü delikanlı olur. Dirse Han'ın oğlu on beş yaşındayken üç oğlan çocuğuyla birlikte, vahşi bir boğanın bir deveyle gürleşeceği bir alanda aşık oynamaktadır. Boğa salıverilip, adamlar kaçmasını söylediğinde oğlan, onların söylediğini yapmak yerine, boğaya karşı durur ve cesur bir davranışla canavar gibi kızgın boğayı orada öldürür. Oğlana bir ad vermek için Dede Korkut çağırılır. (Reichl,2014: 44)

Dede Korkut gelir, oğlanı över ve ona ‘‘Boğaç ‘‘ (Buğa kelimesinden türeme) adını koyar. Dede Korkut ayrıca, oğlanın bir bey yapılmasını ve ona bir taht verilmesini tavsiye eder. Bu yerine getirildiğinde, Boğaç’ın babasının kırk yiğidi kıskançlık duyar. Oğlanı rezil etmek için; onlar Dirse Han’a gidip onun huzurunda oğluna iftira ederler. Baba kolayca oğlunun günarkarlığına inandırılır ve bir av gezisi sırasında oğlunun kürek kemikleri arasına hileyle bir ok atılır. Boğaç ağır yaralıdır, fakat hala canlıdır. Av grubu ayrıldıktan sonra, İslam evliyalarından biri olan Hızı, oğlanın yanına gelip onun yarasını üç defa sıvazlar ve annesinin sütü ve dağ çiçeklerinden hazırlanmış bir merhem sayesinde iyileşeceğine dair keramette bulunur. Boğaç’ın annesi, Dirse Han ve av grubu Boğaç yanlarında olmaksızın geri döndüklerinde şüphelenir ve kırk kızla birlikte Boğaç’ı aramaya çıkar. Dirse Han’ın hanımı oğlunu ağır yaralı bir şekilde bulur ve sağaltıcı merhemini nasıl hazırlanacağı oğlu tarafından ona söylendiğinde göğüslerini sıkar, fakat süt gelmez. Ancak üçüncü defa, bu sefer göğüslerini vurarak dendiğinde, kanla karışık süt gelir. Merhem hazırlanır ve Boğaç iyileşir. Bundan sonra Boğaç, babasının haberi olmaksızın, gizli bir hayat sürer. Ancak Boğaç’ın yaşadığını ve iyi olduğunu duyan Dirse Han’ın kırk yiğidi, gerçek ortaya çıktığında yaptıkları hainliğe karşılık Dirse Han’ın kendilerini cezalandıracağını düşünüp, bu duruma engel olmak için bir plan yaparlar. Kırk hain, gizlice Dirse Han’ı rehin alır ve onu kafirlere teslim etmek üzere yola çıkarlar. Dirse Han’ın hanımı, kocasının hainler tarafından alıp götürüldüğünü öğrenince, kırk yiğidiyle hainleri takip eder ve onlara yetişir. (Reichl,2014: 45)

Dirse Han, Boğaç’ın yaklaştığını görür ve onu tanımayıp, hayatından endişelendiği bu genç adamı oradan hemen uzaklaştırmak amacıyla, ondan kopuzunu ister ve kendisini kurtarmaya gelen delikanlıya, kaçıp hayatını kurtarmasını isteyen bir şiir söyler. Fakat Boğaç görevinden geri dönmez; saklandıkları yerde kendisinden emir bekleyen yiğitlerine bir işaret verip, hainlere saldırır ve babasını kurtarır. Boğaç’ın büyük bir kahramanlık gösterdiğini duyan Bayındır Han ona beylik ve taht verir. Hikaye bu tür maceralardan Oğuz hakkında bir hikaye düzen Dede Korkut’un gelip; göçüp giden kahramanlar için bir ağıt söylemesi ve onlara rahmet okuyan bir seri dua ve ‘‘hanım’’ ifadesi ile biter.’’(Reichl, 2014: 46)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İskandinav Destanlarının Ve Türk Destanlarının Ortak Motif Yapıları

3.1.İskandinav Destanlar'ında Kuzgun (Karga) Motifi

Kartal, İskandinav mitolojisinde tanrılar tanrısı Votan bir yerden çıkmak için kartala dönüşmüş, Kuzey göğünün egemeni dev, Hræsvelgr uçarken kanatlarını çırpmasıyla fırtınalar meydana getiren bir kartal olarak tasarlanmıştır.

İskandinav mitolojisinde Hræsvelgr (eski İskandinav "Ölü Swallower") kartal şekli ni alan bir devdir. Kartal bazen ölümsüzlüğün sembolü olarak da düşünülmüştür.

Stanza şiirlerine göre Edda şarkılarındaki Vafþrúðnismál şiirine göre

Hræsvelgr dünyanın sonunda oturur (Kuzey göklerinin ucuna) , ne zaman kanat çırparsa rüzgarın çıkmasına neden olur.

Kuzgun, Vikinglerin baş Tanrısı Odin ile ilişkilendirilir. Odin, bazı yerlerde "Kuzgunların Tanrısı" olarak bilinir. Vikingler için kuzgunlar kehanet kuşları haline gelmiştir. Bir evin önünde gıklayan bir kuzgun, o evin sahibinin öleceği haberini verirdi. Kanatları açık bir kuzgun, savaşa giden Viking kabile reislerinin bayrağı olurdu.

Oden'in iki kargası (ya da kuzgunu) ve iki kurdu vardır. Kargalarının isimleri Hugin ile Munin'dir. Hugin "istekli" ya da "düşünceli" demektir. Munin , "başkalarını düşünen" ya da "hafıza" anlamına gelir. Munin "ne olduğunu" , Hugin " ne olacağını " ifade eder. Böylece Oden'de sembolleşen gerçeği ve düzeni sağlarlar.

Bunlar dünya üstünde uçarlar ve Oden'in kulağına gördüklerini fısıldarlar, o nedenle Oden'in her şeyden haberi vardır. (Gürgün, 2011, s. 129)



3.2.Türk Destanlar'ında Kuzgun (Karga) Motifi

*Alp-biya Çak-Çak imiş.
Ondan Simbir'de doğmuş
Oğlanlar- Sak ve Sok.*

Karga ile ilgili olarak Anadolu'ya yakın zamanlarda gelerek yerleşen Kırgız ve Özbeklerde uğur ve uğursuzluk inançları yaşamaktadır. Bir evin önünde karga öterse iyi haber gelir, ala karga öterse uğursuzluktur.

Daha sonraki İran mitolojisinde bu kuşun Kaf veya Elburz dağlarında oturduğu söyleniyordu. Bu kuşun tüyünü ele geçirenlerin en büyük sırra ve ölümsüzlüğe erecekleri iddia ediliyor ve efsanelerde böyle yazılıyordu. Bu kuşun Kaf dağında bulunduğunu, daha ziyade İslami ananelerle Arap mitolojisi söylüyordu. İranlıların kutsal dağı ise Elburz dağı idi. Bu sebeple onlar Simurg kuşunun Elburz dağlarında bulunduğu inanıyorlardı. Öyle anlaşıyor ki Türk mitolojisi, ortaçağdaki İran mitolojisinden değil de, daha eski İran mitolojisinden tesirlerini almıştı. Bilindiği üzere İran mitolojisinin en eski kaynaklarından biri de Zend-Avesta'dır. Her şeyin üstünde bulunan bir ağaç ve bu ağacın üzerinde de bir kuş vardı. Yine aynı kaynağın bazı bölümlerine göre bu efsanevi ve büyük kuş, Vouru-Kaşa, yani Hazar denizinin ortasında otururdu. Tahmuraf ve Zal'ın tılsımları da bu kuştan gelirdi. Humay veya Türkçe Hüma kuşu ise daha başkadır. Peygamberin hadislerinde ve İslamî edebiyatta da geçen bu kuş, bir “cennet kuşu”dur. İslâmiyet'te ve Ön Asya masallarında Zümrüd-ü Anka ile Hüma kuşu birbirlerine karıştırılmıştır. Kaf ve Elburz dağlarında değil de; cennette oturan bu kuş, zaman zaman uçarak, yedi kat göğün üzerindeki felekler ve burçlar arasında dolaşır ve hatta Tanrı'ya kadar gidip gelen bir kuştı. Türk halk edebiyatında da Hüma, erişilemeyecek yüksekliklerin bir sembolü idi.

Türk mitolojisinde kartal güneşi, gücü ve kudreti simgeler. Özellikle Göktürk ve Uygur devirlerinde kartal ve diğer avcı kuşlar hükümdar ya da beylerin timsali, koruyucu ruhun ve adaletin simgesi olmuştur. Yakutlarda kartal Gök Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacıyla Dünya Ağacı'nın tepesinde tasvir edilmekteydi. Ayrıca, kartal olumsuz kavramlara karşı iyi olan unsurları temsil etmektedir.

Türk kültürünün abidevi eseri Dede Korkut Kitabı'nda kartal, kayalarda yuva tutan ve Tanrıya yakın uçan kuş diye tanıtılır: “Kap kayalar başında yuva tutan/ Kadir ulu Tanrı'ya yakın uçan/Cümle kuşlar sultanı çal-kara-kuş” . Eski Türklerde şaman, kurban âyinde davuluna vurur, manzum duaları okur ve bildiği bütün ruhları çağırır. Bu ruhlar arasında kartal da vardır. Bu âyinde kartal, “tanrı kuşu kartal, bakır tırnaklı müthiş kuş, sağ kanadı güneş kaplar, sol kanat! ayı kaplar” diye nitelenir. Bunun dışında, kimi kültürlerde de kartal kurtarıcı, yardım edici, uyarıcı görevleri olan önemli bir sembolik hayvandır. (Sıvacı, 2005, s. 11)

Kartal, tekerleme, mâni ve türkülerde karakuş adıyla da anılır. Kartalın yanı sıra diğer alıcı kuşlar olan şahin ve doğan, av kuşunu kovalamak, keskin ve etkili bakmak gibi davranışları ile türkülerde yer alır. Günümüzün Anadolu Türk kültüründe, bu avcı kuşlar yiğitliğin bir sembolüdür. Yiğit, güçlü ve kudretli oluşu ile bu avcı kuşlara benzetilir. Kartal, Doğan ve Şahin bugün Türkiye'de en yaygın ad ve soyadları arasındadır. Bu kuşlar araba markası olarak da hala kullanılmaktadır. XIX. Yüzyılın ünlü Türk saz şairi Dadaloğlu'nun yiğitlik temalı şiirlerinde (türkülerinde) dövüşen yiğitler, kartala ve şahine benzetilir. Türk halk dansları arasında, Orta Anadolu'da, “Kartal Halayı”, “Karakuş” (kartal), “Kartal

Oyunu” adıyla bilinen danslar ve yiğitlik temi üzerine kurulu zeybek danslarının figürleri arasında “kartal duruşu” adıyla bilinen figürler de mevcuttur. (Sıvacı, 2005, s. 12)

Örnekler:

(1)*İllerde Osman Bey, zorbalar başı,
Aşireti var, çıplak eder savaşı.
Keser kelleler, basar üleşİ,
Kartallar dönecek yer var önünde.*

(2)*Girerim kavgaya da etme mahana
Karganın tırnağı da geçmez şahana
Malcıyım enmezsem olmaz
Cahan’a Akarsuyu takip etmek niyetim.*

(3)*Kaleden kaleye şahin uçurdum
Yare şeker ezdim şerbet içirdim
Ah ile vah ile ömrüm geçirdi*

3.3.İskandinav Destanlar’ında Kurt Motifi

İskandinav Destanı’nda Oden’in iki kurdu vardır. Oden’in kurtlarının adları da ‘‘Freke’’ ve ‘‘Gere’’dir.

Freke,’’Mızrak saplayan’’ , Gere ise ‘‘Obur ‘’demektir. Oden kendine sunulan tüm etleri onlara verir. Kendisi şarabı yeğler. (Gürgün, 2011, s. 130)



3.4.Türk Destanlarında Kurt Motifi

Kurt, Türk milletinin sembolüdür: "Kurt Göktürklerde, tuğlarla bayrakların tepesinde yer alma yoluyla bir devlet sembolü haline gelmiştir. Orta Asya, Altaylar ve Sibiry'a'da yayılan Türk halk edebiyatında ise kurt, hala kalın bir mitoloji tülüne bürünmüş görünmektedir. Oralarda insan, bazen kurt donuna giren bir yiğit; bazen bir dev oğlu olur. Bazen de gökte, Büyüka'yı Burcu'yla birlikte görülür. Çoğu zaman güzel kızlara karşı aşırı bir eğilimleri vardır. Orta Asya Türk halk edebiyatında kurt çoğu zaman erkektir. Büyük devlet kurmuş olan Türklerde, örnek olarak Göktürklerdeyse kurt dişi, yani büyük annedir.

Kurt motifinin Türk destanlarında ne anlama geldiği konusu öteden beri araştırmacıların dikkatini çekmiş, pek çok kişi konu üzerine görüş ileri sürmüştür. Kurdu, "ecdat hayvan" bağlamında değerlendiren Roux, daha sonra "boğanın" yerine kaim olduğu görüşündedir. Roux, P. J. Strahlenberg, N. Shchukin, Chodzidze, Zelenin, Zolotarev, Potapov, Keppers, Haeckel, Gunda gibi yabancı araştırmacılar başta olmak üzere, Ziya Gökalp ve onun yolundan giden M. Fuad Köprülü, Osman Turan ve Mehmet Eröz gibi Türk kültür, din ve tarihi üzerine önemli çalışmalar yapmış olan bilim adamları, geleneksel Türk dininin kökenini totemizme bağlamışlardır. Araştırmacıların bu bağlamdaki görüşleri, kurdun totemliği merkezinde birleşmektedir. Kurt motifinin Türk destanları bağlamında, Türk diliyle yapılan ilk değerlendirmeleri Köprülü'ye aittir. Köprülü, Çin kaynaklarında yer alan Göktürk menşee efsanelerini aktardıktan sonra; "Bütün bu ayinler, Tukiilerin kendilerini Kurt nesli saydıklarını, yani kurdu kendileri için bir Ongun=Totem bildiklerini göstermektedir. Oğuz Destanı'nda da mühim bir mevki olan kurdun Tukiie menkıbelerinde bu kadar ehemmiyet kazanması işte bundan dolayıdır" demektedir. Abdulkadir İnan, "Türk Rivayetlerinde Bozkurt" isimli makalesinde, kurdun "Türk milli kültü" olduğunu belirttikten sonra, Köprülü'nün konuyla ilgili tetkik ve tahlillerine atıfta bulunmuş, kutsi bir mahiyet arz eden kurt efsanesi unsurlarının bugünkü Türk kavimleri rivayetlerine nasıl yansıdığı hususunda etraflı bir çalışma yapılmadığından yakınmıştır. Konuyu Türk destanları bağlamında değerlendiren araştırmacılardan biri de Nihat Sami Banarlı'dır. Bozkurdun Türk boyları arasında bütün Türklüğü temsil eden bir sembol olabileceğini belirten Banarlı, kurdun totem devri yaşayan Türklerin ongunu olduğunu söyler. Uygur, Göktürk destanlarından ve Oğuz Destanı'ndan örnekler vererek kurdun mahiyetini açıklamaya çalışan Banarlı; "Türkler, anayurdunun bu müthiş varlığına önce Tanrı diye tapmışlar, sonra kendilerinin bozkurt soyundan geldiklerine, böylelikle-birer bozkurt olduklarına inanmışlardır" demektedir. (Uslu, 2016, s. 112)

Sonraki pek çok araştırmacının da otoritesini kabul edip görüşlerine aynen katıldığı Türklük bilimi için bir şans sayabileceğimiz değerli bilim adamı Bahaeddin Ögel, "Türk Mitolojisi" adlı eserinin her iki cildinde de kurt konusunu detaylı olarak anlatma gereği duymuştur. Birinci ciltte "Türklerin Kurttan Türeyişi": ikinci ciltteyse "Kurt ve Türkler" başlıkları altında hayli önemli materyal verir. Ögel, zaman zaman yorumlama yapma gereği duysa da aslında konu bağlamında olabildiğince vesika verme yolunu seçmiştir. Kurdun, totem devri yaşayan Türklerin ongunu (tözü) olabileceği fikrinde olan Ögel; "Büyük devlet kurmuş olan Türklerde kurt artık bir sembol haline gelmişti. Onlarda din ve totemizm izleri, çoktan kaybolmuştu. Kurt Göktürklerde, tuğlarla bayrakların tepesinde yer almak yoluyla bir devlet sembolü olmuştu" der. (Uslu, 2016, s. 113)

Kurt, Türklerde "ongun" ya da "töz" olmadığı gibi hiçbir surette tapılan varlık da olmamıştır. Ongun ya da tözün boylarla ilgili olduğu aşıkardır. Oysa kurt, hemen bütün Türk boylarının ortak kabulü sayılabilecek yaygınlıkta bir değerdir. Kurda tapınmanın söz konusu olmadığı halde onu "totem" sayan görüş de dolayısıyla doğru değildir (Kafesoğlu). Ana kurt-ata kurt ve ecdat hayvan sanılan "ongun" kabul ündeki kimi bulanık izler, yukarıda görüşlerini aktardıklarımız başta olmak üzere araştırmacıların büyük bir ekseriyetini (Roux, P.J. Strahlenberg, N. Shchukin, Chodzidle, Zelenin, Zolatarev, Potapov, Keppers, Haeckel, Gundai Gökalp, Turan, Eröz vb.), geleneksel Türk dininin taterneilik olduğu kabulüne, bu bağlamdan hareketle de kurdu "totem" sayma yanlışlığına düşürmüştür. (Uslu, 2016, s. 113,114)

Kurdun Türk kültüründe "milli kült" mertebesinde kabul görüp kutsal addedilmesinin, bozkırın baş edilemeyen yırtıcısı olması sebebiyle ram olunan ve duyulan hayranlıkla tabulaştırtan bir varlık olmasına bağlanması yeterli bir gerekçe olmasa gerektir. Kurtların sosyal oluşları, lider kabul ettikleri yaşlı kurda bağlı olmaları, avlanış biçimleri, vb. özellikleriyle Türklere benzetilmeleri masum gibi görünüyorsa da, bu benzetimlerin dahi iltifat olma ihtimalleri zayıftır. Türkler, "bozkurt" bağlarındaki kabulleri sebebiyle bu benzetimlerden alınganlık göstermeseler de, komşularının onlarla ilgili olarak "barbar-vahşi" manalarında kullanmış olmaları ihtimali göz ardı edilmemelidir. Zira Çinlilerin "kurt" lafzını Türkler için bir şecaat simgesi olarak kullanmış olabileceklerini düşünmek aşırı iyimserlik olur. (Uslu, 2016, s. 114)

Hayvan sürülerine zarar vermesi sebebiyle görüldüğü yerde öldürülmekten çekinilmeyen, özellikle sıcak tutan postu sebebiyle muhtemelen avlanan kurdun bir kutsallık taşıyamayacağı aşıkardır. Ancak Tanrı'nın suretine girdiği varlık oluşu bağlamında kutsalın yaygınlık kazanması durumu söz konusudur. Kutsal olan kurt Tanrı'nın suretinde tecelli ettiği "Bozkurt"tur. Türk menşee efsanelerinin temel kabulü; Tanrı'nın Türk milletinin hayat ve istikbaliyle ilgilenen "ulu varlık" olduğu merkezindedir. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Göktürklere, Uygurlara müdahalesi ve Oğuz'a yol göstermesi bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bu kabul bir "milli Tanrı" telakkisi olarak da düşünülmemelidir. Zira bu müdahale insanlık için, insanlık adınadır. Nizam-ı alem için vazifeli kılmak maksadıyla, yaratacağı kişiye ve dolayısıyla ondan türeyecek millete kendi ruhundan ruh ütmek içindir. Atilla'nın "Tanrı'nın kırıbaşı" olma, Bilge Kağan'ın abidelerdeki veciz anlatımıyla "Tanrı'nın, yarattığı alemleri denetlemeye (kişioğlunu yönetmeye) aracı kılmak için, kut verdiği kağan" olma ve Kaşgarlı'daki; "dünya milletlerinin idare yutarının ellerine verdiği millet" olma düşüncesinin kaynağı da bu olsa gerektir. Halifeliği ukdelerine aldıktan sonra Osmanlı padişahlarının kendilerini "zillu'llahi f'il alem" bilmeleri de, bu kaynaktan muhtemel bir sızıntı olarak yorumlanabilir. (Uslu, 2016, s. 114,115)

3.5.İskandinav Destanları'nda Hayat Ağacı Motifi

İskandinav Mitolojisi'nde kutsal yaşam ağacı vardır. Bu ağacın adı Yggdrasil'dir. Yggdrasil'e 'Yazgı Ağacı' ve 'Dünya Ağacı' da deniyor.

Edda'da anlatıldığına göre, Yggdrasil yerin dibinden gökyüzüne uzayan yüce bir ağaçtır. Yggdrasil'in tüm dünyayı örten dokuz dalı ve uçları göklerde başlayan üç kökü vardır. Bu köklerin her biri bir kaynaktan suyunu almaktadır. Köklerden biri Asyalıların oturduğu Asgard'un (Asyalıların Yurdu) altındadır. Bunun altındaki kaynağın başında çömelmiş, gri giysilerle yüzleri bile saklanmış üç kız kardeş bekler. Ayın akrabası olan bu kızların erkekler üzerinde etkisi büyüktür. Buradaki kaynak, kız kardeşlerden en etkilisi olan Urd'un adıyla anılır. Kız kardeşler bu kutsal su ile ağacın köklerini sularlar ve ağaç hiç kurumaz, hep yeşil kalır. İkinci su bilge Mimer'in sahibi olduğu bilgi kaynağıdır. Oden de kendisini, Asyalıları, dünyayı korumak ve Runik yazının gizini alabilmek için buradan su içmiştir. Bunun karşılığında bir gözünü suyun kaynağına bırakmıştır. Üçüncü kökü korkunç bir ejderha ısırır durur ve kaynağında yılanlar doludur. Başında 'Nornor' adı verilen kadınlar beklerler. Bunlar insanların ömürlerini belirleyen uzunluklarda ipler eğilirler. Bunların iyileri uzun ve güzel ömür, kötüler de kısa ve çileli ömür verir. Ağacın yapraklarını Heidrun isimli bir keçiyle birkaç iri geyik yer. En tepede bir kartal vardır. Bu kartalın gözlerinin ortasına da bir şahin konmuştur. Ağaca, Oden'in sekiz ayaklı müthiş atı Sleipner ile Asyalıların atları bağlıdır. Ağacın en altında 'Hel' Oden ve kardeşleri Vile ile Ve oturur. Oden'in 540 kapılı sarayına Vallhall denir. Duvarları altın, çatısı gümüştür. Dışarıda altın yapraklı ağaçlarla süslü bahçe vardır. (Gürgün, 2011, s. 140)

3.6.Türk Destanları'nda Hayat Ağacı Motifi

İslam öncesi Türklerde kutsal bir ağacın var olduğu inancı yaygındı. Türklerde Şamanlar bu ağacı kullanarak gök tanrılarına ve ya yersu-yeraltı tanrılarına ulaşırlardı.

Altay mitolojisine göre gökyüzüne doğru çok büyük bir çam ağacı yükseliyordu. Gökleri delip çıkan bu ağacın tepesinde ise Tanrı Bay-Ülgen otururdu. Şaman davullarında da bu gök ağaçlarını görüyoruz. Şaman davullarındaki bu ağaçların kökleri dünyada değil; daha ziyade göğün başladığı yerden itibaren başlıyordu. Altay Yaratılış Destanı'nda olduğu gibi bu ağaçların dokuz tane de dalları vardı. Bu gök ağaçları genel olarak, gökteki bir dağ ve ya tepe üzerine oturtulmuşlardı. Ağacın bir yanında ay ve diğer yanında da güneş bulunurdu.

Hayat ağacı sonsuzluğun ve ölümsüzlüğün sembolüdür. Dünya mitolojilerinde en yaygın motiflerden biri olan hayat ağacı, yer ile göğü birleştiren kozmik ağaçtır. Yakut ve Altay Türklerinde yurtların önüne dikilen, uzun bir sırtık biçimindeki bu ağacın tepesinde çift başlı bir kartal bulunur. Bu ağaç, tanrı katına kadar uzanan bir kozmik ağaç olarak tasavvur edilir ve tanrı katında, onun habercisi, kuvvet ve kudretin sembolü kartal, tanrıya en yakın noktada yer alır ve burada ruhlar kuş biçiminde uçarlar. (Sıvacı G. , 2005, s. 9)

Ağacın türemeyi sağlayan, ana olma işlevi Oğuz, Kıpçak ve Uygur kavimlerinde mevcuttur. Türklerde üremeyi sağlayan, ana ağaç, kayın ağacıdır (beech) ve ana soyuna işaret eder. Bu nedenle, kayın ağacı ve kayın ormanı kutlu sayılır. Orta Asya'da ve Sibiry'a da ağaç tanrıçası/ruhu inancı yaygındır. Altay Türklerinin şamanist inançlarına göre, insanlar türediği zaman, doğum Tanrıçası Umay, gökten yere iki kayın ağacıyla inmiştir. Bugün Türklerde evlilik yoluyla kurulan akrabalıkların adlandırılmasında bu inanın etkilerini görmek mümkündür. Evlenmiş çiftlerin anneleri kayın-ana (mother-in-law), erkek kardeşleri ise kayınbirader (brother-in-law), şeklindeki akrabalık adlarıyla tanımlanır. (Sıvacı G. , 2005, s. 9)

Türklerde kayından başka, çam (pine), kavak (poplar), ardıç (juniper), meşe (oak), selvi (cypress), çınar (plane tree), iğde (oleaster), söğüt (willow) ve karaağaç (elm) kutsal veya önemli sayılır. Bunlardan iğde (oleaster) ve karaağaç (elm) günümüzde Anadolu'da nazardan korunmak için de kullanılır. Ağaç motifi, türkülerde genellikle ilk dizelerde ve çok sık olarak geçer. Bazen olayla ya da asıl tema ile ilgilidir. Bazen de sadece türküy'e girişi sağlayan söz kalıbı (formula) görünümünde karşımıza çıkar ki, aşağıdaki üç metin parçası buna örnek teşkil eder. Ağaçla söyleşmek, ona bir kişilik verip konuşturmak Türk halk şiirinde sıkça rastlanan bir durumdur. XVII. yüzyılda yaşamış ünlü Türk saz şâiri (minstrel) Karacaoğlan'ın meşe üzerine söylemiş olduğu türkü en güzel örneklerdendir. Aşağıda, ağaç motifinin türkülerdeki görünümüne dair bazı örnekler yer almaktadır:

*Arduç dali kısadur
Yarun elinde satır
Dedum ona ağlama
Ağlamalar boşadur
Yağmur yağar meşeye
Yağar da ıslanuruk
İki can bir olinca
Dağlara yaslanuruk
Evlerinin önü söğüt
Atalardan almış öğüt
Yarinden ayrılan yiğit
Sılasına döner gelir*

Türklere göre dünyanın bir direği vardır. Yerle göğü birleştiren bu direk aynı zamanda atalarımızın yaşadığı tipik Türk çadırının da direğine benzer. Bu, yerle göğü birleştiren Gök Ağacı, Hayat Ağacı'dır. Bu ağaç dünyanın direğidir. Göğün direğine "Bay Terek" de denir ve kimi kavimlerde bu bir kayın ağacıdır. O nedenle "Bay Kayın" adı da verilir. Bu kayın ağacı aslında Tanrı'nın kendisidir ama sonradan Tannaan ayrılmıştır. Bu ağacın üzerine yıldırım bile düşmez. Adak töreninde şöyle seslenilir kayın ağacına:

*'Altın yapraklı kutlu kayın!
Sekiz gölgeli kutlu kayın!
Dokuz köklü altın yapraklı Bay Kayın!
Ey kutlu kayın ağacı
Sana kara yanaklı bir ak kuzu sunuyorum!'*

Abakan Türklerine göreyse dünyanın ortasında bir demir dağ vardır. Bu dağın üzerindeyse 7 dallı beyaz bir Huş ağacı bulunmaktadır. Yakut Türklerine göreyse tüm insanlar tek bir ulu ağaçtan beslenir. Doğum tanrısı Kübey Han da bu ağacın kovuğundadır. Oğuz Kağan Destanı'ndaysa Oğuz Kağan'ın ikinci karısı bu ağacın kovuğundan çıkar. Bu Hayat Ağacı Türk kavimlerine ait efsanelerde değişik şekillerde geçer.

Er Sogotoh Efsanesi'nde şöyle bir rivayet vardır:

"İnsanın ilk atasının adı Er-Sogotoh idi. Doğuda ise Ağaç Hakan bulunuyordu. Ağaç Hakan'ın kökleri yeri kaplıyor, dalları ise göğü deliyordu. Kökünden hayat suyu kaynıyor ve herkese can veriyordu. Bu ilk insana Yalnız İnsan adı verilmişti. Babası Gök Tengri, annesi ise Kübey Hatun idi. Dünya sekiz köşeli imiş ve ortasında da sarı bir göbek varmış. Büyük bir ağaç göğün üç katını delip göklere çıkarmış. Ağaç, Tanrı'dan süslüymüş, kabukları gümüşlüymüş, budakları dokuz kollu bir şamdanmış, yaprakların hepsi ise bir at derisi kadarmış. Ağaçtan sarı bir su çıkarmış. Ondan içen kutlu olur ve mutluluk bulurmuş. İnsanın ilk atası da bu sudan içmiş ve hayat bulmuş"

Bir diğer efsanede şöyle anlatılır:

"Bir yiğit göğe yükselen bir ağacın yanında duruyor ve bir ev görüyor. Bu sırada yiğidi gören yaşlı bir kişi okunun gücünü göstermek için bir ok atıyor. Okun rüzgarıyla büyük bir kasırga çıkarıyor" (Uslu, 2016, s. 153,154)

3.7.İskandinav Destanlarında Sihir Motifi

Oden'in büyücü gücünü kullanarak fırtınalar çıkarması, yağmur, dolu, kar yağdırıp şimşekler çaktırması, yıldırımlar fırlatması, Türklerdeki "Yada Taşı" olayını anımsatır. (Gürgün, 2011, s. 133)

Draugurların sihir mevzusunda da becerilerini anlatır. Nitekim draugurlar gelecekte bilgi edinmek, hava durumunu kontrol altına almak, don değiştirmek için zaman zaman büyüye başvururlar. Fok, büyük boğa, kulaksın ya da kuyruksuz gri at, uyuyanların göğsüne oturan ve hızla büyüdüğü için söz konusu kişinin boğulmasına yol açan kedi gibi çeşitli donlarda görülebilirler. Bunun bir örneği Hromundr sağısının 4.bölümündeki Thrainn adındaki bir draugurdur. Thrainn, kedi benzeri bir varlığa dönüşerek don değiştirir ve tırnaklarını Hromundr'a geçirerek etini kemiğinden ayırır. Bir draugur büyü kullanarak yeryüzünde istediği şekilde hareket de edebilir. Laxdaela sağısındaki Hrappr, Olafr kendisine hücum edince üzerinde oturduğu taş adeta denize dalar gibi dalıp gözden kaybolmuş ve çarpışma böylece sonlanmıştı. Bu yetenekleri sayesinde mezar yapılarına istedikleri zaman girip çıkabilirler. (Aygün, 2014, s. 40)

Draugurların mal mülklerini koruma gayreti, Laxdaela sağısında Throlfr'un oğlu malların başındayken ortalarda görünmeyip o öldükten sonra civar çiftlikleri kasıp kavurmasında belirginleşir. Eyrbggja sağısında Hrappr'un evini gözetebilmek için karısından, öldükten sonra kendisini oraya gömmek istemesi ise daha da belirgin bir örnektir. Nitekim sağanın yazıldığı dönemde bile yazar, orasının ıssız kasaba görünümünde olduğunu söylemektedir.

Öylesine saldırgandırlar ki gece karanlığı çöktükten sonra gelenlere kapıyı açmak bile yeterince dikkatsizce bir davranıştır. Floamanna sağısının 22.bölümünde geçen bir hikayeye göre karanlık çöktükten sonra kapının çalınmasını iyiye yoran bir ev sakinini odaya uzun süre geri dönmeyince diğerleri aramaya çıkmışlar ve dışarıda delirmiş bir halde bulmuşlardır. Bu kişi sabaha doğru ölmüştür. Bu yüzden İzlanda geleneklerinde gece olduğunda pencere üç kere vurulur. Bir kere vurulmuşsa gelen draugur ya da benzeri şeytani bir varlıktır. (Aygün, 2014, s. 41)

3.8.Türk Destanları'nda Sihir Motifi

Türk destanlarında sihir motifi de önemli yer tutmaktadır. Uygur Destanı'nda yurt bütünlüğünün ve halk saadetine simgesi olarak bilinen bir yada taşı rivayeti bulunmaktadır. İslâmiyet'ten sonraki Türk destanlarında bu sihir unsuruna fazlaca yer verilmiştir. Örneğin; Battal Gazi destanında Battal Gazi ile kâfirler savaşıırken meydana bir cadı girer ve karşısına çıkan müslümana karşı efsun okuyunca müslümanların elleri bağlanır, etrafı sularla kaplanır. Aynı destanın bir başka yerinde de yine bir cadı ağzından ateşler saçan yanındakilerle Battal Gazi'ye karşı gelir, efsun okuduğu bir tasın içindekini Battal Gazi'ye atınca Battal Gazi'nin etrafını alevler kaplar. Ateşin içinden çıkan bir ejderhayı da Battal Gazi okuduğu bir dua ile etkisiz kılar ve sihir bozulur. (Yardımcı, s. 9)

Özellikle Türklerin İslâmiyeti kabul etmesinden sonra sihir motifi sık görülmüştür. Sihrin kaynağı şeytani güçtür ve insanlar üzerinde egemen olmak için kullanılır.

Battal Gazi ile kâfirler savaşıırken meydana bir cadı girer ve karşısına çıkan Abdül Vehhab Gazi'ye efsun okuyunca elleri bağlanır etrafı sularla kaplanır. Abdül Vehhab'ın üzerine atılan bir avuç toprak çevresini karanlıklara boğar ve Abdül Vehhab Hz. Muhammed'in duasını okuyarak sihri ortadan kaldırır.

Kayser Asator, düşmanı Battal karşısındaki çaresizliğini anlar ve sihirbaz Harus'u yardıma çağırır. Ancak Harus da kendisinin Battal ile baş edemeyeceğini anlar ve o da Gözende adındaki sihirbaz cadıyı getirmelerini önerir. Bu gözbağcı Gözende anlatıcı tarafından dehşet verici bir dev olarak betimlenir: Kırk arşın boyu, posu vardır. Gözende ağzından ateşler saçan savaşçılarıyla Battal Gazi'ye karşı durur. Gözende efsun okuduğu bir tasın içindeki suyu Battal'ın üzerine atınca etrafını ateşler kaplar. Ateşin içinden çıkan bir ejderhayı Battal Hızır'dan öğrendiği dua ile etkisiz hale getirir (Gürtunca 1976: 578-580).

Battal, sahte peygamber Bâbek ile yaptığı mücadele sırasında da çeşitli sihirleri bozmak zorunda kalır. Battal ünlü Dahhak kılıcıyla Bâbek'e vurduğu halde bir kılını kesemez. Bâbek'e gürzüyle vurur, süngüyle hamle eder ve yine bir şey olmaz. Daha sonra Bâbek de Battal'a elmaslı kılıcıyla saldırır ve Battal atası Hz. Muhammed'in kollarını Bazubend olarak kolunda taşıdığı için ona da bir zarar gelmez. Dualar ve Hz. Muhammed'in kolları Battal'ı ölümden kurtarır.

Görüldüğü gibi, Hristiyanlar savaş alanında başarısız olunca çeşitli sihir güçleriyle ve cadıların yardımını ile Müslümanları yenmek isterler, ancak yine de Müslümanların duası ve Battal'ın çabaları ile her zaman savaş alanından yenik ayrılırlar. Sihir şeytanın aracılığı ile Müslümanlara karşı kullanılır. İnanç ve dua ile Müslümanlar kendilerini sihirden ve kötü cadılardan korurlar.

Gelecekte haber vermek; büyü ve efsun yapmak; gizli âlemleri dolaşarak değişik mekânlarda bulunan ruhları çağırarak; iyi ve kötü ruhların dengesini sağlamak; ruhlara kurban sunmak; ruhlarla temasa geçerek aracı olmak; ilaç ve merhem yaparak hastaları tedavi etmek; ölünün ruhunu öbür dünyaya göndermek; av esnasında şanssızlığı ortadan kaldırmak; dinsel ve törensel inanç sistemini yürütmek; yeri geldiğinde yağmur duası ve şifa duası yapmak; kısraklık ve zor doğumlarda yardımcı olmak ve adak kurbanlarını Tanrıya ulaştırmak gibi vazifeleri yerine getirmekle kendilerini yükümlü hisseden şamanlar, "Ak Şaman" ve "Kara Şaman" olmak üzere iki guruba ayrılmaktadırlar.

3.9.İskandinav Destanları'nda At Motifi

Eski Doğu'da at kutsal sayılmış, yiğitler onu kendilerine destekçi olarak görmüşlerdir. Onların atları da kendileri gibi sıra dışı olmuştur. Yani kuş gibi süzülmede, yiğitlere sadakat göstermektedirler; bu yönleri ile de onları aratmamışlardır. Bu atlar sahiplerinin dışında kimseyi kendilerine yaklaştırmamıştır. Bu konuda Sigurt'un atı ile Beyrek'in atına çok benzer. Ayrıca, yiğitler kahramanlıklarının yarısını atlarına bağlarlar:

*‘‘Kazan Bey , ‘Bu hüner atın mıdır, yoksa yiğidin mi? ‘ dedi. Dediler : ‘Hanım, yiğidindir .’ Han , ‘Hayır, at yapmasa, er övünmez ‘ dedi. ‘‘
‘‘Sigurt’un Grani’si diğer atlardan daha çevik, daha dayanıklı idi. ‘‘ Sigurt’un atı ateşin içinden de geçerdi: ‘‘ Benim Grani’mi götür, o ateşten korkmaz. ‘‘ Ancak, Grani, Sigurt’un başka kimseyi de yanına yaklaştırmaz: ‘‘Akıllı hayvan, göz ucuyla Sigurt’a baktı, inanılmaz bir hızla Gunnar’ı sırtından yere attı. ‘‘ (Aliyeva, 2000, s. 21,22)*

3.10. Türk Destanlarında At Motifi

Türklerin hayvanlarla ilgili inançlarını, yaşadıkları göçebe bozkır hayatı ve kültürü şekillendirmiştir. Bu hayatın temel unsurunun at olması, ona Türklerin önem vermesini sağlamıştır. Şamanist gelenekte at, şamanın gökyüzüne çıkacağı bineği ve kurban hayvanı olarak önem kazanmıştır. Gök Tanrı'nın sembolü de olan at, Altay Türklerinde Gök Tanrı'ya sunulan en değerli kurban olmuştur. Şamanın göğe çıkmasına imkân veren at kanatlı olarak düşünülmüştür. İslamiyet'ten önce kurgan denilen Türk mezarlarında öteki dünyada ölüye hizmet etmek üzere gömülmüş at kadvralarına rastlanmıştır. Türklerle ilgili birçok efsane, destan ve hikâyede at sahibinin yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığı sayılmıştır. Savaşta yararları sebebiyle kuvvet ve kudretin simgesi olmuş, at sürüleri zenginliğin belirtisi olarak görülmüştür. Budist dönemde de atların mitolojik özellikleri devam etmiş, beyaz at ise anlamını yitirerek Buda'nın sembolü haline gelmiştir. Türk Hayvan Takviminde at (yont), yıl sembolü de olmuştur. İslamiyet'ten sonra kendisine yeni özellikler eklenen at, Türkler için önemini her zaman koruyan bir hayvan olmuştur. Ayrıca at, uzun ömür, mutluluk, refah, doğruluk, şöhret, iyilik ve soyun devamlılığının sembolü olmuştur. (Çatalbaş, 2011, s. 3,4)

Atlar kahramanların hareketlerini kolaylaştıran varlıklardır. At kahramana doğada serbest hareket etmeyi sağlar, onu gideceği uzak yerlere götürür. Kahramana düşmanları ile mücadelesinde yardımcı olan bir varlıktır. Destan kahramanlarının en vefalı ve sevgili arkadaşı atıdır. Atlar da gazalarda gaziler gibi birer kahramandırlar. Bu nedenle onların önemi çok büyüktür. Banarlı'ya göre, Türklerde tarih boyunca zengin bir at kültürü ve sevgisi vardı ve bu edebiyata da yansımıştır: Destanlar dâhil, İslâmiyet'ten sonra halk edebiyatı metinlerinde ya eskiden miras kalmış yahut devamlı destan hareketleriyle tazelenmiş, zengin bir at sevgisi edebiyatı vardır (Banarlı 1987: 35).

İvgin de Türk destanlarında görülen kahramanlarının atları ile ilgili olarak şöyle demiştir: Bütün destan kahramanlarının atları da ünlüdür ve olağanüstü güçlere sahiptir. Örneğin; Köroğlu'nun Kır-atı, Manas'ın Boz-atı destan kahramanı ile bütünleşmiş gibidir. Battal Gazi'nin atının adı ise Aşkar'dır (İvgin 1987: 159).

Battal Gazi Destanı'nın kahramanı Battal Gazi'den sonra destandaki en önemli yeri Battal'ın atı Devzade Aşkar tutar. Aşkar Allah tarafından doğrudan Battal Gazi'ye gönderilen ilâhi kaynaklı bir varlıktır. Av motifinde geniş olarak değinildiği gibi Aşkar'ın ortaya çıkışı destanda şöyle anlatılır:

Bir geyik Hüseyin Gazi'yi av sırasında bir mağaraya götürür. Gazi atı bu mağarada bulur. Mağaradaki ilâhi bir ses atın ileride dünyaya gelecek olan Cafer'e ait olduğunu bildirir. Hüseyin Gazi hayretler içinde kalır ve atı Malatya'ya götürür. Daha sonra bu at destanın kahramanı Battal için vazgeçilmez bir dost ve ulaşım aracı olur. Battal atının yardımıyla en uzak yerlere en kısa zamanda ulaşır. Devzade ile Battal bir vücudun parçaları gibi olurlar. Aşkar sahibi Battal Gazi'nin hareket yeteneğine güç katan aracı durumuna gelir. Aşkar, Battal'ı zor durumlarda kurtarır, ona yol gösterir.

Aşkar üstün özelliklere sahip olduğundan hareket yeteneği yüksek bir attır. Battal Gazi'nin atının özelliklerini Makal şöyle ifade eder: Aşkar isimli atı ise atların en üstünüdür. Koşmakta, boyda, posta en üstünüdür... İrilikte de Aşkar en büyüktür... Halk düşüncesi bu sebeple Aşkar'a « Devzade » demiştir (Makal 1987: 182).

Devzade Aşkar'a yaratılışı ile birlikte verilen doğaüstü güçler onu diğer atlara karşı üstün kılar. Aşkar gerektiğinde su üstünde yürür, uçar, her konuşmayı anlar, kaybolur ve gerektiğinde ortaya çıkar. Battal bir beyaz fili bulmak için Hindistan'a gittiğinde bir deniz

kıyısına gelir ve ne yapacağını bilemez. Atından inen Battal abdest alıp namaz kıldıktan sonra bir süre uyur. Hz. Muhammed Battal'a rüyasında atına binip gözlerini yummasını söyler:

Ey ciğer köşem evladım! Dedi. Tez atına bin!

Seyyid Battal Gazi hemen atına bindi.

- Gözünü yum! Gözünü de yumdu.

- Aç gözünü şimdi! Gözlerini açtı. Seyyid Battal Gazi! Bir de ne görsün. Otları baştanbaşa safran, karanfil, zencefil olan sıcak bir iklime gelmişti (Gürtunca 1976: 468).

Battal burada atı ile denizin üzerinden yürüyüp geçer. Destanın diğer başka bir yerinde de Battal, Hilal Cazu ile savaşırken onun şatosuna giremeyince, Hızır yine gelip Battal'a Aşkar'ın yardımını ile uçmasını önerir ve Battal Aşkar ile Cazu'nun kalesine uçar: At havalanıp uçtu. Şehrin üstüne yükseldi. Bir meydana kondu (Gürtunca 1976: 675).

Destan boyunca Aşkar Battal'ın vazgeçilmez dostu ve bineği olarak görülmüştür. Devzade Aşkar'ın sağladığı hareket yeteneği ile Battal en uzak yerlere en kısa zamanda gitmeyi başarmıştır. (Arak, s. 5,6)

Yakut Türklerinin bir destanı olan Er Sogotoh destanında, Er Sogotoh'un güney seferine giderken Kan ırmağına gelince ırmağı geçemediği ve zorda kaldığı bir sırada sarı atının üzerindeki yüklerle uçarak Sogotoh'u ırmağın karşısına geçirdiği anlatılmaktadır.⁶ Çin kaynaklarında Türklerin en uzun koşan atları yetiştirdikleri kayıtlı olup Mete'nin babası ölünce Çinlilerin elçi göndererek bu atı istedikleri işaret edilmektedir. Mete'nin atına da kimsenin yetişemediği çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir. Manas'ın Ak Kula adlı atı da Mete'nin atı kadar ünlü atlardandır. Bu nitelikler içinde şekillenen at, sadece şamanist düşünceye dayalı destanlarda değil, İslâm çağı Türk destanlarında da farklı ayrıntılarla yaşatılır. (Yardımcı, s. 5)

3.11.İskandinav Destanlarında Yılan Motifi

İskandinav tanrısı “Votan” sık sık yılan kılığına girer. Slavların efsanevi kahramanı Vseslaviç bir yılanın oğludur. Totemlerinin çoğu yılan olan ilkel toplumlar, yılanları deri değiştirdiklerinden ötürü ölümsüz saymışlar ve ölümsüzlüğü elde edemeyişlerini de ona bağlamışlardır. Yılan, Eski Türklerin “12 Hayvanlı Takvimi”nde yer almıştır . (Armutak, s. 4)

İskandinav Mitolojisinde evreni ya da Midgard’ı sarmalayan bir yılan vardır. Kendi kuyruğunu ağzında tutar, bir nevi “döngü” yü simgeler. Türkçede evren kelimesinin hem kainat, hem büyük yılan anlamına gelmesi ilginçtir.

Yine, Jormungand, kıyamet Ragnarök zamanında Thor tarafından öldürülecek fakat aynı zamanda onu ısırarak öldürecek olan yilandır. "Jormungand" kelimesi Türkçede yılan için de kullanılan sürüngen sözcüğüne etimolojik olarak oldukça benzemektedir. Altay Mitolojisi'nde "Yelbegen" adlı bir yılan da bulunmaktadır. Yine "Yelbegen", "J(Y)ormungand"a fazlasıyla benzemektedir. Ayrıca Türkçe "yorungan" (Yorgan) kelimesi de "örten" anlamına gelir. İskandinav Mitolojisi'nde Jormungand dünyayı saran, onu örten yilandır. (Uslu, 2016, s. 150)

İskandinav mitolojisinde önemli tanrılardan sayılan Thor, aslında yedi halkalı yilandan biridir. German tanrıları arasında da meşhur olan Thor, Jupiter veya Perşembe gününü (Thursday) temsil eden yılanla denk gelen bir Tanrı’dır. O, gücünü babası Odin’den alan yetenekli bir ilahdır. Thor, asla kılıç veya mızrak taşımaz fakat bütün savaşlarda öldürücü özelliğiyle bilinir. Başından bir sürü macera geçen Thor, en sonunda Midgar adlı yılanla savaşır ve onu çekiçe denizin altında öldürür. Fakat yılan ölmeden önce zehirli kuyruğunu Thor’a sürer ve onu zehirler. Böylece dünyanın koruyucusu ve gücün simgesi olan Thor, bir yılan yüzünden hayatını kaybetmiş olur. Bu mitos özelinde İskandinav mitolojisinde yılanın, önemli bir güce karşı başka tehlikeli ve kurnaz bir gücü temsil ettiğini söyleyebiliriz. Bir güç imgesini temsil eden yılanın Hellen kültürünün yayıldığı birçok yerde bulunması bu varlıkla ilgili yaygın bir inanışın olduğunu ortaya koymaktadır. (Sümer, 2016, s. 8,9)

3.12. Türk Destanlarında Yılan Motifi

Yılan Türk Şamanizminde yeraltı ilahı Erlik'le ilgili bir simgedir. Onun genellikle Yılanın Türklerde daha çok olumsuz bir niteliği olmasına karşın eski Mısır ve Hint mitolojilerinde kutsal ve ilahi niteliklere sahip bir hayvandı. Aynı husus Yunan, Roma, Hristiyan topluluklar için geçerliyse de o yeraltı dünyasıyla ilişkilendirildiğinde kötülüğe işaret eder. Türkler zaman zaman bu anlayıştan da etkilenmiştir.

Eski Hint mitolojisindeki yılanla ilgili bazı temalar Budist mitolojiye de aktarılmıştır. Nitekim Buda'nın yılan-kral Mucilinde'nin sarayını ziyaretini anlatan efsanevi öyküde ve Budist tasvirlerin bazı sahnelerinde Buda, bir fırtınadan korunmak amacıyla başı üzerinde bir siper oluşturan dokuz başlı yılanın kıvrımları üzerinde oturuyorken tasvir edilmiştir. Öte yandan yılan, Budanın yeniden doğduğu hayvan suretlerinden biridir. Kutsal yılanlar olan Nagalann kral ve kraliçeleriyle ilgili tasavvurlar Uygurlarda, dünyanın merkezindeki Altın Dağ'da oturan ve Çintarnani'ye sahip Ejder Hanları ile ilgili olarak yer alıyordu. Bu kutsal yılan tasavvuru İrh Bitig'de "altın başlı yılan" olarak geçmektedir. Fadlan'ın seyahatnamesinde X. yüzyılda Başgırtlarda arasında hala yılanlara tapanlardan söz edilmesi bu eski tasavvurlarla ilgili olmalıdır.

Kutsal yılanlar olan Nagalann kral ve kraliçeleriyle ilgili tasavvurlar Uygurlarda, dünyanın merkezindeki Altın Dağ'da oturan ve Çintarnani'ye sahip Ejder Hanları ile ilgili olarak yer alıyordu. Bu kutsal yılan tasavvuru İrh Bitig'de "altın başlı yılan" olarak geçmektedir. Fadlan'ın seyahatnamesinde X. yüzyılda Başgırtlarda arasında hala yılanlara tapanlardan söz edilmesi bu eski tasavvurlarla ilgili olmalıdır. Eski Hint tasavvurlarında kaplumbağa ile birlikte dünyayı denizin üzerinde tutan bir yilandan bahsedildiği gibi, BirQni'ye göre de Hinduizm'de yerin en aşağı tabakasının alımda bin başlı bir yılan bulunduğu kabul ediliyordu. Görüldüğü gibi Türkler ve çevrelerindeki toplumların mitolojilerinde yılan önemli yer tutmaktadır. Yılanın bu muhtelif yönleri İslamiyet'ten sonraki Türk (ve İslam) tasavvurlarına da yansımıştır; örneğin Erlik'le ilgili olarak söylediğimiz gibi tarikat mensuplarında aslana binip yılanı kamçı olarak kullanma tasavvurunun görüldüğü Malik Akse tarafından ifade edilmiştir. Eski İran mitolojisinin etkilerini de içeren Şehname'de yılan bir ejderha gibi algılanıp anlatılmıştır. Öte yandan Budist bir destanla ilişkisi olduğu anlaşılan Dahhak ilgili hikayede de Şeytan'la işbirliği yapan Dahhak 'ın omuzlarından insan beyniy1e beslenen iki tane kara yılan çıkar. Şeytan'ın bu temsilcisini ileride ancak Feridun öküz başlı gürzüyle öldürebilecektir.

Eski İran mitolojisinin etkilerini de içeren Şehname'de yılan bir ejderha gibi algılanıp anlatılmıştır. Öte yandan Budist bir destanla ilişkisi olduğu anlaşılan Dahhak ilgili hikayede de Şeytan'la işbirliği yapan Dahhak 'ın omuzlarından insan beyniy1e beslenen iki tane kara yılan çıkar. Şeytan'ın bu temsilcisini ileride ancak Feri- dun öküz başlı gürzüyle öldürebilecektir. (Çoruhlu, 2000, s. 165)

3.13.İskandinav Destanlarında Kılıç Motifi

İskandinav Destanları'nda kılıçla ilgili ilginç fikirler vardır: ‘ ‘Yalnız atla savaşçı olunmaz, gerçek savaşçının bir de iyi kılıcı olmalıdır .’’ (Aliyeva, 2000, s. 22)

‘ ‘...O, burada üzerinde zırhlı elbise ile yatağına uzandı, kınından sıyrılmış kılıcını yanına koydu. Sabah erkenden beni uyandır .’’ dedi.

‘ ‘Kunnar’a, cesedimi Sigurt’la aynı yerde yakmasını söyleyin. Volsung benim sarayında gecelediği gibi Gram’ı da ikimizin arasına koysun. ’’

İskandinav Destanlar’ında Brunhilda, Atilla’nın kız kardeşidir, yani Hun’dur. Eğer kılıcın araya konması Brunhilda tarafından teklif olunsaydı, burada hiçbir tartışmaya gerek kalmayacaktı. Fakat ilginç olan, bunun yalnız Norveçli Sigurt-Volsung tarafından teklif olunmasıdır. (Aliyeva, 2000, s. 20)

Draugurlar doymak bilmez bir şekilde açtırlar. Bu durum onların tehlikeli varlıklar olmasına neden olan özelliklerindendir. Egils saga einhenda ok Asmundarberserkjabana sağısının 7.bölümünde anlatılan kılıç kardeşleri Aran ve Asmund’un hikayesinde görülebilir. İki yoldaş, biri ölünce diğerinin mezar yapısının içinde üç gün boyunca uyanık kalması üzerine yemin eder. Aran ölünce yeminin gereğini yerine getirmek üzere Asmund mezara girer. Mezara Aran’ın silahları, eşyası, bir şahin, bir tazı ve bir at konur. Asmund ilk gece şahini ve tazıyı yer. İkinci gece atı öldürüp parçalarına ayırır ve ağzından etin kanları aka aka onu yer. Üçüncü gece Asmund artık iyiden iyiye kendinden geçmiş haldeyken Aran onu kulaklarından yakalar, ancak Asmund kılıcını çekip Aran’ın kafasını keser ve onu yakalayarak küllerini savurur. (Aygün, 2014, s. 42)

Günün birinde, kudretli bir kral olan Gautlandlı Siggeir Signy’e talip olur ve nikah töreni tertip edilir. Haliyle, görkemli bir düğün yaparlar. Herkesin ortada yakılan ateşin çevresinde oturmuş düğünün keyfini çıkardığı sırada, harmani giyen ve yüzü kukuleta ile örtülü, tek gözlü yaşlı bir canavar çıkagelir. Kimse onu tanımasa da, bu adam Odin’dan başka ki olabilir ki? Yanında taşıdığı kılıcı kınından çekip ağacın gövdesine saplar. Kılıcı ağacın gövdesinden çekip çıkarabilenin ona sahip olabileceğini ilan eder. Ardından çeker gider. Konukların hepsi kılıcı saplandığı ağaç gövdesinden çıkarmayı dener ama yalnızca Sigmund bunu başarır. Kılıcı incelediklerinde, onun o güne dek görmüş oldukları en güzel silah olduğuna karar verirler. Siggeir onu Sigmund’dan satın almak ister. Ama Sigmund bu teklifi reddeder ve bu yüzden iki aile arasına kedi girer. (Ağaca saplı kılıç motifi, elbette Wagner’in Die Walküre’inde de yinelenmektedir. (R.I.Page, 2013, s. 127)

3.14.Türk Destanlarında Kılıç Motifi

Kılıç, Türklerde ve Moğollarda kutlu bir nesnedir. Ata kılıcı kuşaktan kuşağa emanet edilip evde saklanır. Yemin edilirken eğilip kılıç öpülür. Savaş Ruhı'nun simgesi sayılır. İskitlerde Kılıç Tanrının bir simgesidir. Gökten gelen kılıçlar en güçlü silahlar olarak kabul edilir. Yıldırım Tanrısı tarafından gönderilen kılıçların özünde yıldırımın özü vardır. Ölümsüzlük suyunu arayan Ural Han'a babası kıvılcımlar saçan elmas bir kılıç verir. Bu kılıcı yer vurunca su çıkar. Bazı kahramanlar taştan doğarken ellerinde kılıçları vardır. Bazen kılıcı suya vurunca suda yol açılır. (Bu motif Musa peygamberin kızıl denizi yarmasını akla getirir.) Bazen kılıç kahramanın canıdır ve yere düşürünce ölür. Aynı mantık Bayrak için de geçerlidir. Bayrak ordunun ruhudur ve yere düşürülmez. Tigin "Şehzade, Pren" sözcüğü de Tig/Tığ kelimesinden gelir ve kılıç demektir. Macarlara göre Attila Han'ın, Hadur adlı savaş tanrısının kendi döverek yaptığı kılıcını bulduğu söylenmektedir. Bazen bu efsane batı anlayışıyla birleşip Mars'ın kılıcı şeklinde anlatılmaktadır.

Burada öncelikle üzerinde durulması gereken konu, "Bâtın Kılıcı,"tahta kılıç" kavramlarında gizlenen ve bir savaş aracı olan kılıç motifidir. Ancak tahta kılıç çok yönlü bir simgedir. Yani "Anadolu İslâm"ında, "gönülleri fethetmektir" O dönemlerde fetih aracı kılıçtır. Fakat fetih aracı olan kılıç, baskı aracıdır, keser, doğrar, öldürür; çeliktendir, pahalıdır, devletlerin saldırgan evrenine ve beylere yaraşır. Ama tahta kılıç öyle değildir, savaşı değil, barışı simgeler. Tahta kılıç hem Kur'an'daki fetih çağrısını, istemini ulaştırır; hem de uzlaşma istemini. "Beylerin kılıcı zora yönelik çelikten, heterodoks dervişlerin kılıcı gönüllere yönelik tahtadandır" "Tahta kılıç savaşın değil, barışın simgesidir." Alevi/Bektaşilerdeki temel inanç ve bu inanç panteonundaki her şeye barışçı bir görünüm verir. Ancak, bu panteonda Tanrı'nın gökten bir melek aracılığıyla, Hz. Ali'ye cennetten gönderdiği, demirden yapılmış, fakat, "Demircilerin doğmediğine inanılan" zamanı gelince, anında hemen Hakk'ın emri ile uzayıp kısalan, adaletin, hakkın, barışın sağlayıcı görevlerini üstlenen Zülfikâr adlı kutsal kılıcın yanı sıra, bir de şeklen ona benzeyen, ama tahtadan yapılmış, barışı çağrıştıran simgesel, gizil güçlerle yüklü bir tahta kılıç daha vardır. İnanç panteonun kubbesinde asılıdır. Hz.Ali'nin Zülfikâr'ı onun şehadetiyle Necef deryasında sırlandı. "Hazret-i Şah'ın avazı turna derler bir kuştadır".

Bu açıdan Bektaşî velîlerinin ortak bir yanı da, tahta bir kılıca sahip olmalarıdır. Bu kılıçla, yerine göre ejderha ile yerine göre kâfirlerle savaşarak onları öldürürler. Hacım Sultan'daki kılıç: Ahmet Yesevî'nin ya da Lokman Perende'nin Hz.Muhammed'den on iki imamlar aracılığıyla kendilerine gelen ve onların da Hacı Bektâş'ın beline kuşattığı, onun dahi Hacım Sultan'ın beline bağladığı simgesel ve işlevsel bir barış kılıcıdır. Bektaşilik tarikatında bu kılıcın önemli ve simgesel bir yeri vardır. Hep Hacım Sultan adı ile birlikte anılır, kutsal bir eşyadır. Adıyla korku salar. Gerek toplumda, gerekse insanın gönlünde mânevî olarak hakkı, barışı, adaleti sağlayan, herkesin hakkını veren işte bu kılıçtır. Tamamen motifsel ve simgeseldir. Batınî güçlerin amacı devlette de hakkı sağlamaktır. Yanlışları, hataları düzeltmektir. Kimsenin hakkını kimsede bırakmaz.

Menâkıb-ı Hacı Bektâş Velî'de Hacım Sultan'ın meydan sakasının su katırını ikiye böldüğü kılıcın tahta bir kılıç olduğu yazılı değildir; ancak Hünkâr'ın Hacım'ın beline kuşattığı kılıcın tahta olduğu kesin ve açık biçimde her iki velâyetnâme'de de belirtilir. Bu olgu, yolak tarihi kadar eskidir. Ama unutmayalım ki, "Menâkıpnâmeler ya da Velâyetnâmeler tarih kitabı değildir, elbette ki tarihsel olaylar arasında her zaman sıkı mantıksal bağlar aranmaz. Önemli olan, olağanüstü söylencesel (mitolojik) olayların özündeki

gerçeği yakalamaktır.” O gerçek bazı bir tûmcede, bazı bir sözde, bazen de kitabın tûmünde gizlidir. Onu bulup çıkarmak araştıracının ve okuyucunun işidir.

“Çünkü tahta kılıç, dinsel törenin vazgeçilmez kullanım aracıdır. Hattâ Osmanlı’da zorla alınan kalelerde, Cuma günleri verilen dinsel söylevi, din adamı, çıplak tahta kılıca dayanarak okurdu. Bu eski Türk töresel inancını yerine getirmek için türbe de tahta kılıç sürekli asılı dururdu.”(Bozkurt, s.211).

Bu kılıcın motif olarak tarihi kaynağı, şamanist gelenek ve uygulamalara değin uzanır. Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarını anlatan ilk devir vekayinâmelerinde bile, böyle bir tahta kılıçtan söz edilir ki, bu Osmanlı devletinde Bektaşiliğin yerini ve etkisini sergileyip gösterir. Ama her şeye rağmen yine devlete egemen olan “Sünnî” görüşü taşıyan ekiptir, bürokrasi onların elindedir. Bu veliler, bulundukları bölgenin egemeni, beyi olur, hatta giderek Türkmenleriyle birlikte devlete egemen olur korkusuyla çeşitli yollardan, özellikle de besleyici vakıflarını sıkı denetleterek hep kontrol altında tutmuşlardır; hatta Orhan Gazi(1326-1362) Bursa’nın alınışından sonra onlara devlette hiçbir görev vermediği gibi, toplu halde bulunan Alevi Türkmenleri de dağıtma yolunu seçmiş, ganimetten onlara pay vermemiştir. Bu haksızlıkları gören Abdal Musa Sultan geri dönmek üzere Osmanlı ülkesini terk etmiştir. Velâyetnâmesinde Umur Beğ (1334-1348)’e gazi unvanı verilir, kızıl börtü takılır, çevresindeki alp-erenleri sevgiyle saygıyla karşılayıp bağrına basar, Hacı Sultan ve Abdal Musa Sultan’ın tahta kılıçlarının altından geçmeyi, böylece her iki sultana biat etmeyi Aydınoglu Gazi Umur Beğ inancı gereği onur saymış, onlardan mânevi yardım ve destek görmüş, iki ulu veliye bel bağlamıştır.

Tarikatta tahta kılıç, Hak devletinin adalet simgesi, hakkın, doğrunun tâ kendisidir.

Şamanların âyin yaparken kullandıkları âletlerden birisi de tahta kılıçtır. Şamanlar âyin yaparken vecd hâline getirebilmek için çaldıkları davuldan başka bir de tahta kılıç bulundurlardı ki şamanlar bununla kötü ruhlara karşı savaşırlardı. Yani tahta kılıç, şer kuvvetlerle mücadele için bir savaş aracı idi. Bektaşî menâkıbnâmelerinde tahta kılıcın, bu barışçı yönü, hak ve adalet arayıcı işlevleri, mânevi gücü açıkça görülür.

Örneğin Menâkıb-ı Hacı Bektâş Velî’de anlatıldığına göre, ülkelerini zapt ve yağma eden Bedahşan ahalisini şikâyet için Horasan halkından bir grup, Ahmet Yesevî’den yardım isterler. Ahmet Yesevî, nefes oğlu Kudbeddîn Haydar’ı Horasanlı müslümanlara yardım için gönderir. Fakat henüz on iki yaşında olan Kudbiddîn Haydar yenilerek esir düşer. Bunun üzerine Şeyh, hem onu kurtarmak, hem de Bedahşanlıları yenip bir ders vermek üzere Hacı Bektâş Velî’yi görevlendirir. Kendisini uğurlarken de beline bu tahta kılıcı kuşandırır. Bedahşan iline giden Hacı Bektâş, kâfirlerle savaşarak onları yener ve Kudbiddîn Haydar’ı kurtarır. Bedahşanlılar Hacı Bektâş’tan gördükleri bir takım kerâmetler sayesinde Müslümanlığı da kabûl ederler.

Tahta kılıçla ilgili bir menkîbe de Vilâyetnâme-i Abdal Musa’da geçer. Abdal Musa Sultan’ın kerâmetlerini gören Aydınoglu Gazi I. Umur Beğ, ona mürid olur. Zaten Gazi unvanını da kendisine o vermiştir. Abdal Musa kendisini Rumeli’ye fetihlere yollar ve yanına Kızıl Deli’yi (Seyyid Ali Sultan’ı) yoldaş eder, gitmeden önce Kızıl Deli’nin beline ağaçtan bir tahta kılıç kuşatır. Ama bu menakıp, Kızıl Deli Sultan Velâyetnâmesi’nde yoktur. Tahta kılıç her Alevi/Bektaşî ereni ile ilgili menkibe ve velâyetnâmelerde yer alan kutsal içerikli simgesel bir araçtır. Barışın kapısıdır.

Benzer bir olay da Sarı Saltık için anlatılır. Hacı Bektaş tarafından Rumeli’de Müslümanlığı yaymakla görevlendirilen Sarı Saltık, yola çıkarken Ulu Abdal ve Kiçi Abdal adındaki iki dervişini de yanına alır. Hacı Bektaş Sarı Saltık’a tahta kılıç kuşatıp savaşa öyle yollar. Sarı Saltık Kaligra denilen yerde ejderha ile savaşa tutuşur ve bu tahta kılıçla onun başını kesip, öldürür. Sarı Saltık’ın bu tahta kılıcından Saltıknâme’de sık sık söz edilir. Orada belirtildiğine göre, Sarı Saltık’ın kâfirleri “*hıyar mânendi doğradığı*” bu tahta kılıç, hurma ağacından yapılmış olup, bizzat Hz. Muhammed tarafından kendisine verilmek üzere Hızır Aleyhisselâm’a teslim edilmiştir. Görüldüğü gibi bu tahta kılıç, Hz. Muhammed ve Hızır Aleyhisselâm gibi iki İslâmî motif, bu şamanist unsuru İslâmîleştirmeye kâfi gelmiştir. Hacı Bektaş’ın tahta kılıç kuşattığı bir başka halifesi ise, Hacım Sultan’dır. Germiyan ilinde yerleşmek üzere icâzet alıp Sulucakarahöyük’ten ayrıldığı zaman, vaktiyle Ahmet Yesevî’nin kendi beline kuşattığı tahta kılıcı, bu kez kendi eliyle Hacım Sultan’ın beline kuşatmıştır. Her iki menkibe de, yani anılan iki velâyetnâmede de mevcut bulunmaktadır. Gül Baba’nın da Türk mücahidi ve bir Bektaşî alpereni olarak Budin’in koruyucusu sıfatıyla kavuğun da gül, belinde tahta kılıç taşıdığı bilinmektedir. Gül Baba’nın tahta kılıcından ilk bahseden Danimarkalı ünlü masalcı-yazar Hans Cristian Andersen olmuştur.

Hacım Sultan’a ait bu menkabe, Gelibolu’lu Mustafa Âli’nin tesbit ettiği “*Emir-i Çin Osman Menkâbesi*”nin bir bölümüne çok benzemektedir. Orada Hacı Bektaş yerine Ahmet Yesevî, Hacım Sultan yerine Emir-i Çin Osman vardır ve olay Anadolu’da değil, Türkistan’da geçmektedir. Emir-i Çin Osman bu kılıçla Çin’de bir ejderhayı öldürmüş ve Müslümanları onun şerrinden kurtarmıştır. Şeyh Bedreddin’in de tahta kılıç kuşanan bir müridi olduğu velâyetnâmesinde yazılıdır. Heterodoks dervişlerde bu tahta kılıcın bulunduğu dair birçok belge vardır.

Görüldüğü gibi, tahta kılıç hemen hemen 13. ve 14.yy.’larda yaşamış ve bir kısmı ilk Bektaşîler arasında kabul edilen şahısların hemen tümünde vardır. Onların velilik yönlerinin yanı sıra bir de gazilik taraflarının olduğu, kâfirlerle savaşarak mücadele ettikleri de bir gerçektir. Bunların birçoğunun ilk dönem Osmanlı fetihlerine katılmış kişiler olduğu bugün hepimizce bilinmektedir. Zaten ilk dönem bazı anonim Osmanlı tarihlerinde de hudut boylarında savaşan derviş gazilerin tahta kılıçlı oldukları zikredilmektedir. Böyle bir anonim tarih olan *Tevarih-i Âl-i Osman*’da anlatıldığına göre, Menteşe taraflarında bir *üryan derviş* bütün o havaliyi elindeki tahta kılıçla fethetmiş, halkın bir kısmını öldürüp bir kısmını da Müslüman yapmıştır. O devirde bu şekilde hudutlarda savaşan ve isimleri yazıya geçmemiş daha pek çok dervişin bulunduğu söylenebilir. Tahta kılıç âdeti bunların simgesi hâline gelmiştir. Kezâ Kırıkkale yakınlarındaki Hasandede beldesinde yatan Hasan Dede adlı ozan-evliyanın hakkında şöyle bir menâkıp anlatılır: “Bir gün Hacı Bektaş’a kendinden sonra büyük bir mürşidin gelip gelmeyeceği sorulur ve o geleceği cevabını verir. Bu mürşidin alâmeti söz konusu olduğunda Hacı Bektaş, önünde duran tahta kılıcı göstererek “gelip bunu alacaktır” der. Balım Sultan zamanında Hacı Bektaş dergâhına günün birinde bir zat gelir ve doğruca kılıca yönelir. Bu gelenin haber verilen zât olduğunu anlayan Balım Sultan, tahta kılıcı ve diğer emanetleri ona verir. Bu zât, Beğdili boyuna mensup meşhur Karpuzu Büyük Hasan Dede’den başkası değildir.

Yukarı bölümlerden buraya değin sunduğumuz kanıtlar tahta kılıcın bir mürşidlik belirtisi(alâmeti) olduğunu, ancak mürşid olanların tahta kılıç taşıyacaklarını gösterir. Menâkıplara göre Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî, Hacım Sultan, Kızıl Deli(Seyyid Ali) Sultan, Abdal Mûsâ Sultan, Otman Baba, Gül Baba, Saru Saltuk ve Sûcâeddin Sultan gibi erenlerin tahta kılıcı, Hz. Ali’den onlara intikal etmiştir, tarikatte buna inanılır. Nitekim XVII. yy. Bektaşî ozanlarından Gedâ Muslu bir nefesinde tahta kılıçla Zülfikâr’ı örtüştürür. Erenlerin ellerinde bulunan tahta kılıcın, Zülfikâr olduğunu şöyle açıklar:

Erenler serveri ol sırrım Ali

Serçeşme olmuştur Urumeli'ne

Ağaçtan Zülfikâr ol gerçek velî

Evvel tekbir aldık pîrin beline

Kolu Açık Hacım Sultan, Hazreti Pir'in üçüncü ulu halifesidir. Hz. Pir'in verdiği bâtın kılıç(tahta kılıç) ile terbiye edici olarak üstlendiği mânevi görevi ödünsüz yerine getirmeye çalışmış, doğru yol (*sıratü'l-müstakîm*) gitmeyenlerin terbiyecisi olmuş, çok güçlü er, gerçek sever, can gözü açık, mânevi basamakları bir bir atlayarak yükselmiş, çok yüce bir derviş payesine ulaşmıştır. Tarihçi rahmetli Baki Öz, tahta kılıcın türbede değil, tekkede olduğunu ve dinsel törenin vazgeçilmez kullanım aracı olduğunu yazar. Tahta kılıç güvence simgesidir.

Tahta kılıç motifi Türklerden Rumlara da geçmiştir. Nitekim tahta kılıçla ilgili ilginç bir Rum efsânesi, 1894 yılında yazılmış, "*Constantinopolis Folkloru*" adlı bir yapıtta yer almaktadır: "Costantinopolis (İstanbul) kenti Türkler tarafından kuşatıldığı zaman Tanrı, Bizans'ın son kayseri Constantin Palailogolos'a bir tahta kılıç vermesi için bir meleği görevlendirir. Meleğin aracısı Agapios adlı bir ermiş kişidir. Ermiş Agapios derhal saraya koşar: "İmparatorum, Tanrı Türkleri yenmen için bu kılıcı gönderdi" der. Constantin bu kılıcın tahtadan yapılmış olduğunu görünce çok kızar ve hiddetle: 'Bende Süleyman'ın babası Muzaffer Davut'un 40 cubit uzunluğundaki eşsiz kılıcı var. Bu tahta kılıçla nasıl savaşıyım?' der ve Agapios'u huzurundan kovar. Agapios büyük bir üzüntüyle Sultan Mehmet'e koşar. Tahta kılıcı ona takdim eder. Sultan Mehmet memnuniyetle kabul eder. Beline bağlar. Bu tahta kılıç sayesinde Constantinopolis'i fetheder. Ermiş Agapios ise İslâmiyeti kabul ederek Müslüman olur."

Hacım Sultan; sürekli olarak dünyaya başka açılardan bakmış büyük bir zâttır. O gizli bilgiye ve gizli güce sahip olduğu için, bu dünya ve öteki dünyadaki asıl hakikatı sezip kavramıştı. Bu kavrayış nedeniyle de, gerçek *varoluşa* yani Tanrı'ya ulaşmıştı.

Elindeki tahta kılıçla insanlara dönük, diğer yönüyle de –hırkasının altında- kendi içine dönüktü. Akıllamaz ve amansız içsel (bâtınî) uğraşısında, dingin yaşayan, ödünsüz bir etik savaşçısıydı. Hakkın, hakikatın, doğruluğun ve dürüstlüğün koruyucusu ve gözcüsüydü.

Acaba Hacım Sultan ve benzerleri, kimsenin bilmediği gizli bilgiye(ilm-i ledûn) sahip, birer Müslüman doğu emanetçileri miydi? Neyin peşi sıra koşuyorlardı? Kimlerden neyi gizliyorlardı? Neyi elde etmeye çalışıyorlardı? Onların bilgileri neydi? Elbette tüm bu sorular yanıtlanması çok zor sorulardır. Ama şu bir gerçek ki o bir örnekti.

Bu sorulara ancak ilm-i ledûn(Tanrı Bilimi) bilgisine sahip olanlar doğru yanıt verebilir. Çünkü Tanrı Bilimini(ilm-i Ledûn) "Yeryüzünde her ağaç, her dal kalem olsaydı/Denizler, yedi deniz bir araya dolsaydı/Böylece Hakk sözleri/Yazmakla tükenmezdi. "). Bu âyette geçen (Hakk sözleri) ilm-i Ledûn'ü ifade eder ki, bu ilmin sınırı ve sonu yoktur. Allah bilgisidir. Tasavvuf, bu ilmin derinliğine inmeyi, sözlerin gizini çözmeyi, kişileri aydınlatıp bilgilendirmeyi ve gerçeği aramayı görev bilir.

Özetlersek; nasıl fütüvvet anlayışında Hz.Ali'nin kılıcı Zülfikâr; doğruluğun, adaletin, hakkın simgesi ise; Bektaşî inancına göre de, Allah'ın aslanı Hz. Ali'ye Hz. Peygamber tarafından adaleti temsil etmesi için verilmiş olan tahta kılıç da, tıpkı Zülfikâr gibi, terbiye edicidir, doğru yolda gitmeyenleri terbiye eder, yol gösterici bir mürşittir. Hoşgörünün

inşasında önemli bir işlev yüklenmiştir. Adaleti temsil eden tahta kılıç, aynı zamanda anlaşmazlıkları karşı tarafa karşılığundan fazla zarar vermeden, barış yoluyla çözmenin, gerçekçiliğin, yiğitliğin, şer güçlerle savaşımın simgesi de sayılır. Bu, bireyi mutlu kılmayı amaçlar, bunun için keser, bunun için kullanılırdı. Şunu unutmayalım ki, Hacım Sultan'ın tahta kılıcı şu hadis-i şerifte istenen işlevleri yerine getiren bir kılıçtı:

“Hak bu kim lütf-i Hakdürür sultan, Zıll-i Yezdan, niyaz-ı emn-ü enam. Nass-ı kat-i eğerçe Kur’ân’dır: Kat’eden zıllmü tiğ-i sultandır.”

Yani *“Gerçek olan şu ki, sultan, Tanrı’nın lütfudur, gölgesidir. Güvenlik ve aman isteyenlerin muhtaç olduğu kimsedir. Anlamı kesin olan Kur’ân’olsa da zulmü kesen de sultanın kılıcıdır.”*

Hacım Sultan, elinde tahta kılıcı, tüm erenlerle birlikte artık ebedi Miraç’ta Tanrı’nın Divan’ında O’nun buyruklarının bir kısmının infazını yapmaktadır, çünkü o, Tanrı huzurunda, Allah Divanı’ndadır. Hak, özgürlük ve insanlık düşmanlarıyla bitmez-tükenmez bir savaştadır. Onun tahta kılıcı, böyle bir savaşta zaferin, iyiliğin, güzelliğin, dürüstlüğün, doğruluğun, gerçeğin ve barışın simgesidir. Cihana iletilmesi istenen gerçek-hümaniter evrensel mesaj da budur. Tahta kılıç bu mesajın bayrağı üzerindeki bir işarettir, onu yükseslere taşıyan bayrak direğidir. Güç Tanrı’nındır, velisi eliyle kullanılır. (Özmen, 2009, s. 129,132)

3.15.İskandinav Destanlar'ında Keçi Motifi

Oden'in Heidrun isimli bir keçisi vardır. Yggdrasil'in yapraklarını yer. Memelerinden şarap ve bira gelir. (Gürgün, 2011, s. 146)



Valhalla. Solda keçi Heidrun, ortada üstte yaban domuzu Schrimnir

Valhalla, tanrıların diyarı Asgard 'da bulunan geniş ve kocaman bir kabul salonudur ve Odin tarafından yönetilir. Burada Odin, savaş esnasında kahramanca savaşıp ölenlere bir ziyafet hazırlar ve onlarla beraber bu eğlenceye katılır.

Valhalla, eski Nordik dilindeki Valhöll kelimesinden türer. “Katledilenlerin/Maktullerin Salonu” demektir.

Huzurlu bir şekilde ölenler Valhalla'ya gelemazler. Ayrıca doğum yaparken ölen kadınların da Valhalla 'ya kabul edildiği de söylenir. Kadın veya erkek fark etmeksizin, savaşta ölen herkes Valhalla 'ya girmeye hak kazanır. Savaş meydanında ölenlere Einherjar denir ve Valkürler (savaşçı bakireler) tarafından at sırtında büyük salona taşınırlar.

Ziyafette yemek olarak yaban domuzu Schrimnir'in eti ikram edilir ve bu domuzun eti salondaki herkes ama herkes için yeterlidir. Bu yaban domuzu her sabah pişirilmesine rağmen, her gece tekrardan bir bütün haline gelir. Savaşçılar, içecek olarak keçi Heidrun'un sütünden yapılan bal şarabından bol bol faydalanabilirler.

İskandinav mitolojisinde tanrı Thor'un arabasını iki keçi çeker. Tanrı acıktıkça bu keçileri kesip yemektedir. Sonra onları yeniden canlandırıp arabasına koşturmaktadır.

Keçilerin yeniden canlanabilmeleri için, deri ve kemiklerine el sürülmemesi gerekmektedir. Tanrı Thor yine bir aksam vakti, bir köylünün evinde konaklarken, evin oğlu bu durumu bilmediği için l keçi kemiklerinden birinin iliğini emer. Tanrı, keçisi sakat kaldı diye bu olaya çok öfkelenir ve keçilerini köylüye bırakıp, köylünün oğullarına arabasını çektirmeye bağlar. Ziyafet çekmedikleri zamanlardaysa birbirleriyle savağıp, dvğerek eğlenirler. Her gün atlarını meydana doğru sürüp birbirlerini parçalara ayırana kadar kavga ederler. Boğ zaman aktiviteleri bu şekildedir, ancak yemek zamanı geldiğinde herkesin yaraları iyileğir ve hepsi Valhalla'ya ziyafet çekmeye geri döner. (Nordiksimit, 2016)

3.16.Türk Destanlarında Keçi Motifi

Dağ keçisi / elik, Türkler tarafından kutsal sayılan bir hayvandır. Emel Esin, kaynaklara dayanarak dağ keçisi ve geyik motiflerinin, MÖ 1000 yılda Avrasya’da yaşayan bütün göçebe boyların (Sibiryada dâhil) ongunu olduğunu söylemektedir. Tunçtan yapılmış küçük keçi heykellerinin kemer tokalarında bulunduğunu; at takımlarında, levhalarda, alpların mezar taşlarında, halılarda, bayrak direklerinin tepesinde hep dağ tekeleri ve geyiklerin ayakta veya diz çökmüş olarak tasvir edildiğini bildirmektedir. Bu motifin doğudan batıya doğru göç ettiği hemen hemen kesindir. Köktürk kağan sülalesinin damgası da dağ keçisidir.

Alyılmaz’a göre Türk kültüründe keçi; yüceliği, erişilmez yerlere erişebilirliği, bağımsızlığı, özgürlüğü, kararlılığı, asaleti, cesareti sembolize etmektedir ve Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi olduğuna inanılmaktadır. Türk kültüründe Kağan’a bağlılığı belirtmektedir. Bu yüzden binlerce yıldır Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Ayrıca Türklerin kullandığı en yaygın ve en seçkin Türk damgalarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazı ve alfabe şekillenmeden önce Türkler; Moğolistan ve Sibiryadan başlayıp Asya’nın tamamı ve Avrupa’nın ortalarına kadar yaşadıkları yerlerdeki bazı kayaların üzerine şekiller çizmişlerdir. Bu şekillerden birisi, hatta en fazla kullanılanı da dağ keçisi / elik figür / resmidir, denilebilir.

Türk tarihinin en önemli belgelerinden birisi olan Orhun Yazıtları’ndan ‘‘*Kültiğin Yazıtı*’nın üst kısmında açık bir biçimde dağ keçisi / elik damgası bulunmaktadır:

Dağ keçisi /elik damgası Orhun Yazıtları’ndan sonra yazılan Asya ve Avrupa’da bulunan kitabe ve kaya üstü yazılarında çok geniş bir coğrafyada, karşımıza çıkmaktadır¹⁴. Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan’da en fazla rastlanılan kaya üstü figürlerinden birisi dağ keçisi /elik’tir.

3.17.İskandinav Destanlarında Dini Motifler

Ölüm Şekilleri

İskandinav dünyasına ait tarihi ve edebi kayıtlarda rastlanmakta olan tekne gömüsü, yakma, taş yığma, Hristiyanlık dönemi mezarlıkları gibi çok çeşitli ölü gömme adetlerine karşılık sagalarda çoğunlukla Tümülüs tarzı mezar odalarına rastlanır. Bunlar, üzeri tahta ile kapatılan taş bir odanın üstüne toprak yığılmasıyla ortaya çıkan mezar yapılarıdır. Ölülerin ve yaşayanların arasına bir sınır çekmek amacıyla bu mezar yapısının çevresinde bir ateş yakılır. Grettir sağasında Grettir, Yaşlı Kar için yakılmış bu tür bir ateşi görmüştür.

İskandinav evreninde ölü beden bir kez mezara girdi mi dünyevi ölçülerden farklı bir canlılık ve güç kazanacağına inanılır ve mezar yapısına bir ev, ama ölünün evi gibi muamele edilir. Mezarda aynı zamanda hatırı sayılır değerdeki hazineler de mezar sunusu olarak ölülerin ayakları dibinde gömülüdür. Ölüler, sagaların dünyevi evler şeklinde tarif ettiği mezarlarında mallarını kiskançlıkla gözetir. Buna karşılık ileride göreceğimiz üzere aptrgangların mezarlarında böylesi bir zenginlik yoktur ve savunma değil saldırı halindedirler. Ayrıca diğer draugur türlerinin aksine mezarlarından uzaklara gidebilen canlı cesetlerdir – ki zaten birebir kelime anlamı da ‘‘geri yürüyen/dönen’’dir. (Aygün, 2014, s. 38)

Laxdaela sağasında Hallbjörn, Grettir sağasında Glamrve Floamanna sağasındaki erkek ve kadın; bu dört örnekte ölüm şekilleri farklıdır: Sakatlayıp denize atma, yakma, kellesini uçurma gibi. Fakat hiçbirinde draugurun üstesinden gelmek için yeniden gömme yoluna gidilmez. Bunun yanında her örnekte de draugurlarla boğuşulur; öyleki Floamanna sağasındaki kadınla bile. (Aygün, 2014, s. 43)

3.18.Türk Destanlarında Dini Motifler

Ölüm Şekilleri

Türk destanlarındaki ölümden sonra dirilme motifinde süreç, bir şekilde diriltiren kahramanın misyonunu tamamlaması, yani intikam alması ve eşzamanlı olarak da olgunlaşması şeklinde işler. Bu metinlerde olağanüstü güçlere sahip kahramanın ölümü ve ölüm-sonrası da olağanüstü şekilde gerçekleşmektedir. Kahramanlar yakınları, arkadaşları ya da düşmanları tarafından hileyle öldürülür. Buna karşılık destanın başından itibaren bir misyon üstlenen kahraman, bu misyonu tamamlamadan mutlak anlamda ölmez; dolayısıyla öldürülse bile yeniden dirilitir. Ölümün kendileri için bir son olmadığı bu kahramanlar intikamlarını alma ve dünyaya adaletle ve iyilikle nizam verme göreviyle tamamlanmıştır. (Aygün, 2014, s. 44)

Tanrı'nın inayeti, kendi yakınlarının ya da sadık hayvanlarının büyü sınıfına girecek uygulamaları eşliğinde diriltmek için öldürülen kişilerin kemikleri ve çeşitli kutsal sıvılar kullanılır; zira Altay Türklerinde genelde kişinin canının kemik ya da kemik iliğinde saklı olduğuna inanılır. Bu yüzden canın yok edilmesi için kemiğin muhakkak yakılması gerekir. Altay Buuçay destanında, Aralay ve Şaralay'ın yakmak için Altay Buuçay'ın kemiklerini araması, ama bulamadan geri döndüklerinde yaktıkları yalanını söylemeleri buna örnektir. Bu olay, Altay Buuçay'ın sadık yardımcılarının kemikleri bulup birleştirerek onu canlandırmasıyla sonuçlanmıştır. Eşleri, hayvanları ya da tanrısal güçler tarafından bu şekilde yeniden hayata döndürülen kahramanlar mücadelelerinde başarılı olduktan sonra ömürlerinin sonunu yurtlarında geçirirler.

Bu konuda örnek gösterilebilecek bir diğer destan, Altay Türkleri arasında yaygın olan Kögüdey'dir. Kögüdey'in oğlu Kuskun Kara, Kan-Kere isimli kuşun iki yavrusunu yedi başlı Ceek-Cılan'dan kurtarmıştır. Daha sonraki zamanlarda Kuskun Kara bacanakları tarafından öldürülür. Bunu duyan Kan-Kere, kutsal su ile kahramanı diriltir. Kuskun Kara yeniden hayata dönünce kendisini öldürenlerden intikamını alır. (Aygün, 2014, s. 44)

İskandinav destanlarındaki gibi draugurların ölümleriyle benzerlik taşıyan, sadece kendi silahlarıyla öldürülen, ölümden sonra dirilen kahramanlar da vardır. Er Samır destanında Kara Bökü'yü öldürmeye çalışan kahraman bunu başaramaz; kanı yeryüzünü kaplamış, ancak ölmemiştir. Kara Bökü bunun üzerine kendi çelik bıçağını verir ve Er Samır onu ancak bununla öldürebilir. Kozı Körpeş-Bayan Sulu destanının Altay Türk varyantlarından olan Kozın Erkeş destanında ise Kodur Uul, KozınErkeş'i, kılıcıyla öldürmeye çalışır; ama kılıç paramparça olur. Kozın Erkeş bunun üzerine kendi sarı saplı elmas bıçağını verir ve Kodur Uul, Kozın Erkeş'i ancak bununla öldürebilir. (Aygün, 2014, s. 46)

Türk destanlarında dirilenlerin bahadırlar olduğu görülüyor, İskandinav sagalarında dirilenler ise bir anti- kahraman kimliğindedir; iki koşut motifte de dirilenler-kahramanca ya da iblisçe-dünyaya öngörölmüş bir düzen kazandırma ve görevini tamamlama güdüsü sürecinde ve dirildikten sonra büyü uygulamaları yaygındır; dirilme, fiziki ve manevi olarak üst-insan özellikleri kazandırır; öte dünya ve yaşayan dünya ile ilişkili olan bu kişilere sürecin bir aşamasında özel mezar tahsis edilir; Türk destanlarında kahramanın ölümüyle kaos oluşurken sagalarda anti-kahramanın dirilmesiyle kaos oluşur, ancak her iki durumda da merkezdeki bu karakterler yaşamın düzenli döngüsüne yön vermiş olur. (Aygün, 2014, s. 47)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İskandinav Destanı ve Türk Destanlarının Kahramanlık Özellikleri

İskandinav Destanlarındaki Kahramanlık Özellikleri

4.1.Kökenleri

Mitlerde, yalnızca tanrıları etkileyen olayları (Baldr mitinde olduğu gibi) ya da tanrılar ile – devler, iblisler, cüceler gibi-diğer doğaüstü yaratıklar arasındaki fırtınalı ilişkileri anlatılmaktadır (tıpkı Idunn'un kaçırılışı öyküsünde olduğu gibi). Fakat örneğin, Odin savaşıyla ilgilenir ve onlara ihanet etmek yerine yardım ederdi. Kozmik yaratılış ve yıkım öykülerindeyse, tanrılar ile insanlar kaçınılmaz olarak ilişki halindedirler. Diğer hususlar göz önünde bulundurulacak olursa, mitlerde tanrılar ile insanlar arasında çok az ilişki kurulmaktaydı. (Page, 2013, s. 121)

İskandinav efsaneleri, Nazım Edda'da yer alan bir grup kahramanlık şiirinde anlatılmaktadır. Grup olarak görünseler de, tarihleri ve biçimleri açısından geniş bir farklılık göstermektedirler. Kimisi muhtemelen Viking çağının ilk yıllarında, kimisi ise on ikinci yüzyılda kaleme alınmıştır. Kimisi, karşılıklı konuşmalar vasıtasıyla yer yer kesilen öyküleyici bir çerçevede kaleme alınmış yalın dizelerden oluşmaktadır. (Page, 2013, s. 125) Diğerleri, aralara nesir tarzında anlatılar serpiştirilmiş olan öykü ve konuşma dizelerinden oluşmaktadır ve bu dizeler ile nesir tarzındaki ilişki tartışmalara sebep olmuştur ve gerçekten de ihtilaflı bir konudur. Yine, kimi şiirler, geçmişte yaşanmış olayları anımsayan kişilerin ağzından ve bakış açısından birtakım öyküler anlatılmaktadır. Fakat bütün bu farklılara rağmen, bu öyküler içerik ve konu birbirlerine oldukça benzemektedirler: Bu öykülerde anlatılan olaylar, genellikle, zalim yaradılışlı krallar tarafından sürdürülen ve gaddarlıkta onlardan aşağı kalmayan kadınlar tarafından adeta çanak tutulan, azılı kan davalarıdır. Bu krallar genellikle kibirli, paragöz, şan şöhret sevdalısı olan ve korkak görünmek istemeyen kişilerdir. Öykülerin genel havası ise pagandır. (Page, 2013, s. 126)

4.2.Aesir, Vanir Ve Diğer Krallar

İskandinav mitlerinde iki tanrı toluluğu vardır: Aesir ve Vanir. Ass sözcüğü, ‘tanrı’ anlamına gelen Germence bir sözcükten türetilmiştir. Sözcüğün Gotik çoğul hali Latince bir metinde asnis olarak ve ‘yarı tanrılar’ anlamına gelen semideos şeklinde tercüme edilmiş haliyle geçmektedir. Vanir ise daha sorunlu bir sözcüktür. Bu sözcük eski İskandinav dillerinde ‘dost’ anlamına gelen vinr ve Latince ‘aşk tanrıçası’ anlamına gelen Venüs sözcükleriyle ilişkilendirilmektedir. (Page, 2013, s. 47)

Vanir tanrılarının, insanoğluna genellikle hayrı dokunmaktaydı. Dumezil onları ‘sağlık, gençlik, doğurganlık ve mutluluk ‘ tanrıları olarak görmektedir. Ayrıca ikiz tanrılardan söz eder. Sözüünü ettiği bu ikizler Freyr ile Freyia’dır. 1.yüzyılda yaşamış olan Romalı tarihçi Tacitus, Kuzey Denizi’ne komşu Germen kabileleri tarafından tapınılan bir tanrıçanın varlığından söz etmiş ve kendisinin ‘Toprak Ana’ olarak yorumladığı Nerthus dendiğini bildirmiştir. Bu tanrıça, takipçilerine huzur ve bereket ihsan etmekteydi. Niord, İskandinav kaynaklarında, zenginlik, bereket, ticaret ve balıkçılık tanrısı olarak geçer. Freyr ise elverişli hava koşullarının vesilesidir; dolayısıyla, üretim, huzur ve refah tanrısıdır. (Page, 2013, s. 50)

Kayıtlarda yer alan en ayrıntılı Vanir miti, Freyr’in dişi bir dev olan Gerd’e duyduğu tutkuyu anlatan bir aşk öyküsüdür. Şehvet ve bereket tanrısına yaraşır nitelikteki bu öykü, bir Edda şiiri olan ve ‘Skinnir’in Yolculuğu’ anlamında gelen For Skirnis’te anlatılır. (Page, 2013, s. 52)

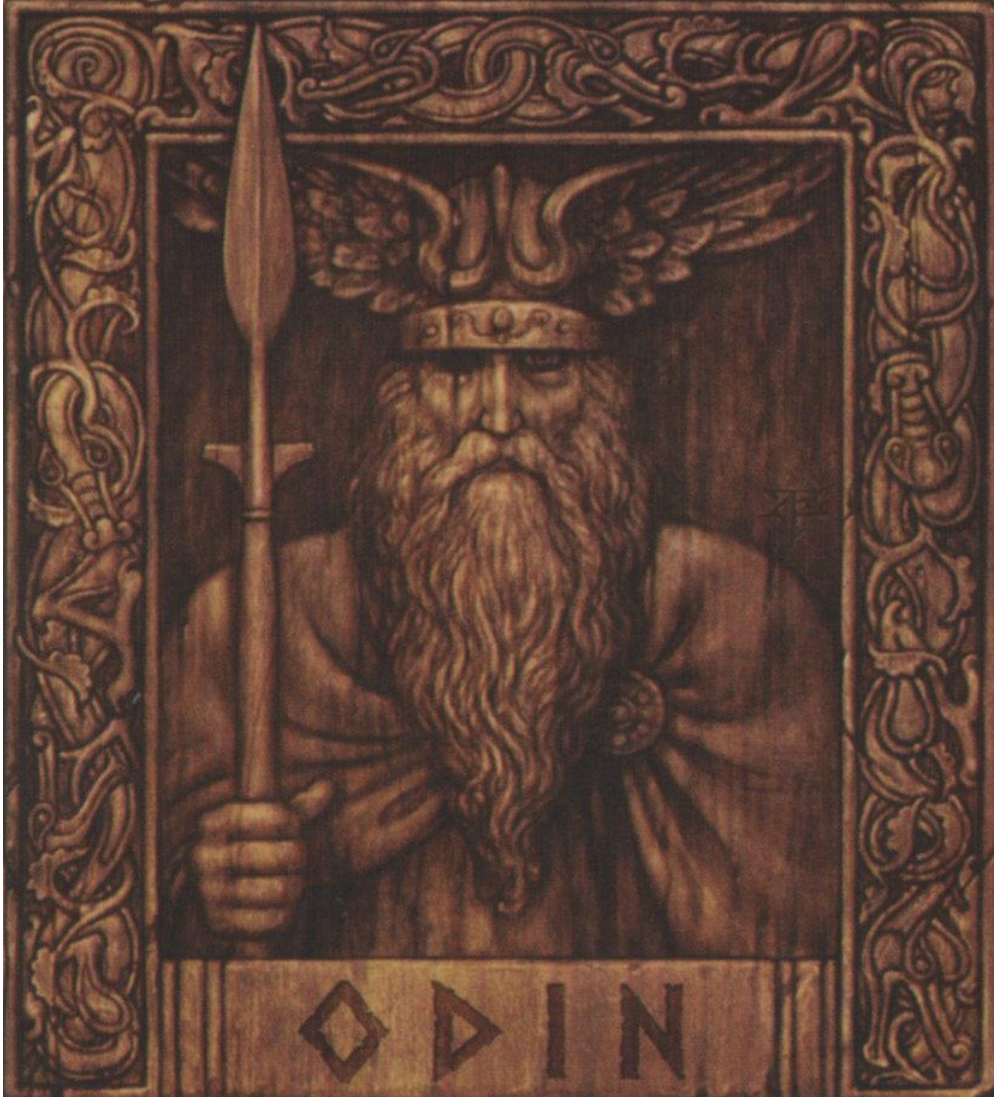


Freyr

4.3.İskandinav Destanındaki Kahramanların Özellikleri

- 1) Savaşçıdır. Muharebe esnasında komutan kral/bey dahi en önde çarpışır ve düşman saflarında ciddi bir bozgun yaratır. Silahtan olurlarsa birbirlerine tekme tokat girerler. Savaşçılık öylesi bir meziyettir ki bir Viking yaşlandığı ve yatağında öleceğini anladığı için inlemiş ve kralından ufukta görünen savaşta cehpe görevi istemiştir. Metinlerde sözü edilen birçok beyin ön saflarda çatışırken öldüğüne ilişkin çok sayıda değinme vardır. Bu yiğitlik paradigmasının içine, kendisinden habersiz malını yağmaladığı adamın karşısında korkak durumuna düşmemek için geri dönüp mal sahibi adamı ve maliyetini yakmak gibi ilginç tutumlar da girer.
- 2) Hukukçudur. Düzen kurucu ve koruyucudurlar. Yapıca ve işlevce Türk dünyasının kurultayına benzerlik arz eden yıllık büyük althing toplantısı ve bunun yanında toyla eşleştirilebilecek küçük şöenler, düzenin sağlanmasında ve pekiştirilmesinde işlev taşırlar. Yağmacılık hukuksuzluk değildir. Yanık Njall'ın Sagası başkahramanlarından Njall'ın şu sözü bir istisna değildir. ‘‘Ülkemiz yasalar üstüne kurulacaktır, yasadırlıksa yıkım getirecektir.’’ Saga kahramanlarında düzen kuruculuk ve kendi algıladıkları kozmosu dengeye kavuşturmak, sık rastlanan bir karakter özelliğidir.
- 3) Endamlıdır. Çoğunlukla çok iri, uzun, görkemli bir figür olarak resmedilirler. ‘‘Hiç kimselere benzemeyen dev gibi ‘‘ adamlardır (Egil: 25.bölümdeki Skallagrim ve yoldaşları) . Egil 27’de Kveldulf bir güç patlaması yaşar ve hemen arkasından gücü normal insanların bile altına indiğı için yataklara düşer. Egil:30’da Skallagrim, dört kişinin kaldıramadığı büyüklükte bir taşı denizin dibinden çıkarıp o taşla birlikte evine geri döner. Egil’in kendisi üç yaşındayken altı yedi yaşında gösteren, her açıdan hızlı gelişme gösteren bir kimsedir. On iki yaşına geldiğinde o kadar güçlenmiştir ki savaş oyunlarında rakibi yoktur. Nihayet yetişkin çağında dev kadar iri bir kimse olarak tarif edilmektedirler. Sonradan açılan mezarında bulunan kemikleri normal insanlarınkinden çok daha iridir. Öyle ki, test etmek için baltayla kafatasına vurmuşlar, fakat birkaç çizik dışında hiçbir zarar verememişlerdir.
- 4) Ozandır. Güzel saçlı Harald’ın saray hiyerarşisinde ikinci sıradadır. Ozanlık yeteneğı, idam suçunun bağışlanmasına bile vesile olabilir. Şiir ve şair ile el ele ilerler. Şiir düzen şair, hasta başladığı boylamanın sonunda tamamen iyileşebilir. (Akgün, 2012 , s. 5-6)

4.4.Tanrı Odin



Odin kelimesi ‘Her Şeyin Babası’ anlamına gelen Alfaör diye adlandırılır ama ona ‘Katledilmişlerin Babası’ (Valfaör), ‘Asılmışların Tanrısı’ (Hangaguo) , ‘Esirlerin Tanrısı’ (Haptaguo), ‘Yüklerin Tanrısı’ (Farmaguo) da derler ve Kral Geirrod’a yapmış olduğu ziyaretler sırasında Odin kendisinden bahsederken çok farklı ad kullanır. Grimnismal şiirinde de Odin’in adlarının listesi alıntılanır:

Kendime Grim derim ben,

Ve Ganglari,

Herian, Hialmberi,

Thekk, Thirdi,

Thunn, Unn,

Helblindi, Har,

Sann, Svipall,

Sanngetal

Bu liste bu şekilde on altı dizeden oluşmaktadır. İsimlerden Grímr genellikle ‘maskeli’ ya da ‘kukuletalı’ olarak yorumlanmaktadır. Heiran, ‘ordu’ anlamına gelen herr adıyla bağlantılıdır. Hialmberi, ‘miğfer’ anlamına gelen hialmr sözcüğünü barındırır. Har adının ‘yüce’ anlamına gelir ama alternatif bir etimoloji bu sözcüğün ‘kör’ anlamına geldiğini kabul eder; yine de bu sözcük kanıtlanmış değildir. Svipall , ‘uçarı’ ve ‘yanardöner’ anlamlarına gelen svipull sıfatıyla bağlantılıdır. Diğer dizelerde ise ‘kışkırtıcı’ (Hnikarr), ‘zayıf gözlü’ (Bileygr), ‘ateş gözlü’ (Baleygr) , kör gözlü (Blindi) gibi anlamlarına gelen adlar yer almaktadır. Bu adlar, Odin’in farklı yönlerine ve yapıp ettiklerine işaret ederler: Savaş tanrısı, zafer getiren tanrı, büyü tanrısı, kötü tanrı, dehşet verici ve müthiş tanrı, rüzgara hükmeden tanrı, çatal dilli tanrı. (Page, 2013, s. 62)

Odin’in, erkekliğine bozukluk getirecek bir uğraş olan Seior ile uğraşması, akla hemen lalkr adını getirebilir. Onun kılık değiştirip yolculuklara çıktığını anlatan birçok öykü, Grímr ve Siohottr adlarını açıklayabilir. Bileygr, Blindi ve belki de Har gibi adlar, bilgeliğin ve sağduyunun kaynağı olan Mimisbrunn kuyusundan bir yudum su içebilmek uğruna gözlerinden birini rehin bırakan Odin’in tek gözlü olduğunu anımsatmaktadır. (Page, 2013, s. 63)

Savaşla ilgili şeyleri ve zırhları anımsatan adlar, savaş tanrısını, büyük savaşçıların hamisini, Eric Bloodaxe gibi en büyük savaşçıları kendi ordusuna katan tanrıyı akla getirir. Ama Odin sırf bu uğraşısı yüzünden, aynı zamanda vefasız, yanardöner ve uçarı birisi olarak da kendisini gösterir. Büyük savaşçılara savaş sırasında bir süre destek olur ama sırf Valhalla’da kendisine yarenlik edebilsinler diye onların öldürülmelerine izin de verir; böylece onlara ihanet eder. Gerçekten de, ihanet, birçoğu Odin’i kendi kişisel tanrısı olarak bellemiş olan Vikinglerin yaşamlarının bir parçası olduğu kadar, Odin’in kişiliğinin de bir parçasıdır. (Page, 2013, s. 64)

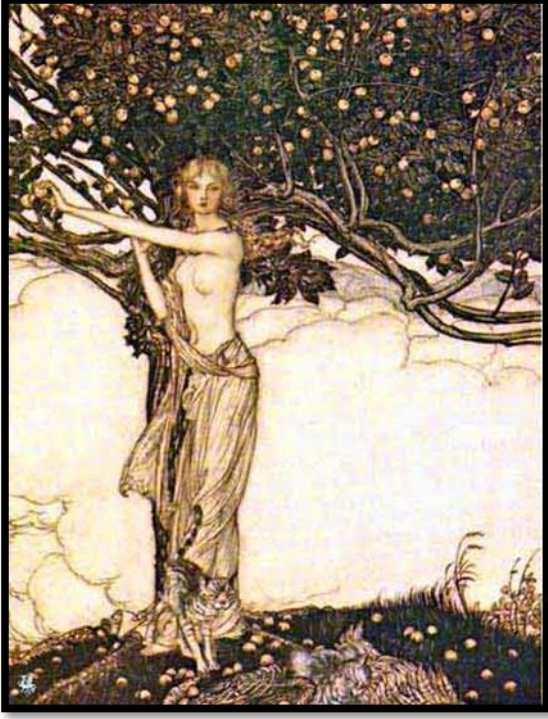
Odin bilgelik tanrısı olarak da bilinmektedir. Odin, kendisini bir ağaca asıp kurban ederek ve bilgi kuyusundan bir yudum su içebilmek uğruna tek gözünü rehin bırakmak pahasına

bilgeliğe ulaşabilmişti. Ama bu uğurda yapabileceği başka şeyler olduğu da rivayet edilmektedir. Sözelimi, ölüleri konuşturabilir, bilge Mimir'i sorgulayabilir, gerekirse seior kudretini sonuna kadar kullanabilirmiş. Ayrıca Hugin ile Mumin adında iki kuzgunu varmış ve bu kuşlar dünyayı dolaşıp olan biten her şeyi ona haber verirlermiş. (Page, 2013, s. 69)

4.5.Aşk Tanrıçası Freyja

Freyja bir ana tanrıçadır, aşk, evlilik, doğurganlık ve ev işi sanatıyla ilişkilidir. Çoğunluk itibariyle kadınların kendisine taptığı Freyja, doğum, evlilik ve bir kadının yaşamının diğer aşamalarında başından geçebilecek diğer olayların yöneticisi konumundadır. Odin'in eşi olan Freyja, Asgard'ın kraliçesi ve Odin'in yokluğunda onun tahtına oturup, onu gözetebilen tek kişidir. Freyja'nın sadakatinin ve Odin'in de karşılıklı güvenini sembolize eden bir unsur vardır ki bu da bilgelik tanrısı Odin'in bilgilerini Freyja ile paylaşmasıdır. Freyja aynı zamanda kahinlik öngörüsüne de sahiptir fakat görüşlerini kimse ile paylaşmaz, bu tutumu eşleri tarafından ev hanımlarıyla paylaşılan gizlerin saklı kalmasıyla bağdaştırılabilir. Yunan pantheonundaki dengi Hera'nın tersine kendisinde kıskançlık emaresine rastlanılmayan Freyja, Zeus gibi çapkınlıklara gebe olan eşi Odin'in diğer kadınlarla olan ilişkilerine karışmamıştır. Balder'in ve kör Hodr'un özverili annesi ve Odin'in sadık eşi olan Freyja, güçlü, kendi nezninde kendine yetebilen, akılcı ve sevdiklerini daima destekleyen bir tanrıçadır. Viking geleneğinde hem bereket tanrıçası ev hanımlarının ana tanrıçası konumundadır.

“Deniz tanrısı Njord ve dişi dev Skadi'nin kızı, doğurganlık tanrısı Freyr'in kardeşi olan Freyja; aşk, güzellik ve cinselliğin tanrıçasıdır; bu özellikleriyle aynı zamanda Vanir'in de baştanrıçasıdır. Doğurganlık tanrıçası Freyja'nın azımsanamayacak cinsel arzuları vardır, hatta bu konuda nam salmıştır. Tanrıların arzu, sağlık ve kaderlerini idare etmek için kullandığı Nors büyüsü *seidr*'de de ustadır. Bir gece rüyasında dünyanın en parlak, en görkemli altınına sahip olduğunu gören *Freyja*, ertesi sabah altını bulmak için yola koyulur. Farkında olmasa da hıznır *Loki* tarafından takip edildiği bu yolculuk onu cücelerin ülkesine götürür. Hedefine varan Freyja cücelerin mağarasına iner ve o güne kadar görmüş olduğu en parlak ve özenle işlenmiş altın kolyenin büyüsüne kapılır. *Freyja* kolye için bir servet teklif etse de bekçilik



eden dört cüce daha fazla gümüş ya da altına ihtiyaç duymadıkları konusunda ısrar eder; kolyeyi vermeyi kabul etmelerinin tek yolu *Freyja*'nın hepsiyle birer gece geçirmesidir. Mücevherin şehvetine kapılan *Freyja*, cücelerin bu isteğini memnuniyetle kabul eder. Bütün bunları izleyen *Loki*, olan biteni *Odin*'e anlatmak için geri döner. Duyduklarından hoşnut kalmayan *Odin*, *Loki*'yi *Freyja*'nın sarayına girebilmek için önce bir sineğe, sonraysa bir pireye dönüşüp ısırır, böylelikle *Freyja* uyurken diğer yöne dönecek ve *Loki* kolyenin kopçasını açabilecektir. *Freyja* uyandığında kolyesinin yerinde yeller estiğini görür ve *Odin* tarafından yollanan *Loki*'nin işi olduğunu hemen anlar. *Odin*'e kolyeyi geri vermesi için yalvarır, o da sonunda bir şartla kabul eder: *Freyja*, Midgard'daki ölümlülerin arasına uyuşmazlık, nefret ve ebedi savaş tohumları ekecektir; böylelikle dünya üzerindeki tüm düzensizliklerin sorumlusu açgözlülük ve arzu olacaktır.” (DEMİRLİKAN, 2011)

4.6.Tanrıça Lemminkäinen

“Kalevala, 22.000’den fazla satırdan oluşan ve birçok farklı hikâye anlatan bir şiidir. Dünyanın nasıl yaratıldığıyla başlar, iki ülke arasındaki mücadelelerin hikâyeleriyle devam eder: Finlerin toprağı, Kalevala ve Northland’de Pohjola. Şiirde Kuzey’in Bakiresinin üç Finli kahraman tarafından nasıl elde edilmeye çalışıldığı anlatılır: Kâhin Väinämöinen; gökleri döven demirci Ilmarinen ve maceraperest Lemminkäinen. Hikâyenin ana temasında sampo adlı gizemli bir nesne vardır ve un, tuz ve altından üretebilen bir değirmen olarak tasvir edilmiştir.” (DEMİRLİKAN, 2011)

Şamanistik öğelerle anılan Lemminkäinen, bir mitte karşımıza yeraltı dünyası nehri olan Tuonela’da kara kuğuyu öldürmeye çalıştığı bir macera ile çıkar. Bu macerayı başlatmasındaki amaç Finlilerin sihirbazlık tanrıçası Louhi’nin kızlarından birini eşi olarak kazanma çabasıdır. Isis’in, Osiris’i arayışına benzetilebilecek olan bir diğer anlatı da Lemminkäinen’in annesi tarafından oğlunu bulma çabasıyla cennette ve dünyada yapacağı yolculukla vücut bulacaktır. Oğlunun kaderini öğrenen anne, Fin mitolojisinde sanatçı arketipini temsil eden Ilmarinen’den kendisine nehrin dibini tarayıp oğlunun parçalarını bulabileceğı bakır bir tırmık yapmasını ister. Yeraltı nehrinin yakasında ilk tırmık darbesiyle oğlunun kâmis ve ayakkabılarına erişen anne, ikinci tırmığında onun yaralı vücudunun bir parçasına rast gelir. Umudundan vazgeçmeyen anne, Lemminkäinen’in son parçasını buluncaya dek nehir yatağını tarar ve bulduğu parçaları birbirine diker. Tanrılara sunduğu dualarla oğlunu yaşama döndürmeye çalışan annenin çabaları beyhudedir. Sonra İskandinav mitolojisinin yüce tanrısı Ukko’nun dehlizlerine yükselecek ve kendisine oradan bir damla bal getirecek ve bu damla ile Lemminkäinen’i hayata geri döndürecek bir arı yakalar. İskandinav mitolojisinde bal ve sudan elde edilip mayalanan bal şerbetinin tanrıların içkisi olduğuna, bilgi, tecrübe ve bilgeliğin sembolü olduğuna inanılır ve bu şerbeti içenin ölümsüzleştiğine ve

bilgi sahibi olduğuna dair bir inanış vardır. Bu şekilde Lemminkäinen hayata döndürülür ve bir macerayı daha atlatmış olur. (DEMİRLİKAN, 2011)

4.7.Valkürler

Valkürler, atlarının üstünde zırh ve mızrak kuşanmış kanatlı varlıklar olarak tasvir edilen savaşçı bakirelerdir. Odin, Ragnarök zamanı geldiğinde dev soyuyla savaşabilmek için Valhalla’da olabildiğince fazla kahraman biriktirmek ister. Bu nedenle her savaş meydanına Valkürlerini yollar. Kimin ölüp kimin yaşayacağına Valkürler karar verir. Valkürler seçilmiş kişileri, yani savaşta ölenleri, Valhalla’ya taşırlar. Valkür (Eski Nordik dilde Valkyrja) “maktulleri seçen” anlamına gelir. Valkürler aslen katliamın kötü niyetli ruhları, ölümün karanlık melekleri olarak destanlarda yer alırlar. Savaş meydanının üstünde, avlanan etçil kuşlar gibi Odin adına kader dağıtırlar.

İskandinav Mitolojisinin ilerleyen zamanlarındaysa Valkürleri romantikleştirilmiş bir şekilde görürüz. Odin’in shield-maiden’ları (kadın savaşçıları) karşımıza Valhalla’daki savaşçılara içki ve et servis eden, kar gibi beyaz tenli bakireler olarak çıkarlar. Bu tasvirler Volsung ve Niebelungen Destanları’nda daha da geliştirilir. Öyle ki, sözü edilen destanlarda Brynhild (ya da Brunhild) oldukça güzel bir valkürdür. İdealize edilmiş Valkürler sert ve haşın doğallı atalarına kıyasla daha korumasız ve hassastırlar ve sık sık ölümlülere aşık olurlar.

Gudrun bunlardan biridir. Bir hikayede Valkür Gudrun, ölümlü kahraman Helgi’ye aşık olur. Helgi öldüğünde o kadar çok ağlar ki Helgi mezarından kalkar ve ona ağlamamasını, döktüğü her gözyaşının yaralarına aktığını söyler. Çok geçmeden, Helgi’nin ruhu Valhalla’ya taşınır böylece aşıklar kavuşur.

Başka bir hikayedeyse, kahraman Valkür Brynhild, erkek kardeşi Siegmund’a yardım ederek Odin’e karşı gelir. Buna karşılık Odin tarafından cezalandırılır. Brynhild, bir tepede herhangi bir ölümlü onu isteyene dek korumasız bir şekilde uzanacaktır. Sonrasında Odin yumuşar ve cezayı hafifletir. Brynhild’in etrafına bir ateş çemberi koyar. Bu çember onu tehlikelere karşı koruyacaktır, ta ki en cesur savaşçı gelip Brynhild’i kurtarana kadar. Ve başka bir mite göre, Valkürlerin zırhlarından parlayan ışıklar gökyüzünü aydınlatır, akabinde de Aurora Borealis (Kuzey Işıkları) dediğimiz olay meydana gelir. (NordikSimit, 2016)

4.8.Valhalla

Valhalla, eski Nordik dilindeki Valhöll kelimesinden türer. “Katledilenlerin/Maktullerin Salonu” demektir.

Valhalla, tanrıların diyarı *Asgard* ‘da bulunan geniş ve kocaman bir kabul salonudur ve *Odin* tarafından yönetilir. Burada *Odin*, savaş esnasında kahramanca savaşıp ölenlere bir ziyafet hazırlar ve onlarla beraber bu eğlenceye katılır.

Huzurlu bir şekilde ölenler *Valhalla* ‘ya gelemesler. Ayrıca doğum yaparken ölen kadınların da *Valhalla* ‘ya kabul edildiği de söylenir. Kadın veya erkek fark etmeksizin, savaşta ölen herkes *Valhalla* ‘ya girmeye hak kazanır. Savaş meydanında ölenlere *Einherjar* denir ve *Valkürler* (savaşçı bakireler) tarafından at sırtında büyük salona taşınırlar.

Ziyafette yemek olarak yaban domuzu Schrimnir’in eti ikram edilir ve bu domuzun eti salondaki herkes ama herkes için yeterlidir. Bu yaban domuzu her sabah pişirilmesine rağmen, her gece tekrardan bir bütün haline gelir. Savaşçılar, içecek olarak keçi Heidrum’un sütünden yapılan bal şarabından bol bol faydalanabilirler.

Ziyafet çekmedikleri zamanlardaysa birbirleriyle savaşıp, dövüşerek eğlenirler. Her gün atlarını meydana doğru sürüp birbirlerini parçalara ayırana kadar kavga ederler. Boş zaman aktiviteleri bu şekildedir, ancak yemek zamanı geldiğinde herkesin yaraları iyileşir ve hepsi *Valhalla*’ya ziyafet çekmeye geri döner. (NordikSimit, 2016)

4.9.Thor

Düzenbaz, kötü niyetli ve karmaşık bir şahsiyet olan Odin'den saf ve açık sözlü Thor'a geçmek, insanda adeta bir rahatlama hissi uyandırmaktadır. Thor bir savaşçıdır ve onun düşmanları, tanrıların düşmanları olan devler, canavarlar ve tarih öncesi güçlerdir. Snorri, onu şu sözlerle anlatır:

Thor, tanrıların en önemlisidir. Ona Aesir'in Thor'u ya da Savaşçı Thor da denir. Tüm tanrıların ve insanların en güçlüsüdür. Üç değerli eşyası vardır. Bunlardan ilki, buz canavarlarının ve uçurum devlerinin nerede olurlarsa olsunlar havaya kaldırıldığını anlayabildikleri Miollnir denen kudretli bir çekiçtir. Thor'un sahip olduğu şahanelerden bir diğeri ise, güç kemeridir. Thor bu kemeri taktığında tanrısal gücü ikiye katlanır. Üçüncüsü ise, sahip olduğu şeylerin en değerlisidir: Demirden eldivenler. Bu eldivenler olmaksızın çekicini savuramaz.

Thor hakkındaki mitlerin birçoğu, varlığını günümüze dek sürdürebilmiştir. Bunlardan bazıları, Skald şiirleri içinde yer alan ve bir yandan bu şiirlerin çok eski tarihlerden kalma olduklarına delalet eden, diğer yandan da Vikingler zamanında bu tanrıya pratikte nasıl tapınıldığının ipuçlarını veren öykülerdir. Thor'un, üzerinde "Thor bu runleri kutsasın" ve "Thor bu abideleri kutsasın" yazan anıtsal yazıtlarda kendisine yakarılan tek tanrı olması da önemli bir noktadır ve onun esirgeyici bir tanrı olarak görüldüğünün göstergesidir. Yine de, mitlere ulaşmak her zaman kolay olmadığı gibi, onların basit öykülerden ibaret olmadıklarını –arkalarında "doğal olgular hakkındaki yaygın kanılar" olduğunu- söylemek de oldukça güçtür. (Page, 2013, s. 72,73)

Thor'un dev Geirrod'la karşı karşıya gelişini anlatan öyküyü ele alalım. İzlandalı şair Eilif Godrunarson, İskandinavya'nın pagan çağının son yıllarında, "Thor hakkında dizeler" anlamına gelen ve bizim bugün epik diye bildiğimiz bir şiir kaleme almıştır. Snorri tarafından Skaldkaparmal 'da alıntılanmış olduğu için varlığını günümüze dek koruyabilmiş olan bu şiir, genellikle anlaşılması en güç ve kapalı Skald şiirlerinden biri olarak görülmektedir. Gerçi Snorri öyküyü bir yandan anlatırken bir yandan da anlaşılır kılabilmek için yorumlar ama onun öykünün aslını bildiğinden kim emin olabilir ki? Snorri, öyküyü aşağıdaki gibi anlatır. (Page, 2013, s. 73)

Her zaman olduğu gibi, sorun yine Loki'nin başının altından çıkar. Loki, bir gün, Frigg'in giyenin uçuşmasına izin veren şahin postunu denemektedir. Uçarak Geirrod'un salonuna gelir ve pencere eşiğine konup içeriye izlemeye başlar. Geirrod, kuşun onu seyretmesinden hiç hoşlanmaz ve hizmetçilerinden birine kuşu derhal yakalaması için emir verir. Hizmetçi

salonun duvarına tırmanır. Loki, duvara güç bela tırmanan adamın sinirlenmesinden keyiflenir ve son ana dek orada öylece durur. Fakat ayağı takıldığı için kaçmayı sinirlenmesinden keyiflenir ve son ana dek orada öylece durur. Fakat ayağı takıldığı için kaçmayı da başaramaz. Geirrod, şahinin gözlerinden onun aslında kılık değiştirmiş birisi olduğunu anlar ve kim olduğunu öğrenmek ister. Ama Loki konuşmayı reddeder ve bu yüzden kafese kapatılıp üç ay boyunca aç bırakılır. Nihayet, devin bu ‘dostane’ tutumu işe yarar ve kim olduğunu itiraf eder. Bunun üzerine Geirrod, Thor’u güç kemeri ve muhteşem çekici olmaksızın salonuna getirmesi halinde onun hayatını bağışlayacağını söyler. (Page, 2013, s. 74)

Loki’nin Thor’u buna nasıl ikna ettiğini bilmiyoruz ama büyük tanrı silahsız halde Loki’yle birlikte Geirrod’un sarayına doğru yola koyulur. İki kafadar yolda dişi bir devin evinde konaklarlar. Dişi dev, Thor’a Geirrod’un kana susamış doğası hakkındaki hakikati anlar ve ona bir güç kemeri, bir asa ve bir çift demir eldiven ödünç verir; tedbirli olmak her zaman iyidir. Thor, büyük Vimur nehrine geldiklerinde kendisine ödünç verilen kemeri beline bağlar, asayı eline alır ve kemerine sıkıca tutunan Loki’yle birlikte sığ suda ilerlemeye başlar. Nehrin ortasına geldiklerinde su birdenbire ikisinin omuz hizasına kadar yükselir. Ne olup bittiğini anlamak için etrafına bakınan Thor, karşıdaki tepelerin oluşturduğu vadinin üzerinde çömelmiş vaziyette durmakta olan Gialp’i görür. Gialp, Geirrod’un kızıdır ve suların aniden yükselmesinin sebebi odur. Snorri, aldığı terbiyeden ötürü onun bunu nasıl yaptığını bize söylemez fakat anlaşıldığı kadarıyla Gialp o sırada nehre işemektedir. Bunun üzerine Thor, bir filozof edasıyla ‘‘nehri kaynağında kurutmalı’’ diyerek yerden bir kaya alır ve ona fırlatır. Suda ilerleyip karşı karşıya vardığında, bir üvez ağacına tutunup kendisini suyun dışına çeker. Snorri, üvez ağacına bu yüzden ‘‘Thor’un kurtuluşu’’ dendiğini de eklemeyi ihmal etmez. (Page, 2013, s. 74,75)

Öykünü bu kısmı, Snorri’nin alıntıladığı başka bir Edda şiirine ait dörtlükte desteklenmektedir. Bu durum, Snorri’nin elinde, bu şiirin, öykünün kendi Edda’sında yer alan nesir halini yazmasına yardımcı olan, daha uzun bir versiyonu bulunduğuna işaret etmektedir:

Sakın ola yükselmeyesin Vimur, sığ sularından geçerken ben,

Seni aşıp devlerin sarayına doğru yol alırken.

Bil ki yükselirken eğer, benim tanrısal kudretim,

Yükselecektir göklere değin. (Page, 2013, s. 75,76)

Thor, Vikingler zamanında özellikle saygı gösterilen bir tanrıydı. Bremenli Adam, Uppsala’daki tapınakta eşkalleri Odin, Freyr ve Thor olarak belirlenebilecek üç tanrı heykeli olduğunu söyler. ‘‘Onlardan en güçlü olanı’’ Thor idi ve ortada yer alıyordu. Thor,’’ havaya

hükmeder, yıldırımları, şimşekleri, rüzgarları, yağmurları, elverişli hava koşullarını ve ekinleri’’ yönetirdi. Eğer salgın hastalık ya da kıtlık baş gösterecek olursa, kurban adanacak ilk tanrı Thor olurdu.

Thor, adı Viking çağında hem eril (Thorsteinn ve Thorfinnr) hem de dişil (Thorheror ve Thorgunnr) bileşik kişi adlarında kullanılabilen yegane tanrıydı. (Page, 2013, s. 82)



4.10.Baldr

Baldr hakkındaki mitleri ele almaya, Codex Regius'ta yer almayan ama MS AM 748 4 numaralı kısa bir Edda şiirleri derlemesi içerisinde karşımıza çıkan, 'Baldr'ın Rüyaları' anlamına gelen Baldrs draumar ile başlamak uygun olacaktır. Bu şiirde kısa bir parça öykü ile başlayan bir soru cevap şiiridir. (Page, 2013, s. 85)

*Aesir tanrıları kurdular meclisi,
Asyniur da hazır bulundu aralarında.
Yüce güçler enine boyuna düşündüler,
Hayra alamet olmaya rüyaların Baldr'ı sıkmasını.*

Odin bunun üzerine derhal harekete geçer. Atını eyerleyip ölüler ülkesine geçer. Orada ölü bir kadın kahini huzuruna çağırır ve ondan Baldr'ın rüyalarına bir açıklama getirmesini ister. Kahin, bildiği her şeyi anlatır. Verdiği her bilginin ardından acı çektiğini belirterek, 'kendim rızamın dışında konuştum'. Artık susacağım'' der. Ama Odin her seferinde onu sindirmeyi başarır. Zira sorularına şöyle başlamaktadır:

*Susma cadı! Soracağım yine de.
Daha fazlasını öğrenmeliyim, ta ki her şeyi bilene dek.*

Böylece, diriltilmiş olan kadın kadın, Odin'e soruşturmasında yardımcı olmayı sürdürür. Soru: Ölüler ülkesinde bu hazırlıklar kimin için? Yanıt: Baldr'ın teşrif etmesini bekliyor herkes; onun şerefine bal şarabı mayalıyorlar. Soru: Baldr nasıl ölecek? Yanıt: Katili Hod olacak; Odin'in oğlunun canını o alacak. Soru: Peki bunun intikamını kim alacak? Yanıt:

*Batı diyarlarında doğacak Rind'li Vali,
Henüz bir gecelik iken alacak intikamını Odin'in oğlunun,
Yıkamayacak ellerini, taramayacak saçlarını,
Baldr'ın katili odunların üzerine atılıp yıkılana dek.*

Lokasenna şiirinde yer alan bir dize, bu cinayette Loki'nin parmağı olduğunu açıkça ortaya konmaktadır. Loki, Odin'in karısı Frigg'in kendisine tehdide böbürlenerek karşılık verir:

*Şundan emin ol ki bir daha asla
Göremeyeceksin Baldr'ı atının üzerinde evine dönerken.*

Böylece, Loki raobani, yani 'cinayetin azmettiricisi' olmuştur; safdil Hod ise handbani, yani 'kiralık katil.'

Snorri, bu gibi imalı ifadeleri kullanmak suretiyle, hile ve düzenbazlığın öyküsünü yeniden oluşturur. Öykü, Loki'nin Baldr'a duyduğu sebepsiz düşmanlık ve kıskançlık ile başlar. Parlak tanrı hiç de hayra alamet olmayan rüyalar görmektedir; yakında öleceğini sezinlemektedir. (Page, 2013, s. 86)

4.11.Loki

İskandinav mitinde anlatılan Loki, gerçekten de şeytanidir. Yok etme arzusuyla hareket eden ve tanrıların düşmanı olan bir simadır. Dünyanın düzenine son verecek savaş sırasında, bu düzeni yok etmek isteyen güçlerin safında yer alacaktır. Loki, doğal olarak, Hristiyan mitlerindeki şeytan ile belli birtakım benzerlikler sergilemektedir. Başka zamanlardaki davranışları ise şeytani olmaktan ziyade haylazcadır. Kimileyin önemli birtakım sonuçlar doğurabilen, fitne fücür işlerle uğraşır. (Page, 2013, s. 94)

Loki hakkında anlatılan öykülerden biri de Thor'un dev kral Utgard-Loki'nin sarayına yaptığı uzun ve maceralı yolculuk hakkındadır. Aslında, Thor'un böylesi bir ziyaret için yola çıkmasının belirli bir sebep yoktur. Yoldaşları ise Loki ve yolculuğa daha sonra dahil olan Thialfi'dir. Üç kafadar, Skrymir adındaki bir devle yaşadıkları beklenmedik bir maceranın ardından, Utgard-Loki'nin onları hilebazlığıyla aciz durumda bırakacağı sarayına varırlar. Utgrad-Loki, kendi tutsakları ile farklı alanlarda yarışmaları için onlara meydan okur. (Page, 2013, s. 96)

Loki bir yemek müsabakasına katılır. Yemeği herkesten daha hızlı yiyeceğine dair bahse girer. Utgard-Loki, onun karşısına kim olduğu bilinmeyen Logi diye birini çıkarır. İki yarışmacı masaya otururlar ve ortalarına içi dolu, tahtadan bir et teknesi getirirler. Kurt gibi acıkmış olan iki rakip hemen yemeği yemeğe koyulurlar. Teknenin kenarlarından başlayıp ortaya doğru ilerlerler ve ortada karşı karşıya gelirler. Loki tüm etleri, kemiklerine kadar yemiştir. Oysa Logi, etleri, kemikleri hatta et teknesinin bir bölümünü bile yemiştir. "Ve genel kanı, Loki'nin yarışmayı kaybetmiş olduğu yönündedir." Tanrılar, daha sonraları, Logi'nin aslında doğadaki tüm öğelerin en doymak bilmezi olan 'ateş' anlamına geldiğini fark edeceklerdir. (Page, 2013, s. 97)

Loki ile gizemli tanrı Heimdall arasında göndermeler oldukça kafa karıştırıcıdır. Bu mit hakkında İzlandalı şair Ulf Uggason tarafından MS 1000 yılında kaleme alınmış olan Husdrapa şiirinde önemli bir dize yer almaktadır. Snorri, Ulf'un bu şiirde söz konusu öykü hakkında pek çok şey yazmış olduğunu dile getirir. (Page, 2013, s. 97-98)

Tanrıların şanlı muhafızı, hikmetiyle göze çarpan,

Gitmek için Singastein'a, çıktı yola Farbauti'nin kurnaz oğluyla.

Sekiz anadan doğduğu halde akıllıkta tek olan, İşte, ilk o sahip oldu parlak hafnyra'ya.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Türk Destanlarındaki Kahramanlık Özellikleri

5.1.Kökenleri

Son yıllardaki araştırmalar Türk anayurdunun Altaylarda, hele de Sibirya'nın doğusunda olamayacağını açıklıkla göstermiştir. Muhtemel Türk yurdu İdil-Ural bölgesindedir.

Eski Türkçenin söz varlığının bir ormancı avcı-tarımcı topluma işaret etmesi bunun bir kanıtıdır. Ziraat yapan insanları ot bitmez bölgelere yerleştiremeyiz.

Bölgedeki yer adlarının Türkçe isimlerinin de olması buna işaret eder. Biz Anadolu'da bin yıldır ırmak isimlerini Türkçeleştiremeyip, sadece bazılarını renk izafe ederken, Doğu Avrupa'da ve Batı Sibirya'daki neredeyse tüm ırmak isimlerinin Türkçe adları vardır. Eski Türkleri betimleyen kaynaklar neredeyse hep bir ağızdan sarışın bir kavimden bahsederler ve Kumanlar bu bahislerde sadece küçük bir yer tutar. Bu tip insanı herhalde en iyi bu bölgede bulabiliriz. Türk boy isimlerinin ezici çoğunluğu batı tarafa aittir ve doğuda geçmez. Şu an, dayatılmış kalıpları bırakarak eldeki veri ışığında düşünen bir dilbilimcinin rahatlıkla söyleyebileceği şey, Türkçenin en yakın akrabasının Macarca olduğu ve bu ikisinin muhtemelen aynı dilden indiğidir. Bu da aynı bölgeye işaret edecektir. Hatta başka ayrıntılar da tespit edilmiştir. Örneğin Osman Karatay'ın yenilerdeki bir tespitine göre, Göktürk devletini kuracak olan Türk budun, uğradığı felaketin ardından Ergenekon vadilerine sığınmadan önce Orta İdil civarında yaşıyorlardı. (Akgün, 2012 , s. 2)

5.2.Türk Destanlarındaki Kahramanların Özellikleri

- 1) Alplar, süreğen savaş şartlarında yaşayan göçebe boylarda önderlik ve savaşçılık yetenekleriyle sivrilen kimselerdir. İyi binicilerdir, savaş aletlerini çok iyi kullanırlar ve savaşlarda kişisel kahramanlıklarını sakınmadan sergilerler.
 - 2) Uzun boylu, bahadır ve güçlüdürler. Aralarında kan davaları sürer. Ozanlık yeteneklerini haiz olanları vardır. Kadınlar tüm bu özellikler açısından erkeklerden geri kalmaz.
 - 3) Konfederasyon şartlarında bir alpin çevresinde daha alt düzeyde alplartoplanır. En üstteki alpla bağımlı alpları arasında gelişigüzel olmayan ve bir hukuka dayanan ilişkiler sistemi vardır. Büyük alp belli zamanlarda bağımlıları toplamak ve bu toplantılarda ziyafetli şölen düzenlemek zorundadır.
 - 4) Alp tipi olarak ilk ele alacağımız örnek Oğuz olmalıdır. Oğuz, dünyaya tanrı tarafından düzeni sağlaması için gönderilmiştir. Doğumu, daha sonra evleneceği kadınlar, hatta silahları ve atları tanrısal bir doğaüstülük gösterirler. Bünyesi çocukluğundan itibaren olağandışı gelişim seyri izlemiştir. Oğuz, kutun gereğini yerine getirir ve evrene, yani töreye dirlik düzenlik getirir.
 - 5) Manas Destanına göre alpların kahramanlık özellikleri: Çeşitli hayvanların özelliklerini taşırlar ve diğer hayvanlara göre bu suretle farklılık gösterirler.
- Trajedinin ideal kahramanından ziyade daha insani, iyiliği, kötülüğü, çeşitli zaafı bünyesinde taşıyan karakter yapısına sahip kimselerdir. Kavrayışlı, bilge, öngörülüdürler. Güçlü ve iridirler. Düşman saflarını tek başlarına darmadağın ederler.
- Gece hızlı hareket etme ve karanlıkta iz sürme özellikleri vardır. Cömerttirler. Halkın koruyucusudurlar. Küçük yaşlarda beden hareketlerinin, silah kullanmanın ustası olurlar, ülke yönetirler. Kullandıkları eşyayla (at, yay, ok) bütünleşirler ve bu eşyanın insanlar gibisinden ismi vardır.(Akgün, 2012 , s. 3,4)

5.3.Gök Tanrı

Ehade'ye göre gök tanrısı ya da gökteki tanrılar fikrinin doğuşu, gökyüzünün ya da uzayın sıradan insanların ulaşamayacağı yüksek bölgeler oluşundan kaynaklanmaktadır. O yüzdendir ki, çeşitli yollarla (örneğin şamanların Dünya Ağacını basamak olarak kullanmaları) ve çeşitli amaçlarla bu ulaşılmaz yerlere çıkabilen insanlar, artık insan olmaktan, en azından sıradan bir insan olmaktan çıkarlar. Gök tanrısı ya da gökteki tanrılar bu düşünceyle ve gökyüzünün etkisiyle tasarlanmış olmalıdır:

Samoyedler, adı gökyüzü anlamına gelen ve gökyüzünün en yukarısında Oltıran tann Num'a tapmaktadırlar. Koryaklarda yüce tanrı, 'yukarıdan biri,' 'yukarının efendisi,' 'var olan' olarak adlandırılmaktadır. Aynular ise onu 'gökyüzünün tanrısai reisi,' 'göksel tanrı,' 'dünyaların tanrısai yaratıcısı' olarak, ama aynı zamanda Kamui, yani 'gökyüzü' olarak da tanımaktadırlar.

(Çoruhlu, 2002, s. 18)

5.4.Kayra Han

Radloff, Sibiry'a'da yaptığı araştırmalarda AltayWann, tanrıların en yücesi, bütün varlıkların başlangıcı, insanoğlunun ata ve anası Tengere Kayra Kan'ın dünyayı ve insanları yarattığını anlatır. Ayrıca Tengere Kayra Kan'ın bugün göğün on yedinci katında oturarak oradan evrenin kaderini idare ettiğini ve ondan sudur yoluyla üç yüksek tanrı meydana geldiğini belirtir.

Bunlardan ilki Bay Ülgen'dir.

Eliade, Altaylılarda asıl büyük tanrının Bay Ülgen değil, Tengere Kayra Han (Kayırıcı Gök Han) olduğunu kabul etmektedir. Ona göre evrenin yaratılışı ve dünyanın sonu gibi konularla ilgili millerde Tengere Kayra Han daima ön plandadır. (Çoruhlu, 2002, s. 21)

5.5.Ürün Aar Toyon

Yakutlarda (Sahalar), yukarı dünyadaki Ürün Aar Toyon (Ürün Ayn Toyon) dokuzuncu gökte oturan, dünyayı ve insanları yaratmış en büyük tanrıdır. Yukarı dün- yaya olduğu gibi, orta dünyaya da hülaneder ve başka tanrıları yönetir. İyilik ve iyiliğe ilişkin kavramlar bu tanrıyla ilgilidir. Dünyayı düzenler ve evrensel yasalara uyulmasını ister. Güneşe benzetilen bir karısı vardır. Yeryüzünde iyiliğin, düzenin hakim olmasını ve korunmasını isteyen kan koca tanrıların iki oğlu ve iki kızı da yine iyi vasıflı tanrılardır. Eliade aynı tanrıyı, dünyanın başı Ata Bey (Art-To- yon-Aga) olarak verir. Ona göre amblemi güneş olan bu tanrı gök gürlemesiyle konuşmakta, kendisine dua edilse de insanların işlerine karışmamaktadır ve bu kural yalnızca istisnai durumlarda bozulmaktadır. (Çoruhlu, 2002, s. 21)

5.6.Yayık

İnsanları kötülükten koruyan ve hayat veren bu ruh, taun Ülgen tarafından gönderilmiş ve ondan sudur etmiş göksel bir ruhtur. Ayrıca insanlarla Ülgen arasında elçilik görevi görür. Şaman dualarında Yayık, Ülgen'in emir eri, kızıl bulut sırmalı, dizgini gökkuşağı, kamçısı boz alev olan gökten haberler alan bir tanrı ruhlar, koruyucu melekler ve insanlara eşlik eden ruhlardır. Bu arada iyi insanların, doğru yolda bulunanların, yani aktuların yaşadıkları ak/cennet buradadır. Radlofrun anlattıklarından çıkardığımıza göre cennetteki bu ruhlar, yaşayan insanların ataları olup bir süre sonra yarı tanrı haline gelerek gerektiğinde hayattaki akrabalarına yardım ederler. (Çoruhlu, 2002, s. 28)

Yayık'tan fazla söz etmemekle birlikte Yayık Han'ı Eliade'nin neden Denizin Efendisi olarak sunduğu anlaşılabilir bir nokta olarak kalmaktadır. Yalnız Radloff, Altaylıların Yer-Su tanrıları/ruhlarından söz ederken, bunlardan Talay Kan'a, 'taşmış suların hanı' anlamına gelen Yayık Han da denildiğini belirtir. Eliade'nin söz ettiği Yayık Han büyük bir olasılıkla bu ilah olmalıdır. Eliade, Yayık'ın ayrıca şamanın esrik yolculuğuna çıkmadan önce başvurduğu yardımcılardan biri olan bir ruh ya da tanrı olduğunu ifade eder. (Çoruhlu, 2002, s. 30)

Holmberg, Yayık Han'ın Tufan Prensi olduğunu, yukarıda anlatılanlara benzer törenlerin yapıldığını, yüksek bir dağ üzerinde ona kurban verildiğini, ölünün kırkıncı günü törenlerinde ev temizleme (arındırma) ayini için bu tanrının çağrıldığını ve bazen ölünün aldığı hayvanları geri getirmesinin istendiğini söyler. Ayrıca bir çocuğun doğumu, için on n bir ruhla birlikte tanrının mesajını yeryüzüne götürdüğünü ve bu nedenle kendisine Yayıçı (Jajutshi) denildiğini de belirtmektedir. Bu son bilgi herhalde daha eski dönemlerden gelen Umay'la da ilgilidir. (Çoruhlu, 2002, s. 30)

5.7.Suyla

At gözlü kartal da denen bu tanrı/ruh yine göksel ruhlar sınıfındandır; insanları korur ve onların arasında yaşar. Su, ay ve güneşin parçalarından yaratılmıştır. AltayWara göre bu ruh insanın hayatını değerlendirir ve hayatında gerçekleşecek değişiklikleri haber verir. Bu yüzden 'iki dilli kekeme han' (eki tildüü haan-hele) adı verilen bu göksel ruha, bu bilgilerin derlendiği yıllarda rakı saçısı yapıyorlardı. Ayrıca Yayık ile birlikte kurbanın canını Ülgen'e götüren bu ruh, esrik yolculuğunda şamanı, yolundan çevirmek isteyecek kötü ruhlardan korur. (Çoruhlu, 2002, s. 31)

5.8.Utkucı

Şamanın kurbanını baş tanrı Ülgen'e ileten ve bu tanrının elçisi sayılan ruhtur; yeryüzüne inmediği için şamanı gökte karşılayarak onun dileklerini Ülgen'e ulaştırır. Sunulan kurbanı da alarak altın tahtında oturan Ülgen'e takdim eder. Böylece Altın kazığa (Demirkazık/Kuzey yıldızı) kadar gelebilmiş iş olan şamana geri dönerken üzerine bineceği bir kaz verilir. Şaman ve eşlikçileri (Suyla, Karlık ve Yayık), Budist ve diğer Asya mitolojilerinde tanrıların/nıhların ya da önemli kişiliklerin bir hayvanın sırtında bir yerden bir yere uçuşması ya da gitmesi gibi bu hayvanın sırtına binerek yeryüzüne inerler. (Çoruhlu, 2002, s. 32)

5.9.Yıldırım Tanrısı

Bazı şamanistlerin gökteki bütün olayları Ülgen'e bağlamalarına rağmen, birtakım şamanistler gökle ilgili kimi unsurları da ilah olarak kabul ederler. Yıldırım tanrısı bu gruptandır. Yerdeki kötü ruhları izleyen bu tanrı, kötü ruhların saklandığı varsayılan ağaçlara ateşini gönderir. Böylece üzerine yıldırım düşen ağaçtan bir parça alınıp saklandığı zaman o parçanın bulunduğu yere kötü ruhların ve cinlerin girmemesi sağlanmış olur. Bazı Türk toplulukları yıldırım tanrısına süt ya da ayran saçı ediyorlardı. Yıldırım Uygurlarda da kutsal sayılıyordu. Uygurlar yıldırım düşerken göğe doğru ok atarlardı. J. P. Roux, Tahtacıların bazı inanışlarına, Nasreddin Hoca fıkralarına' ve Volga Bulgarlarında üzerine yıldırım düşen evin, içindeki eşyalarla birlikte terk edilmesi gerektiği inancına dayanarak, gök gürlemesi ve yıldırımın, tanrısal bir cezalandırma olduğunu iddia eder. Y. Vasilyev, Çağtlğan lççite'nin Yakutlarda (Sahalar) yıldırım ruhu olduğunu belirtmektedir; aynı eserde ayrıca Etin lççite/gökgürültüsü ruhu olarak anlatılmaktadır. (Çoruhlu, 2002, s. 32)

5.10.Umay

Tanrıça ya da dişi ruh olarak ele alabileceğimiz Umay hakkındaki en erken belgeler Orhun Abidcleri'dir. Tonyukuk yazıtının 38. satırında düşmanın çokluğu karşısında geri dönmek isteyenlere Tonyukuk'un verdiği cevabın bir bölümünde Umay zikredilmektedir:

(Buralara kadar) gelenler "(geliş) zor(du)" dediler, (ama pek de zorluk) hissetmediler.

Galiba, Tann Umay, Kutsal Yer ve Su (ruhlan bize) yardımcı oluverdiler. Niye kaçıyoruz?

Tonyukuk'un ikna edici konuşmasından sonra Göktürkler savaşı kazanan taraf olur. Kültigin yamının doğu cephesinin 31. satırında da Umay'dan bahsedilmektedir: Umay misali annem Hatun'un kutu sayesinde, kardeşim Kültigin erkeklik adım elde etti. On altı yaşında, amcam Hakan'ın devleti için şöyle başarılar kazandı. Sözü edilen bu parçada Gök Tanrı'yı temsil eden hükümdarın hanımının da Umay'ı temsil ettiği anlaşılmaktadır. Kutunu aslında Umay'dan alan Hatun onun yardımıyla Kültigin'i dünyaya getirmiş, Kültigin de bu kut sayesinde zamanı geldiğinde erkeklik adına sahip olmuştur. Burada Dede Korkut'ta da görülen bir erkeğin adının sonraları yararlılık ya da kahramanlık gerektiren bir iş yaptıktan sonra konulması geleneğinin eski bir şeklini görüyoruz; çünkü burada erkeklik adı bir şaman ya da ozan sayesinde değil Umay sayesinde elde ediliyor. Bu ifadelerden açıkça Umay'ın kadın (anne) ve çocuklarla ilgili bir tanrıça ya da ruh olduğu belli olmaktadır. (Çoruhlu, 2002, s. 39)

5.11.Erlik

Yeraltına mensup kötü ilah ya da ruhlar zümresinin başında Şeytan'a karşılık olarak ele alınabilecek Erlik bulunmaktadır. Erlik sözcüğü bazı araştırmacılara göre, kudretli anlamına gelen erlig sözcüğünün değişmiş şekilde Lr ve Altaylılara göre güçlü kuvvetli demektir. Budist mirolojideki ölüm mabudu olan (ve bir boğaya binen) Erklig Yama'nın etkisiyle bu adl almış olmalıdır; yoksa Ögel'in savunduğu gibi onun İran mitolojisindeki Ehrimen'le ilgisi yoktur. Erlik'in ortaya çıkışı geç dönemlerde Venüs'le ilişkilendirilmiştir. Güçlü, yiğit (erklik ve erlik) bir kişi olan savaşçı (Venüs), tan ağarırken görünen yıldızlan öldürür. Erlik Han Yama'nın Şamanizmdeki karşı olarak bu savaşçıyla özdeşleştirilmiştir. Onun ölüm çağrısı olması da belki bu daha eski tasavvurlara dayanmaktadır. Erlik'in başında yer aldığı kötü ruhlar zümresi insanlara her türlü kötülüğü, hastalığı ve ölümü getirirler. Bunlar daha ziyade korkunç şekilli yaratıklar ya da cinlerden meydana gelir. Bu kötülük ilahı, yine tanrı Ülgen tarafından yaratılmış olup, cehennemin üzerindeki bir yerde, Radloff'a göre aşağı dünyanın beşinci ya da dokuzuncu katında oturur. Burada demir bir sarayı, gümüşten bir tahtı vardır. Bir görüşe göre Erlik, her birinin bir tanrısı bulunan dokuz tabakadan meydana gelen yeraltında kara bir güneş yaratmış ve bu ışıkla burayı aydınlatmıştır. Radloff'a göreyse Erlik'in oturduğu tabakadan daha aşağıda günahkarların sürüldüğü yer olan cehennem bulunmaktadır. (Çoruhlu, 2002, s. 52)



Erlik her türlü hastalıklar göndererek insanlardan kurbanlar ister. Bu kurbanlar verilmediği takdirde, öldürdüğü insanların canlarını yakalayarak yeraltı dünyasına götürür ve kendisine köle yapar. Altaylılar özellikle hastalığın hüküm sürdüğü zamanlarda Erlik'ten çok korkar ve onu kurbanlarla aldatmaya çalışır. Şaman dualarında bir canavar olarak tasvir edilen Erlik, sağlam vücutlu bir ihtiyar olarak düşünülmüştür. Gözleri ve kaşları kara, çatal sakallı, yaban domuzuna benzeyen azı dişli, kara ve kıvrıkcık saçlı, kara renkli bir ata ya da öküze binen,

yılan kamçılı, kana benzer parlak yüzöl bu kötölük ilahı ikonografik özellikleriyle sanat tarihimize zaman zaman karşımıza çıkar. Bazı yerlerde onun demirden kılıcı ve kalkanı olduğu da anlatılır. (Çoruhlu, 2002, s. 53)

5.12.Ülgen

Altın kapılı sarayı ve altın tahtı bulunan Ülgen, genellikle insan şeklinde tasavvur edilir. Ancak simgesel olarak Ülgen'i ifade eden çeşitli emografik ve sanatsal özelliğı olan nesneler de bu tanrının tasvirleri olarak ele alınmalıdır. Anohin'in aktardığı şaman dualarında Ülgen'in belirleyici birçok sıfatı olduğu da görülür. Dualarda Be- yaz Parlak (Ak Ayas), Parlak liakan (Ayas Kaan), gürültücü (hünürtçi), yakıcı (kily- gehçi), şimşekçi (yalgmçı) gibi ifadelerle nitelenir. Ülgen'e kurban sunmak çeşitli açılardan önemlidir. Anohin'e göre Altaylılarda Ülgen'e üç, altı, dokuz ya da on iki yılda bir tören yapılarak, üç yaşında (büyük bir olasılıkla beyaz) bir kısrak kurban edilir. Anohin belirtmemesine rağmen, kurbanı kesen ve kalabalık bir halk kitlesinin yer aldığı, bolluk, bereket ve refah dualarının edildiğı töreni idare eden kişi şaman olmalıdır. Eliade'ye göre, Ülgen'e kurban sunulması onun Gök Taun olmadığına işaret eder. Başlangıç dönemleri hariç, Gök Tanrı'ya kanlı kurban sunulmamıştır. Birçok yerde ezeli ve ebedi olarak kabul edilen Ülgen, insan ve dünyanın yaratılışında başrolü oynar; atmosfer olaylarını düzenler, yıldızları idare eder. Gökkuşağını, insan ve hayvanların başlarını, kırpık ve göbeklerini o yaratmıştır. İnsanların yaşayacağı yerleri de yoktan var eden odur Ülgen'in yedi oğlu vardır: Karakuş (muhtemelen kartal), Karşıt, Buura-Kan (veya Pura Kan), Burça-Kan, Yaşıl-Kan, Baku-Kan (veya Paktı Kan), Er Kanım. (Çoruhlu, 2002, s. 28)

Erkek evlatlardan birinin Karakuş olması Türk sanat tarihi bakımından önemlidir; çünkü sanat tarihimize yırtıcı kuş (kanal) tasvirleri son derece yaygındır. Kanal aynı zamanda daha sonra değineceğimiz gibi Gök Tanrı'nın simgesidir. Ülgen'in sayıları dokuzu bulan kızları, Akkızlar ya da Kıyanlar denilen ilham perileridir. Bu kızları temsilen kukla biçiminde yapılan tözler, şamanın elbisesi olan manyah'ın üzerine ilıştırılmekteydi. (Çoruhlu, 2002, s. 28)

ALTINCI BÖLÜM

İskandinav Destanları Ve Türk Destanları Yazıtlarının Benzerliği

6.1.İsveççe'nin Türkçe İle Benzerlikleri

Eski masallarımızda Eski İsveçcenin Odin tarafından getirildiği anlatılır. Oden, Herwarar masalının 1.bölümünde Tirkia (Türkler) ve Asiemean (Asyalılar) olarak tanıtılan büyük bir kitlenin önderiydi. Burada açıkladığı soy ağacında, Oden'in oğlunun adının Yngve Tirkia Kongr. Ve Sturleson, Ynglinge masalı 5.bölümünde, Oden'in çok mülkünün bulunduğu Tyrkland'dan yolculuğunu anlatır. Türkler çok uzun zamandan beri Hazar Denizi'nin ve Kafkas Dağları'nın kuzeylerinde çok geniş topraklara sahiptiler. Ptelemaeus Asa'lıları bu bölgeye, Don Nehri'nin (Tanais) doğusuna koyuyor. Bunu Sturleson da doğrulamaktadır. (Lagerbring, 2008, s. 33)

Tüm Türkler diğer pek çok akraba halklar gibi göçebeydiler. Büyük bir olasılıkla, o nedenle "gezgin" anlamındaki İbranice schut sözcüğünden esinlenerek schyther olarak anılmışlardır. Buna bağlı olarak da büyük ülkeye Grekler ve Romalılar tarafından Scythia adı verilmiştir. İzlanda yazılarında da bizim atalarımızın kendi küçük ülkelerine Svithiod denirken, bundan farklı olarak oraya Svithiod hin mikla ya da Stora Sverige (Büyük İsveç) denirdi. Oden Almanya üzerinden yola çıktı ve önce Almanya'da durdu. Oradan Holstein üzerinden Danimarka'ya geçti ve İsveç'te durdu. Yolculukların sonu gelince buralara birer oğlunu kral olarak bıraktı ve yanlarına beraberindekilerden büyük gruplar verdi. (Lagerbring, 2008, s. 34) İsveççe ve Türkçe'nin benzer sözcükler barındırması için harf ve anlamların birbirleriyle uyum içinde olmaları gerekmektedir. Oden ve kitlesi Türkler idiyeler günlük olarak kullanılan sözcüklerde benzerlik olması gerekmektedir. Bunlar *chuda*, *choda* *F,T*, *deus*, *deminus*, *gud* ya da eskiden yazıldığı şekliyle *god* gibi sözcüklerde görülmektedir.

Chan. F.T.Herus, Rex, Imperator, Kung. Bu sözcüğün eskiden de, şimdi de yazılış şekli, kung ya da konung'tur. O nedenle "Ung" ya da "İng" gibi son ekler almasına gerek yoktur. (Lagerbring, 2008, s. 41)

Peder(Far.) /Pater/Fader (baba)
Mader(Far.) /Mater/ Moder (anne)
Burader(Far.) / Frater/ Brader (erkek kardeş)
Docht(Far.) / Frater / Brader
Aekar(Ar.) / Tochter/Filia/Dotter
Kas(Tr.) /Fundus/Ager/ Bona immobilia/ Ater

Bihter P./Melior (daha iyi) / Batter
Burg (Ar.) / Propugnaculum (kale) /maenia, borg
Churdter (Ar.) / Mintor, tenuior (zayıf, seyrek) /Kortare
Dal (Ar.) /Curvus (eğilmiş-bükülmüş), incurvatus/Dal
Emek (Tr.) / Labor (iş-emek) /Omak
Ferasa (Far.) /Horror febrilis (korkutucu ateş) /Frassa
Ghaena (Ar.) / Utilitas (menfaat, çıkar, yarar) /gagn, gagna
Herg (Ar., Far.) / Tumultus caedes (isyanın bastırılması) / Harja
Iord (yurt) (Tr.) /Regio (bölge, varlık) / posfeffio. / Jord
Kani (Far.) / Mulier (kadın eş) / kona, kvinna
Lenk (Far.) / Claudus (topal) / Linka, topal olma

Mur (Tr.) / Formica (karınca) / myra
Naes (Ar.) / Res infausta (uğursuz iş) / nesa, skymf
Orecke (Tr.) / Colus rack (örecke, eğirme aleti) / spinrack
Pellu (Far.) / Pectus (yürek, duygu) / hypochondrium, Belly ang. Balg
Raz (Far.) / Arcanum (giz, sır, esrar) / ratzel ,(Alm.) Gata
Schem (Tr.Ar.) / Ludere (gülmek, eğlenmek) / jocari, skamta
Tunder (Far.) / Tonitru (gök gürültüsü) / dunder tordan
Uku (Tr.) / Cuculus (baykuş) / Gök
Wala (Far.) / Magnus dignitate (yüksek makam) / vald, valdig
Yfa, aefw (Ar.) / Luxuriantia pars opum reliqua ultra impenfas (ihtiyaçtan fazla olan) / Yvas
Zill (Tr.) / Tintinnabulum (çingirak, zil) / Skala, bielra (Lagerbring, 2008, s. 42,51)

6.2.İskandinavya’da Runik Yazı

İskandinavya’da bulunan Runik yazılar genelde iki kategoride ele alınır. Birinci kategoridekilere, 24 sembollü eski ‘‘Oldest Runik’’ yazı denir. İkinci kategoridekilere, 16 sembollü Viking çağı runik yazısı denir. Yani iki farklı alfabe ve yazı söz konusudur. Furhark diye de adlandırılan 3500 civarında yazılı kaya vardır. Bunlardan çok azı civarında eski kategoriye girmektedir.

Viking çağı yazıtları, yani 16 sembollü alfabeyle yazılanlar soldan sağa doğru mükemmel bir şekilde Nordik dilde okunmakta ve bu yazının 17.yüzyıla kadar İskandinavya’da kullanılmakta olduğu bilinmektedir. En belirgin farklardan biri de eski (24 sembollü) denen yazıların sağdan sola yazılmış olmasıdır.

Eskilere Tanrı Oden zamanından kalma büyü yazısı denmektedir. Çünkü bunların İsknadinav dillerinde okunması mümkün olmamıştır. İskandinav dillerinde okuma çalışmaları yapılmışsa da kabul görmemiştir. Okunamadığı için bu yazıtlara mistik bir anlam yüklenmiş, bu yazıların büyü amacıyla yazıldığı düşünülmüştür.

Rün kelimesinin İskandinav dilinde esas anlamı da ‘‘ Büyü Yazısı’’ demektir.

İskandinavya ve Almanya’da bulunan taşınabilir ev eşyalarının (kap-kacak, tarak, kandil. vs) üzerinde bulunan runik yazılardan bazıları İskandinav dilleri ile okunamayınca Türk runik alfabesiyle başarılı okuma çalışmaları yapılmış, ancak bunların ticaretle geldiği düşünülmüştür.

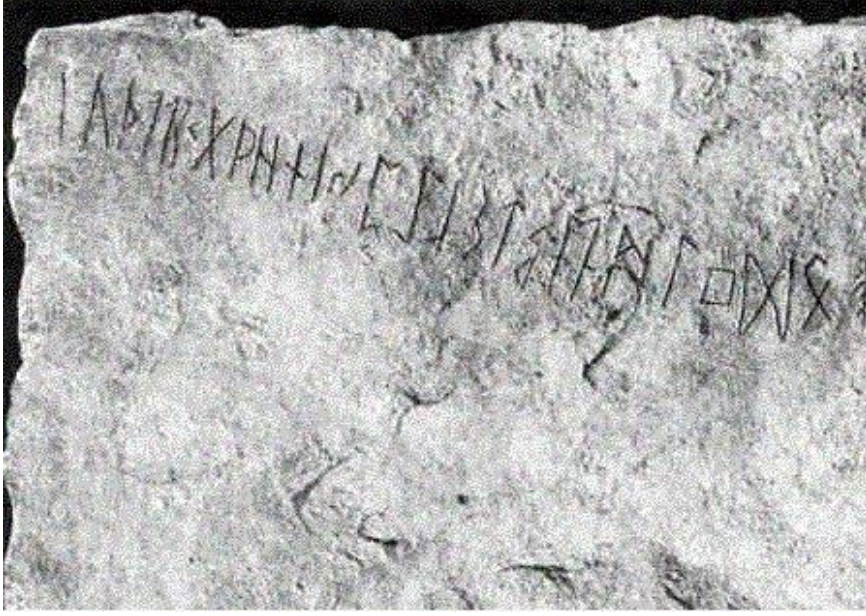
Orhun yazıtları ilk bulunduğu bilim dünyası yaklaşık 100 yıl bu yazıtların Orta Asya’ya giden Vikingler tarafından yazıldığına inanmış, Thomsen tarafından bu yazıtlar Türkçe okununca bu sefer her iki yazının birbiriyle ilişkisinin olmadığı düşünülmüş ve savunulmuştur.

İskandinavlar Hristiyanlığı uzun yıllar kabul etmemiş, pagan inançlarını korumuşlar ve yazı olarak da Hristiyan Bizans’ın çok daha önceden alınıp geliştirilmiş bir tür runik yazı ve alfabe olan Grek- Latin alfabesini değil, şaman İskit bakiyeleri ve Hunların runik yazısını alarak kendilerine 16 sembollü alfabe yapıp kullanmışlardır. İskandinavya’da bulunan ve 24 harfli denen az sayıdaki yazıtların da, Hun merkezi otoritesine baş kaldırıp Gotlara katılan veya Hun hakimiyet alanı olan İskandinavya’ya yerleştirilmiş ya da Hun İmparatorluğu yıkıldıktan sonra oraya göçmüş, bugün Türkçe dediğimiz dilin belki de unutulmuş, yok olmuş bir kolunu kullanan kabilelere ait olması hiç de düşük bir olasılık değildir. Bu bölgelerdeki kabilelerin, özellikle de Hristiyanlık yaygınlaşınca zamanla asimile olup yok olması da kaçınılmazdır. (Lagerbring, 2008, s. 92,93)

6.3.İskandinavya'daki En Eski Runik Yazıtların Türkçe Olduğuna Dair Kalıntılar

Klyver Yazıtı(Klyverstenen)

Eski eserler ve Milli Koruma Devlet Dairesi Eski Başkanı Runik Yazı Araştırmaları Profesörü Sven B.F.Jansson bu taşın altında bir mezar bulunmuş olmasından yola çıkarak, bu taştaki yazının bir mezar sihir yazısı olduğu görüşündedir.



Möjbro Taşı (Möjbrostenen)

100 İsveç Run Yazısı kitabında Tarihçi- yazar Ake Ohlmark pek çok yorum denemesi yapıldığını, ama görüş birliğine varılamadığını belirtmiştir.



Hage'deki Fravarad vuruldu.

Bu taş Eski Svea ülkesinin kalbi Uppsala'da bulunmuştur. Resimdeki atlının bir beye, hakana ait olduğunu, hatta yanında yürüyen kurtlara bakarak Odin olduğuna dair düşünceler vardır.

İstabı Taşı (Istabysten)

Prof.Jansson bu yazının da çok tartışmalı olduğunu belirterek O.Von Friesen'in önerisini sunmuştur.

‘‘Efter Harjulf, Halv Hjorulfsson ristade dessa runor.’’

Çevirisi: ‘‘Hariwulf’tan sonra. Hauwulf Haeruwulfing (Haeruwulf’un oğlu) bu runları yazdı.



İskandinav ve Türk destanlarının ortaklığından bahseden birçok kaynak bulunmaktadır. Bunlardan ilki; İzlandalı Snorre Sturlason Kuzeyli Krallar kitabında Odin’in bir insanoğlu olup aslen Karadeniz- Hazar ve Van Gölünü içine alan Turkaland (Türkiye) hakamı olduğundan bahsedilir. Don nehrinin Karadeniz’e aktığı Azak Denizi kıyısındaki Asov’da daha önce bir yerleşim olduğu görüşüyle, Thor Heyerdahl 2001’de orada kazıya başlar ve 2002’de devam etmeden önce bitirir. Bu girişimin nedeni; 13. Yüzyılda, Sturlason’un manzum Ynglinga Destanı’ndaki iddiasını araştırmaktır. Odin’in oğlu Kral Yglinga’nın Türk olduğundan bahseder. Bu ahali Turkaland’ı, Romalıların işgali üzerine İ.Ö. 60 yıllarında terk eder. Eser (As’lar /Azerler) adında bir kavim, insanları, kültürleri ve dilleriyle, İskandinavya’ya göç eder. Kazılardan elde edilen buluntular İskandinavya’dakilerle büyük benzerlik gösterir. Bakü yakınlarındaki Gobustan Milli Parkı, Hakkari, Bergama ve İskandinavya’daki kaya resimlerinin benzerliği ve kazıdan çıkan fibula’lar (çengelli iğne) bunlara kanıttır. Dahası, yerli halkı göçmenler öylesine etkiler ki öldükten sonra tanrılaştırılırlar. Bu halk Karadeniz’den Don nehri boyunca kuzeye ilerledikten sonra Almanya kuzeyindeki Sakslan ve Fyn’deki (Danimarka) Odense üzerinden bugünkü İsveç’te bulunan Gamle (eski) Sigtuna’ya gelir. Doğu Perinçek’e göre Azov ile Åsgård aynı diyardır. ‘‘Turkakonung (Türk Kralı) Odin’in oğlu Tanrı Thor sinemalarda’’ adlı yazısında Perinçek, İsveç Kralı Gylfe onları ‘‘Aes’lar (Asyalılar) geldi diyerek 12 beyini yönetim makamına atadığından söz eder. Bu yazıya göre Turkaland’dan gelen Turkakonung (Türk Kralı) Odin oğullarını Sakslan (Saksonya/Almanya), Frankland (Fransa) ve Reidgotaland’a (İsveç-Danimarka/ Güneydoğu Avrupa) kral yaptıktan sonra bir oğlunu da Norveç’e gönderip oraya Hakan yapmıştır. Acaba Turkaland’da yaşayanlar İskitler (Saka) olabilir mi sorusu aklımıza gelebilir. Mezar taşında İyon (Batı Anadolu) tarihçilerinin prensi olarak tanıtılan Herodot (İÖ

490-425) Yunancadan farklı, Batı Anadolu kökenli konuşma ve edebiyat dili de olan İyon'ca yazdığı Tarih kitabında, Don (Tanais) nehrinin Azak Denizine döküldüğü yer civarının İskit (Skyth) yurdu olduğundan bahseder. Burası içine Kırım dağlarını (Tauris) ve Azak Denizini (Palus-Maiotis) alır. Dört yüz yıl sonra bu bilgiyi Trabzonlu Coğrafyacı Strabon (İÖ 63-İS 24) tekrarlar. Diğer yazılı kaynaklar da, İskitlerin, İÖ VIII – İS II arasında 1000 yıl varlıklarını sürdürdüklerini ve Çin Seddinden Tuna Nehrine, Kafkaslardan Anadolu'ya, oradan da Mısır'a kadar yayıldıklarını “ hem arkeolojik buluntular, hem de yazılı kaynaklar” yazar. Heredot ve Snorre Sturlason'un verdiği bu bilgiler örtüşür. Ama Sturlason'da “As” boyu Asyalılardan bahsedilir. (Gürgün, 2011, s. 160,162)

6.4.Farklı Coğrafyalarda Runik Yazıtlar

Danimarka, İsveç ve Norveç gibi İskandinavya ülkelerinde çok sayıda runik yazıt olduğu bilinmektedir. Fakat ülkemizde bu konu hakkında yapılan araştırmalar ne yazık ki yalnızca İskandinavya sınırları içinde kalmıştır. Türk kökenli runik yazıtlar İskandinavya'nın batısında İzlanda, Faroe Adaları, Grönland ve Kuzey Amerika gibi coğrafyalarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu bölgelerde bulunan runik yazıtlar İskandinavya runları ile eşlik ve benzerlik gösterirler. Muhtemeldir ki, İskandinavya'dan Batı coğrafyalarına göç eden Viking toplumları runları da beraberlerinde bu coğrafyalara taşımışlardır. Runik yazıtlar Faroe Adaları'nda Kirkjubour'da, İzlanda'da Rejkjavik'te, Grönland'da Kingigtorsuaq, Gardar, Brattahlid, Hopperstad, Herjolfsnes, Honen ve Narssaq ve A.B.D.'de ise Oklahoma ve Minnesota'da keşfedilmiştir.

1.Faroe Adaları

Kirkjubour Runtaş (runestone) 1832 yılında keşfedilmiş ve Viking Çağı'na (7-11.yy) tarihlendirilmiştir. Üzerinde Vikinglere ait runik harfler bulunmaktadır. Runtaş bugün Faroese Ulusal Müzesi'nde sergilenmektedir.

2.İzlanda

Rejkjavik runtaş Rejkjavik'in Holavallagartur Kasabası'nda bir mezarlıkta keşfedilmiştir. Üzerinde yine Göktürk harflerini andıran runik harfler bulunmaktadır. Faroe Adaları'nda keşfedilen runtaşını olduğu gibi bu runtaşını da Vikingler'in buraya dikmiş olması çok yüksek bir olasılıktır.

3.Grönland

Vikingler 10. yüzyılda Grönland'a ulaşmışlardır. Liderleri Eirik Raude, daha sonradan Amerika kıtasını Kolomb'dan çok daha önce keşfedecek olan Leif Eiriksson'un da babasıdır. İzlanda'dan 25 gemilik filoyla ayrılan Vikingler İzlanda'ya 14 gemiyle geri dönebilmişlerdir. Vikingler kendileri ile birlikte runik harfleri de Grönland'a getirmiş ve Kingigtorsuaq, Gardar, Brattahlid, Hopperstad, Herjolfsnes, Honen ve Narssaq'da kayalara ve bazı eşyalara bu harfleri kazımışlardır. Grönland'da yaklaşık 60 runik yazıt keşfedilmiştir. Bunların 35'i Austerbygd'de, 20'si Vesterbygd'de, 1 tanesi ise Kingigtorsuaq'da bulunmuştur.

Grönland Runları (1)



4.A.B.D.

A.B.D.'de bulunan runik yazıtlardan ola Kensington runtaşı 1898 yılında Minnesota'da keşfedilmiş ve 1392 yılına tarihlendirilmiştir. Kazım Mirşan bu runtaşını Norveçlilerin diktiğini öne sürmüş ve üzerindeki yazılar için Türkçe okuma denemesi yapmıştır. Taşa işlenen runik yazıtların Türk harflerine benzerliği dikkat çekicidir. Bunun yanında, Oklahoma'da Poteau, Shawnee ve Maine'de kaya ve taşlar üzerine kazınmış Kolomb öncesine tarihlenen runik yazıtlar bulunmuştur. (ETLİ, 2015, s. 2,6)



Spirit Pond Stone #2

Maine, Portland /A.B.D.



Kensington Runik Yazılı Taş Minnesota, A.B.D.

İsveç, Kun Tamgalı Balta



İsveç, Gotland'da bulunan ve MÖ 700 – 1200 yılları arasına tarihlendirilen bir balta. Balta üzerinde yer alan tamganın ise İskandinavya – Avrupa genelinde bir benzeri daha yok ve anlamını bilmemekteler. Eğer başlarını kaldırıp Türk Kun yazıtları içinde aramış olsalardı, bunun bir Kun tamgası olduğunu, sadece tekil olarak değil; Türk Kun abecesi içinde de yer aldığını kolaylıkla görüp anlayabilirlerdi. (Baytok, 2013)

Stocholm, İsveç Yazıtlarından



Kasabanın en eski evlerinden birinin duvar yapımında kullanılmış olan sözde Futhark – Runic (Batı Türk abecesi) yazılı bir kaya parçası. “Atalarımız Oden’in yoldaşları Türklerdir” diyen İsveç Tarih Biliminin kurucusu Prof. Prof. Sven Lagerbring’in memleketi Stockholm, İsveç. (Baytok, 2013)

YEDİNCİ BÖLÜM

Manika Anlayışının İskandinav Ve Türk Destanları Üzerindeki Etkileri

Kehanet kavramları birçok ülkenin mitinde kendini göstermektedir. İskandinav ve Türk destanlarındaki kehanet kavramı ‘‘Manika Anlayışı’’nda kendini göstermektedir.

7.1.İskandinav Destanları’nda Ve Türk Destanları’nda Manika Anlayışı

İzlandalılara ait ‘‘Büyük Edda’’ ve ‘‘Küçük Edda’’ adlı eserlerde Odin’in runaları (İskandinavlar ilk piktografik yazılarına Runa diyor, bu yazılar da Göktürk harflerine benziyor. S.A) nasıl elde ettiği dile getiriliyor. ‘‘Büyük Edda’’ adlı eserin ‘‘Müdrikin Sohbetleri’’ bölümünde Odin’in runaları elde etmesi motifi şu şekilde ifade ediliyor:

*Biliyorum asılmışım ben
Dallardan rüzgâra doğru
Dokuz uzun gece,
Mızrağa geçirilmiş,
Odin’e adanmış,
Kendimi kendime kurban ettim,
Kökleri yeraltında,
Bilinmeyen bir yerde saklanmış,
O ağaçta.*

Böylesi bir denemeden geçmek sadece şamanlara mahsustur. Dümezil bu konuda şunları ileri sürüyor: ‘‘Büyük bir denemeden geçip kendi kendini kurban vererek bilgisinin asıl önemli kısmını elde etti. Bu eylem Sibiryâ Şamanizmi’ne aittir.’’ Bu konuda Y. M. Meletinski de, Büyük Edda’da (Küçük Edda’da Odin, Suttung Gunnled’den balı alıyor) Suttung Gunnled’den balın alınması olayı gaddar bir ritüel ile, Odin’in ağaca asılması şeklinde yansıtılmıştır ve bu da şamanın ziyareti ile ilgilidir. Bildiğimiz gibi bu durum Türk Şamanizm’i için karakteristik durumdur. Odin’le ilgili bu ilginç mit motiflerinden biri de onun şiir balını elde etmesidir. Büyük Edda’nın ‘‘Velvan’ın Önceden Görmeleri’’ bölümünde şöyle deniyor:

*Biliyorum Odin,
Senin gözün nerede saklanmış.
O, Mimir’in Kutsal anıtında saklanmış.
Her sabah Mimir bal içiyor
Hükümdarın rehininden. (Celil, 2010, s. 161)*

Odin’in kutsal balı elde etmesi Küçük Edda’da biraz farklıdır. Odin balı elde etmek için hileye başvurur ve balın sahibi Suttung’u kandırır. En sonunda yılan şekline bürünerek yeraltına iner ve Suttung’un kızı Gunled’le üç gün geçirir. Gunled’den balın yerini öğrenen Odin, Odrerir, Bodn ve Son adlı üç bal küpünü boşaltır ve kartal olup As’ların yurduna yönelir. Kendisinin Suttung’un takip ettiğini görünce balın bir kısmını ağzından, kalanını da arka tarafından boşaltır. Destanda bu balın Aslarla şiir yazabilen insanlara kısmet olduğu ifade ediliyor.⁸ Ne önce dikkat edilecek motif Odin’in balı elde etmek için biçimini değiştirmesiyle ilgilidir. Gerektiği zaman yılan şekline bürünüp balı elde ediyor. Odin’in tek gözlü olması da özellikle dünyadaki yılanla genetik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Odin daha sonra kartal şekline bürünüyor. Onun şeklini değiştirmesi de şamanın vecde geldiğini belirtiyor. Odin’in runalara sahip olması Türk mitoloji düşüncesinde rüyada verilen bade ‘‘buta’’ ile aynı özelliği taşımaktadır. Türk destanlarında karşılaşılan ve rüyada ‘‘bade’’ verilen şahıs hak

âşığına dönüyor, saz çalıp şiir söylüyor ve olacıklardan önceden haber veriyor. Bade verilmiş şahısların dünyaya gelmesi de aynen şaman söylemlerinde olduğu gibi mucizeli doğum olayı ile ilgilidir. Örnek olarak “Tahir ile Zühre” hikâyesinde Derviş’in çocuğu olmayan bir aileye elma vermesi motifi vardır. Elmayı yiyenler dokuz aydan sonra bir evlât sahibi olur. Ya da mucizeli şekilde doğan şahıs bir müddet sonra rüyada bir dervişin kendisine sunduğu mucizevî içkiyi içiyor. Derviş’in kendisine gösterdiği kıza hemen âşık oluyor. Halk arasında bu gibi şahıslara “hak âşığı” deniyor. Hak âşığının âşık olduğu bu kız aslında şamanın başka bir dünyada adaklandığı ruhtur. Koruyucu ruha adaklanma motifine İrlanda destanlarının kahramanı Kuhulin tipinde rastlıyoruz. Öncelikle şunu belirtmeliyiz; Kuhulin de mucizevî şekilde dünyaya geliyor. Onun bir peri kızına âşık olması olayı “Kuhulin’in Hastalığı” bölümünde geçmektedir. Orada şöyle deniyor: “Kuhulin eşi için göle kuş avlamaya gider. Bir müddet sonra oraya ayakları altın zincirle bağlanmış iki kuş gelir. Kuşlar öylesine güzel ötermiş ki, dinleyenler o anda uykuya dalmış. Loyg ve Etne, Kuhulin’e kuşlara dokunmamasını söyler. Kuşlarda gizemli bir güç saklı imiş. Kuhulin onları dinlemiyor ve sapanıyla onlara birkaç taş fırlatır, ancak taşların hiçbiri kuşlara değmez. Buna sinirlenen Kuhulin bu sefer mızrağını onlara savurur. Mızrak kuşlardan birini kanadından yaralar. Kuşlar hemen suya dalıp saklanırlar. Kuhulin ise kenara çekilip yüksekçe bir taşa yaslanır ve o anda uykuya dalar. (Celil, 2010, s. 162)

Rüyasına iki kız girer. Onlardan biri yeşil, diğeri ise altın sırmalı elbise giyinmiştir. Yeşil elbiseli kız onu başörtüsü ile vurmaya başlar. Diğer kız da yaklaşıp aynı hareketi yapar. Kuhulin ölme noktasına ulaşana kadar kızlar bu hareketlerini devam ettirir. Ulad halkı Kuhulin’i uyandırmak isterken Fergus adlı aksakal onların Kuhulin’e dokunmasına izin vermeyerek onun önsezi ile meşgul olduğunu söyler. Kuhulin kendine geldikten sonra bir yıl hasta yatar ve kimseyle konuşmaz. Bir gün Ulad’a şimdiye kadar kimsenin rastlamadığı biri gelir ve Ayd Arbat’ın oğlu Ayngus olduğunu söyler. Kuhulin’e sır dolu türküler söyler sonra ortadan kaybolur. Kuhulin bu olaydan sonra kendine gelir ve rüyasında gördüklerini Konhobor’a anlatır. Konhobor’dan gerekli nasihatleri alan Kuhulin yine yaslanıp uyuduğu taşın yalına gider. Burada Ayd Arbat’ın kızı için çarpışmasının gerekli olduğunu anlar. Ayd Arbat’ın kızına âşık olan Kuhulin en sonunda kızdan ayrılmak mecburiyetinde kalır. Burada dikkati çeken önemli noktalardan biri Kuhulin’in ritüel karakterli rüyasıdır. O, taşa yaslanarak uykuya dalar. Böylesi ritüel karakterli uykuya dalmalar Yakutlar’da mevcuttur. Yakutlar, kuhi-taş veya ehekeen-taş (insan taş, ya da baba taş) denen bu taşları avuçların koruyucu ruhları olarak adlandırmaktadır. İ. Kurviç “Kuzey Yakut (Geyik besleyenlerin) Kültürü” adlı eserinde şöyle diyor: “Bu coğrafyada göçer hayat süren avcılar bu taşların önüne tömbeki, para, boş kovan, kumaş parçasını adak olarak sunar. Bazıları ise bu taşların karşısında kurban keserek buralarda gecelerdi. Gece bu taşın nerede bir geyik avlanabileceğini haber verdiğine inanılıyordu.”⁹ Buradan, kuş avına çıkan Kuhulin’in taşa yaslanarak ritüel uykuya dalması motifinin aslında Sibiry’a’da yaşayan Türklerin taşla ilgili avcılık kültürünün yer aldığı sonucu çıkmaktadır. Şamanın peri kızına âşık olması, öbür dünyada şamanın ruhundan diğer ruhlarla savaşmada faydalanılması motifi de Türk mitolojik inançlarında olduğu gibi İrlanda destanlarında da yansımasını bulmuştur. Destan oluşumunda bazen rüyada bade içen veya bir işaret alan kahraman daha sonra onları veren şahsa dönüyor. Bu duruma Köroğlu karakterinde rastlamaktayız. Çifte pınarın suyundan içen Köroğlu şairlik yeteneği kazanıyor. Daha sonra Köroğlu da aynen Odin gibi badeyi (Odin’in, Suttung’dan çaldığı şiir balını seçilmiş şahıslara verdiği gibi) seçilmiş şahıslara veriyor. Örnek olarak Köroğlu’nun Telli Hanım’ı getirmesi

için yolcu ettiği Deli Hasan’a bade içirmesi de bu anlamda oldukça ilginçtir.¹⁰ Sunduğumuz örneklerle her iki destan kahramanının büyüleyici güce, badeye malik olmakla birlikte onu “kendi halkının” seçilmiş insanlarına veriyor. Türk şamanlığı geleneğinin İskandinav’da rastlanan izlerine de ilim alanında yer verilmiştir. “Dünya Halklarının Mitolojileri” adlı ansiklopedinin “Alman-İskandinav” mitolojisi bölümünde araştırmacılar Edda aşamasındaki şaman motiflerini Fin-Saam ilişkisinden doğan bir sonuç olarak değerlendiriyorlardı. (Celil, 2010, s. 163)

Göründüğü gibi önseziler ve kehanet yeteneği aslında seçilmiş şahıslara kısmet oluyordu. Onlar da daha sonra kabileyi bekleyen kötülüklerden insanları kurtarıyor, ruhlarla ilişki kurarak hastaları iyileştiriyordu. Y. S. Novik “Sibiry Şamanizminde Tören ve Folklor” adlı eserinde bu konuda şunları yazmıştır: “Bilindiği gibi kötülüklerin sebebinin ortaya çıkması şamanın koruyucu ruhlarla ilişki kurması sonucunda ortaya çıkıyordu. Bazı durumlarda (örnek olarak Evenkler’de) bu bir tiyatroya dönüşüyordu. Şaman koruyucu ruhların yanına seyahatini ve onlardan olacakları öğrenmesi konusunu tasvir ediyordu. Diğer bilgilere göre şaman bu seyahatini rüyada yapıyordu.” L. Y. Şternberg şamanların rüya vasıtasıyla olacakları önceden görmelerini şu şekilde karakterize ediyor: “Günlerce kötü ruhları kovma konusunu düşünen şamanın düşünceleri geceleri de bu yönde meşgul oluyor. Şaman rüyasında iyilik ilahlarını görüyor. Rüyasına giren ayı ya da kaplan iyesi ona şifa bulma vasıtalarını fısıldıyor. Örnek olarak rüyasına yeşil renkli bir köpek giriyor. O, problemi çözmeyi köpeği öldürmede görüyor. Eğer rüyasına kuş, ürkütücü deniz yaratığı girmişse uyandığında bu hayvanın resmini çiziyordu. Buradan da şamanın evinin etrafında bulunan anormal kuş ve hayvan tasvirleri ortaya çıkıyordu.” Taylor ve Fereser gibi Schternberg’in de psikolojik evrimci okula mensup olması, ona bu düşüncelerinde asıl gayenin şahsın izlenimleri ve tecrübesi törenin yapısını ve mitolojik tiplerin özelliklerini tayin ediyordu. Bu düşüncenin temelsiz olması E. Durkheim’in sosyoloji okulunda ve Y. L. Levad’ın “Dinin Sosyal Tabiatı” adlı eserinde yansımaları bulmuştur. Yapısalcı okulun temsilcilerinden olan Novik de Durkheim’in ve Levad’ın düşüncelerine dayanarak şunları ileri sürüyor: “Bizim elimizde, rüyaları kolektif düşüncelerin, aslında da kült olgusunun kaynağı olarak kabul edebileceğimiz bir şey yoktur”. Tam aksine, kolektif düşünceler rüyaların yorumlanmasına belirli bir biçim veriyordu ve bizim konumuz için gerekli olan da onların rüyanın özel bir eylem alanı gibi değerlendirmesidir. Bu tür yaklaşımın yardımı ile ruhlarla ilgili vasıtasız ilişki kurmak mümkündü. Rüyaların gelecekte olaklardan haber vermesi yalnızca şamanlarla ilgili değildi. Normal insanlar da gelecekte haber veren rüyaları görebiliyordu, ancak böyle insanlar da rüyalarını yorumlamak için yine de bu işi bilenlere başvuruyordu. Örnek olarak “Manas Destanı”nda kahraman bir rüya görüyor ve gördüğü rüyayı arkadaşına şöyle naklediyor: (Celil, 2010, s. 164)

*“Ben ateş etrafında şiş gördüm
Pek çok güzel bir düş gördüm
Eyini ikram etsin!
Kıımızı ikram etsin!
Düşümü yoran kişiye”*

Metinden de anlaşılacağı üzere Manas’ın rüyasını yorumlamak için bozulanı yapan, yırtılanı yamayan, tatlı dilli Acıbay’a başvuruluyor. Bu ise o şahsın şaman olduğunu gösteriyor. Mantika (kâhinlik) anlayışı yalnızca rüya görmeler vasıtasıyla veya şamanın transa geçerek bayılması vasıtasıyla meydana gelmiyordu. Fala bakma da “mantika”nın bir bölümü idi. Bunun için de birçok vasıtalardan faydalanılıyordu. Ateşe veya suya bakmakla ileride

olacakların önceden bilineceğine inanılıyordu. Falcılar genellikle fala bakmak için hangi eşyaları kullanıyorsa ona göre isimlendiriliyordu. Örnek olarak “hayvanların kürek kemikleriyle fala bakanlara yağrını”, koyun tezeği ile fala bakanlara “kumalakçı”, çeşitli şeylerden anlam çıkaranlara “ırımcı” deniyordu. Veya Kurviç’in kaydettiği fala bakmalardan bir tanesi şu şekildedir: “Yakut avcıları fala bakma vasıtası olarak avın hamisi olarak kabul edilen Ehekeene adını verdikleri temsili heykeli yere atıyorlar. Bu heykel sırtı üzerine düşerse avın başarılı geçeceği, yüzü üzerine düşerse avın başarısız geçeceği şeklinde algılanırdı.” (Celil, 2010) Türkler arasında fala bakma vasıtası sayılan eşyalardan biri de kemiktir. Kemikle fala bakma motifine birçok Türk destanında rastlanmaktadır. Örnek olarak “Manas Destanı”nın birkaç yerinde kemikle fala bakma motifi görülmektedir. Türklerin ve İskandinavların destan oluşturmada yer alan “mantika” anlayışı görüldüğü gibi her iki halkın da mitolojik inancında aynı mahiyeti taşımaktadır. Bu olayın genetiği, insanı tabiatı algılamasının ve ilkel inançların sonucu olarak değerlendirilmelidir. Ancak bununla birlikte “Edda” da yanmasını bulmuş “Odin”in ağaçtan asılması motifi ve Kuhulin’in ritüel rüyası olaylarının temelinde sosyal tarihi ilişkilerin sonucu olarak değerlendirilebilir. Daha kesin bir ifadeyle söylemek istersek, İskandinavların, Fin-Saamlarla ilişkisi, Sibiry Türklerine ait birçok inancın ortak gelişimine sebep olmuş ve bu da zamanla destan oluşturma sürecine yansımıştır. (Celil, 2010, s. 165)

KAYNAKÇA

- USLU B.(2016). Türk Mitolojisi, Kamer Yayınları,1.Baskı.
- ÇORUHLU Y.(2002). Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayınevi, 1.Baskı.
- REİCHL K.(2014).Türk Boylarının Destanları, Çeviren: Metin Ekici, Türk Dil Kurumu Yayınları,2.Baskı.
- GÜRGÜN A. (2011). İsveçlilerin Türk Kökeni Üzerine, Kaynak Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.
- PAGE R.I. (2013). İskandinav Mitleri, Phoneix Yayınevi, 2.Baskı, Ankara.
- LAGERBRİNG S.(2008). İsveççenin Türkçe İle Benzerlikleri İsveçlilerin Türk Ataları, Kaynak Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.
- KARATAY O. AYGÜN E. (2012). Alplar ve Elfler: Türk ve İskandinav Dünyalarında Kahramanlık Olgusu, Karadeniz Araştırmaları, Sayı:33,ss: 1-12.
- ALİYEVA T. (2000). Kitab-ı Dede Korkut ve İskandinav Destanları, Bilge Dergisi, Sayı:25,ss:19-20.
- AYGÜN E. (2015). Türk ve İskandinav Destanlarında Öldükten Sonra Dirilenler, II. Uluslararası Genç Halkbilimciler Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Yayınları 1, Öncü Basımevi, Ankara.
- SIVACI M.G. (2005). Türkülerde Mitolojik Unsurlar, Türkbilig Dergisi, Sayı:10, ss:34-53.
- ÇATALBAŞ R. (2011). Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Sayı:12, Cilt:3.
- ÇOBAN İ.(2015). Türk İkonografisinde Kartal Motifi ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları, Sayı:16, Cilt: 4
- YARDIMCI M.(2009). Türk Destanlarında Tipler ve Motifler.
- SÜMER N.(2016). Dinsel ve Mitolojik Bir Unsur Olan Yılan, The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, Sayı:43, ss:275-288.
- MANDALOĞLU M. (2013). Türk Mitolojisinden Anadolu'ya Taşınan Kültür: Geyik Motifi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:27, Cilt:6.

İnternet Kaynakları

ETLİ Ö.B. (2015). İskandinavya Ötesinde İzlanda, Faroe Adaları, Grönland ve Kuzey Amerika'da Türk Kökenli Runik Yazıtlar,

https://www.academia.edu/13155257/%C4%B0SKAND%C4%B0NAVYA_%C3%96TES%C4%B0NDE_%C4%B0ZLANDA_FAROE_ADALARI_GR%C3%96NLAND_VE_KUZEY_AMER%C4%B0KADA_T%C3%9CRK-K%C3%96KENL%C4%B0_RUN%C4%B0K_YAZITLAR

Ergenekon B. (2016). Norveç'te Türk İzleri, <http://www.dagarcikturkiye.com/turk-asilli-iskandinav-ve-cermenler-yd-1707.html>

BAYTOK K. (2013) İsveç, Kun Tamgalı Balta, <https://onturk.org/tag/kursad-baytok/page/15/>

BAYTOK K. (2013) Stocholm, İsveç Yazıtlarından, <https://onturk.org/tag/kursad-baytok/page/9/>

Satuk Buğra Han Destanı, https://www.turkcebilgi.com/satuk_bu%C4%9Fra_han_destan%C4%B1

Battal Gazi Destanı, <http://www.edebiyatogretmeni.org/battal-gazi-destani-battal-name/>

Norveç'teki Türk İzleri, <http://www.dagarcikturkiye.com/turk-asilli-iskandinav-ve-cermenler-yd-1707.html>

DEMİRLİKAN Y.U. (2011). İskandinav Mitolojisinde Aşk Teması, https://www.academia.edu/19285495/%C4%B0skandinav_Mitolojisinde_A%C5%9Fk_Temas%C4%B1

Valhalla, <http://nordiksimit.org/2017/01/meraklisi-icin-valhalla-nedir-nasil-girilir/>

Valkürler, <http://nordiksimit.org/2017/02/nordik-mitolojinin-savasci-valkurleriyle-tanisin/>

ARAK H. , Türk Destanı Battal Gazi'de Yer Alan Motifler, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiFyvUjsfUAhVEOhQKHQ1lBFUQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fegitim.erciyes.edu.tr%2F~arak%2F0.ArakMakale2011%2FTurkDestaniBattalGazideYerAlanMotifler_Eskiyeni.doc&usg=AFQjCNH1Mr_F2PRiXIcypmtenXjcvAf4Ug&sig2=s2YTPRZzKzh-D--wad_k4A